

genija

FRANZ
BAJKE
IN
POVESTI
O
GORJANCIH

BAJKE IN
POVESTI O
GORJANCIH

Janez Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih

[Založba Genija](#)

Za založbo: Blanka Jarni

Oprema: [Dubravko Gecan](#)

Ljubljana, 2012

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

TRDINA, Janez

Bajke in povesti o Gorjancih [Elektronski vir] / Janez Trdina. - El. knjiga. - Ljubljana : Genija, 2012

ISBN 978-961-280-054-3

261380096

Janez Trdina

Bajke in povesti o
Gorjancih

Vsebina:

Cvetnik.....	5
Velikani	10
Gospodična	13
Ukleti grad.....	16
Rajska ptica.....	21
Ptica Zlatoper	26
Vila	31
Povodni mož	37
Kresna noč.....	52
Gorska deklica	84
Barabaš.....	99
Gospod Vedež	117
Doktor Prežir	133
Narodna blagajnica	149
Zaklad	163
Rožica.....	177
Stražani	192
Bratovska gomila	211
Razodetje	228
Kocaneža.....	244

Cvetnik

Nekje visoko gori na Gorjancih kipi črno pečevje. Med pečevjem se pa širi cvetnik, prav majhen vrtec, ves poln najlepših in najblagodušnejših rožic. To pečevje se težko najde, še teže pa se pride čezenj v čudoviti vrtec. In to je dobro. Kdorkoli je še zablodil v cvetnik, zamaknila in prevzela ga je krasota in dišava rožic tako neskončno, da je nehal misliti na jed in pijačo, na spanje in tudi na vrnitev in je poginil ne čuteč nobene boli od predolgega bedenja in stradanja. Blagor pa si ga tistemu, ki dobi po sreči ali naključju kak cvet teh plemenitih rožic. Ako se ženi, naj ga dene svoji nevesti v venec in živel bo z njo v krščanski spravi in ljubezni do groba. Že eno samo peresce utolaži zakonsko zdražbo, ako se položi razprtima zakoncema pod zglavje. Kdor nosi tak cvet s seboj, ne obhaja ga nobena jeza in nobena žalost, ne premaga ga noben sovražnik, ne predere nobena krogla. Zdaj pa poslušajmo kratko povest o tem gorjanskem cvetniku, ki mu ne najdemo para pod božjim soncem!

Vlah Elija je bil zelo pošten in bogoslužjen mož. Ko je sinove pooženil, hčere poomožil, dolgove poplačal in vse zamere poravnal, je pustil domačijo in se preselil na Gorjance, da bi brez zmotnjave Boga častil in se pripravljaj na srečno smrt. Med črnim pečevjem sredi trnja, osata in kopriv si je postavil hišico, ki je imela ravno dosti prostora zanj in za prijazno kozo, ki jo je vzel s seboj za tovarišijo in da ga hrani s svojim mlekom. Razen mleka je užival zdrave gorjanske zeli in korenine, žejo si je pa gasil z mrzlo studenčino, izvirajočo izpod pečevja. O tej hrani in pijači je živel pobožni puščavnik veliko let v vednem zdravju in veselju. V samoti ga ni nihče motil. Kraj ni mogel človeka mikati: bil je tako odljuden, gol in pust, da se ga je popotnik že oddaleč ustrašil. Pa niti Eliji se ni po ljudeh nič tožilo. Trikrat v letu: pred božičem, pred veliko nočjo in pred sv. Elijo je prišel k njemu sin in mu prinesel čutaro sladkega vivodinca. Razen njega ni videl nikoli žive duše, pozabil je svet, kakor je svet pozabil njega.

V viharni noči, ko se je ravno ulegel, potrkala sta na vrata dva popotnika, dva bolna romarja. Elija jima je odprl in ju peljal v tesno kočico. Prelepo sta ga prosila, da bi jima dal prenočišče in tudi, če mu je moči, kako dobro jed in pijačo, da ne pogineta od truda, glada in bolezni. Mlajši popotnik še veli z otožnim glasom: »Romarjem se godi dandanašnji slabo. Prihajava iz svete dežele iz Nazareta in sva zdaj na potu v Marija-Celje, ali

moči naju zapuščajo, morala bova tukaj umreti, ako se naju ne usmilita Bog in ti, častiti stavec! Po morju sva se vozila srečno. Mornarji so dobri ljudje, dali so nama drage volje vse, kar so sami imeli. Zapustivši ladjo, sva hodila več dni po Primorju. Primorci so bogati trgovci, ali skope duše. Brez plačila naju niso hoteli ne nasititi, ne voziti. Lačna in trudna sva prišla v Brod. Brojanci so dobri ljudje, ali sirote. Pomagali bi nama bili radi, ali niso imeli kruha niti zase, nikar za druge. Bog jim stokrat povrni blago voljo! Onemogla od lakote in bolna od hudega pota dospela sva bolj mrtva nego živa v Kočevje. Kočevska gospoda je hudobna in beraška. Siromaku ne bi dala ni skorjice kruha, ko bi kruha tudi kaj imela. Ali udarila jo bo strašno šiba božja, in takrat se bo pokesala, pa bo prepozno. Sam Bog je storil čudež in nama podaril toliko moči, da sva priromala do tvojega stanovanja.«

Pobožnemu Eliju se udero solze, ko sliši toliko bridkosti in revščine. Postregel je popotnikoma bolje nego sam sebi o največjih praznikih. Spekel jima je svojo preljubo kozo in postavil prednju tudi čutaro sladkega vividinca, ki jo je bil komaj načel. Romarja sta jedla in pila, in ko sta se okrepčala, zahvalila sta prelepo svojega dobrotnika in sladko zaspala v njegovi postelji. Tudi puščavnik je spal sladko in dolgo na trdih tleh, kakor še nikoli ne, odkar je prebival na Gorjancih. V sanjah sta se mu prikazala sam Bog Jezus Kristus in njegovi premili

učenec sv. Peter. Kristus ga je prijel za roko in mu rekel: »Pogostil si svojega Stvarnika in Odrešenika in z njim velikega apostola sv. Petra. Za to dobroto ti ne bodeva dala denarjev, ki jih niti ne želiš niti ne potrebuješ. Dajeva ti boljše povračilo; za ta svet svoj blagoslov, za oni svet svoj nebeški raj.«

Ko se Elija prebudi, sta bila popotnika že odšla, pustivši mu ves svoj božji blagoslov. Zdaj se ni čutil več starega in slabega; bil je zopet mlad in krepak, kakor kak štiriindvajsetleten mladenič. Grda kočica je izginila in se spremenila v prijazno belo kapelico. Puščavniku ni bilo treba žalovati ne po kozi ne po vinu. Ko je izpil svojo skledico mleka, se mu je napolnila precej z drugim, mnogo slajšim mlekom, nego mu ga je dajala koza, in tako je živel odslej brez truda in brige, kako bi jo prehranil v svoji nerodovitni puščavi. Ko je privzdignil čutaro, je bila polna, in kakor v skledi mleka, tudi v njej nikdar ni zmanjkalo vina, in to vino je bilo še mnogo, mnogo bolj prijetno in dišeče nego tolikanj sloveči vividinec. Okoli žalostne kolibe so se poprej gonili grabljivi kragulji in jastrebi, zdaj so pa prepevali okoli vesele kapelice neznani ptički s tako milim glasom, da se jih Elija ni mogel naslušati. Trnje, osat in koprive so se nekam izgubile iz obližja puščavnikovega doma, mesto njih je narastel ponoči cvetnik, kakršnega noben grad ni imel, ves obsajen z nebeškimi rožicami, da takega čuda še nobeno človeško oko ni videlo. V studencu pod pečevjem

je tekla bistra voda kakor prej, ali zdaj so mrgolele in se igrale po nji zlate ribice, ki so pozdravljale puščavnika z radostnim pljuskanjem in celo s človeškim glasom. V tem prekrasnem zemeljskem rajju je živel pomlajeni Vlah Elija v sveti molitvi in radosti še celih sto let. Nadlegovala ga ni nikoli več ne bolezen ne starost. Umrl je lahko in sladko, ker je vedel, da ga čaka na onem svetu še veliko večje veselje, nego ga je užival po Kristusovem blagoslovu že na zemlji, ki ni bila zanj kakor za druge dolina solz. Bela kapelica, ki je toliko let v njej prebival in Bogu služil, se je zdavnaj porušila; tudi neznane ptice in zlate ribice so brez sledu izginile; edini cvetnik je ostal in spričuje še dandanašnji božje povračilo, ki pride dobremu človeku včasih že na tem svetu, gotovo pa onkraj groba.

Velikani

Podgorec je šel polhe lovit. Prenočišča si je poiskal vrhu Gorjancev. Vzel je iz torbe večerjo, in ko je odvečerjal, se je ulegel in zaspal. Ni dolgo spal, ko ga prebude debeli glasovi neznanih mož. Čudni glasovi so bobneli, kakor če trkaš na prazen sod. Možje so bili štirje enake velikosti, kakor najvišje smreke. Svetil je mesec in tako se je moglo vse videti, kakovi so in kaj delajo. Velikani sedejo na trato in vele: »Kamenčkajmo se, da se zabavamo.« Pobrali so mlinske kamne in se z njimi kamenčkali. Naveličavši se igre, vele: »Napolnimo si pipe in kadimo.« Iz žepov privlečejo pipe, velike za zeljno kad, in jih napolnijo s tobakom. Zdaj se pa domislijo, da nimajo ognja. Eden pristavi: »Sklatimo si ga z neba!« Velikani skočijo na noge in začno metati proti nebu mlinske kamne. Vsak si sklati zvezdo. Z zvezdami si prižgo tobak in zdajci zapuhajo z dimom vse Gorjance, kakor da bi jih bil pokrila črn oblak. Ko pokade, pravi eden: »Čas je, da si pripravimo večerjo!« Velikani se dvignejo in skočijo v globok prepad. Iz prepada privale štiri sode vina.

Vsak sod je jemal deset veder, še rajši kak bokal več. Iz prepada si priženo tudi svojo večerjo, čredo srditih volkov. Volkov je bilo osemindvajset, na vsakega sedem. Velikani naredo velik ogenj, volkove nataknejo na velike ražnje in jih peko. Obenem so pa tulili nekako pesem, kakor da se grom razlega, in poskakovali okrog ognja, da se je kar zemlja tresla. Podgorec, ki je te strahote gledal in poslušal, je priporočal svojo dušo Bogu in vsem svetnikom v neskončnem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in dejale na raženj morda tudi njega. Stisnil se je v klobčič kakor jež in se drznil komaj dihati. Poleg njega je stala čutara vina, ki jo je bil prinesel s seboj. Podgorec se domisli, da daje vino srčnost še babi, in začne vleči. Ker je bil srčnosti tako krvavo potreben, ni čudno, da je pil dolgo in veliko. Brž se je preveril, da je v takih zadregah vino res najboljši tolažnik in pomočnik. Bokal ga je bil zvrnil že za večerjo. Ali taka malenkost Podgorca ne ojunači, zato se je velikanov tako bal in tresel. Zdaj je pa vrgel v globočino svojega želodca dva bokala nankrat in ta obilni požirek mu je srce tako privzdignil in razvnel, da bi se šel metat s samim peklenskim rogatcem, kaj ne s takimi nerodnimi rogovilami, kakor so bili ti velikani! Zdeli se mu niso nič več tako grozoviti kakor od konca, jel se je skoraj sramovati, da se jih je bil ustrašil. Predrznost jim je grozil za grmom s pestjo in jim kazal osle in pomaljal fige. Ko so pa volkove spekli in se usedli k večerji, zagodrnjal je skoraj na glas: »Se

pač vidi, da ste zarobljeni hribovci, ki me še na volčjo pečenko ne povabite.« Velikani so raztrgali in pohrustali volkove, kakor kak lakomnik svoje cipe in težke založke so zamakali z ogromnimi curki vina. Ali njihovo vino je moralo biti precej cvičkasto, kajti držali so se strašno kisló in čemerno. Eden njih veli: »Bratci, treba bo udariti spet v kak hram in si napolniti posodo s sladko, človeško kapljico. Te naše čobodre sem tako sit, da sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki bi mi prinesel par dobrih požirkov starega šentjernejčana.« Podgorec to čuvši, plane kvišku, ponudi velikanu čutaro in veli: »En bokal ga je še notri. Nuj ga izpiti! Bog ti ga blagoslovi!« Komaj je pa izustil božje ime, se je zaslišal udar, kakor da je kje blizu treščilo. Tisti hip je ugasnil tudi ogenj, pri katerem so sedeli velikani in vse obližje je pokrila najgostejši dim, da se dolgo časa ni moglo nič razločiti. Ko se je dim zopet razkadil in razšel, ni videl Podgorec nikjer več ne mlinskih kamnov ne žerjavice ne ražnjev in vinskih sodov, pa tudi velikanov ne. Noč in gora jih je dala, noč in gora jih je vzela.

Gospodična

Mehovski grad je spadal med največje in najmogočnejše v deželi. Grajski gospod je peljal svojo gospo k oknu in ji rekel: »Veseli se, ves svet kar ga od tod vidiš, je božji in najin.« Gospa veli: »Dobro vem, da je vse to božje in najino, ali veseliti se vendar le ne morem. Molila sem doma, hodila po božjih potih, ali Bog ni hotel uslišati najine želje, da bi nama podaril hčer ali sina. Jaz sem se zdaj že postarala in le predobro čutim, da bom nevarno zbolela.«

Gospa se je kmalu potem ulegla in je ležala sedem let in sedem mesecev. Vsi sloveči zdravniki so jo hodili zdraviti, ali je niso mogli ozdraviti.

Gospa pogleda skozi okno na zeleni hrib in veli: »Nekaj mi pravi, da bi bila gotovo srečna, če bi se sprehajala po naših prelepih Gorjancih.«

Gospod pa ji odgovori žalostno: »Preljuba moja sirotica, kako se boš sprehajala po Gorjancih, ko se ne moreš sama niti na postelji obrniti!«

V grad pride star gobav berač. Hlapci zakriče: »Poberi se hitro od tod, da se ne nalezejo gob naša bolna gospa.«

Gospa pa se oglasi: »Ne gonite mi od hiše reveža. Ali ne veste, da so reveži božji prijatelji in naši zagovorniki pri Bogu? Dajte mu pečenke in vina in pripravite mu tudi gosposko posteljo.«

Berač se v gradu naje, napije in naspí. Preden odide naprej, dobro gospo prelepo zahvali in veli: »Nate za slabo povračilo gorjanski koren. Rastel je sedemdeset in sedem sežnjev pod zemljo. Pomagal je do zdaj še vsakemu, kdorkoli si ga je na život privezal. Zdravemu dá moč, da ga noben junak ne more premagati. Komur je umreti, živi od njega tri dni dalje nego mu je namenjeno. Bolniku odžene bolezen, nekateremu za zmerom, nekateremu vsaj za sedem let. Ta koren vam bo dal jakost, da se pojdete, ako Vas bo volja, lahko še danes na Gorjance izprehajate.«

Gospa poskusi čudni koren, skoči zdrava na noge in gre na Gorjance. Pride do studenca in zajame vode.

Kupica se počrni.

Gospa izlije strupeno vodo in koraka naprej. Pride do drugega studenca in zajame vode.

Kupica se zakrvavi.

Gospa izlije ukleto vodo in koraka naprej. Pride do tretjega studenca in zajame vode.

Kupica se zasveti in zacvete. Na vodi se naredi rdeč nagelj in bela lilija. Gospa pije in pijača se ji zdi slajša

od medu in malvazije. Popije prvo kupico, čuti se bolj zdravo, nego je bila pred boleznijo. Popije drugo kupico, čuti se bolj močno, nego je bila pred boleznijo. Popije tretjo kupico, čuti se mlado, kakor je bila takrat, ko je šla s svojim gospodom k poroki.

Kupico položi v zeleno travo pa si zaviha rokave in si umije roke in obraz. Roke se ji pobelijo kot sneg, lica pa zarde kot poljski mak, in v vodi je sama videla, da ji je povrnil Bog vso lepoto prve mladosti. Skakljaje in prepevaje teče proti domu nazaj.

Gospod je stal pri vratih in vprašal služabnico, če ve, kdo je ta krasna gospodična, ki gre proti gradu.

Gospa je te besede slišala in se ga oklenila in rekla: »Kaj me gledaš tako čudno, kakor da bi ne poznal svoje gospe? Saj sem vedela, da bom gotovo srečna, če se izprehodim po Gorjancih. Zdaj mi pa nekaj pravi, da nama bo Bog podaril tudi še sinove in hčere.«

Gospod od samega veselja ni vedel, kaj bi počel. Napravil je velik obed in povabil nanj tudi svoje podgorske kmete. Podgorci so jedli in pili tako dolgo, da so nekateri še zdaj siti in pijani.

Bistri studenec, ki je pomladil grajsko gospo, se pa imenuje v spomin te prigodbe še dandanašnji Gospodična.

Ukleti grad

Sinu je zbolela mati. Šel ji je iskat zdravilnih zeli na Gorjance. Ko izdere iz zemlje sladko koreninico, zagleda miško.

Fant pozdravi miško: »Dobro jutro, ne bodi kaj huda, da te nadlegujem. Zboleli so mi mati, pa iščem jim zdravilnih zeli.« Miška mu veli prijazno: »Ti si dober sin in zato ti je dal Bog, da si tako dobro pogodil. Preden preteče štiriindvajset ur, bodo ti mati od te korenine ozdraveli, kakor da ne bi bili nikoli nič bolni.«

Fant se začudi takim besedam in vpraša miško: »Kdo pa si, da mi prerokuješ tako srečo in s pravim človeškim glasom?«

Miška pravi: »Jaz služim svoji gospe. Bog jo je kaznil, meni pa ni dalo srce, da bi jo bila zapustila. Ker pod zemljo ne bi mogla prebiti v človeškem telesu, me je Bog prestvaril v miško.«

Fant se začudi še bolj in veli: »Jaz te ne razumem. Razloži mi to skrivnost bolj natanko!«

Miška odgovori: »Prav rada. Poslušaj pazljivo, kako in kaj je bilo, pa me boš, mislim, lahko razumel in z menoj vred moja gospo pomiloval. Jaz sirota sem izgubila mater že v otroških letih. Usmilila se me je dobra gospa in me vzela k sebi. Ni me imela za podložno deklo, ampak kakor za svojo sestro. Moja gospa je govorila vse drugo po pameti, delala je vse po pravici, ali berače je na vso moč sovražila in jih gonila iz hiše z najgršimi besedami in pridevki. V hišo ji je prišel imeniten berač, sam Jezus Kristus. Kristus prosi gospo za božji dar. Gospa se pa zadere samopašno in veli: ›Misliš, da te ne poznam. Kaj izkušaš uboge ljudi? Ves svet je tvoj, pa te ni sram, da prosiš za kos kruha! Dobil ga boš takrat, ko bodo prebirali sv. pismo gorjanski pastirji, kar se pa tako brž ne bo zgodilo.« To, vidiš, je bilo že pred več sto leti, ko ni znal še noben človek brati razen škofov in se ni učil sv. pisma še noben duhoven razen edinega papeža. Zdaj lahko sam presodiš, kaj je moja gospa mislila. Hotela je Kristusu dati na pomen, da mu ne bo dala nikoli nič. Kristus je preklel predrzno gospo in rekel: ›Prekleta bodi ti in preklet bodi tvoj grad, dokler ne bodo začeli gorjanski pastirji prebirati in se učiti sv. pisma. Samo tak pastir bo utolažil božjo jezo in te rešil.« O teh strašnih besedah se je zemlja potresla in požrla gospo in njen grad. Jaz sem to grozo oddaleč videla in moja blaga gospa se mi je smilila. Tekla sem za Kristusom in ga lepo prosila, da bi smela pri nji ostati tudi pod zemljo. Kristus me

je pohvalil za to zvestobo in mi dovolil, da smem ostati pri gospe in da ne zadahnem, prestvaril me je, kakor sam vidiš, v miško. Jaz štrkam svobodno sem ter tja in ne trpim nobene sile. Moja uboga gospa pa dremlje na postelji. Po glavi ji rojijo strašne sanje, da neprenehoma ječi. Prebudila pa se bo šele takrat, ko pride njen rešnik: gorjanski pastir, ki bo tako učen, da bo prebiral sveto pismo. Strah me je, da ji bo treba še dolgo čakati.«

Čuvši take novice, je začel fant od veselja vriskati in skakati in je rekel miški: »Potolaži se. Sv. pismo se nahaja že v marsikateri podgorski kolibi in prebিরamo ga tudi že mi pastirji. Kolikokrat sem ga bral ali sam zase na paši ali pa doma pri bolni materi. Povej mi torej, kaj mi je še storiti, da rešim tebe in tvojo dobro gospo!«

Miška se začudi in veli: »Hvaljen bodi usmiljeni Bog, ki je nama poslal odrešenika. Ali vеди, da boš pomagal ne samo meni in nji, ampak tudi sebi. Moja gospa je samica in te bo vzela za moža in z njo dobiš tudi graščino in neizmerne zaklade, ki se v nji nahajajo. Kaj ti je še storiti, da prekletstvo od naju odstraniš, mi ni natanko znano. Pojdi z mano v grad, na mizi leže bukve, v teh bukvah boš našel vsako skrivnost in tudi to, kako naju boš rešil.«

Miška mahne z repom po ključu, ki je tičal v skali, in skala se odpre na stežaj, kakor velika cerkvena vrata. Fant gre za miško, ki ga pelje skozi tako krasne izbe in dvorane, da po njegovi misli ni lepših niti v nebesih.

Od zlata in srebra se je vse lesketalo in bleščalo, da mu je kar vid jemalo. Nikjer ni zapazil nič lesa, nič železa: vse pohištvo in orodje je bilo ulito iz najžlahtnejših rud in izdelano po vseh pravilih najvišje umetnosti. Fant je strmel in zijal; ves osupel in omamljen po tolikih dragocenostih ni mogel nič govoriti in skoraj še dihati ne. Ko ga pa dovede miška v spalnico in zagleda na postelji spečo gospo, ga njena čudovita lepota tako prevzame, da je obstal, kakor da bi okamenel in se zamaknil, kakor da se nahaja v nebesih in zamika v božje obličje. S silo ga miška potegne v drugo izbo, kjer so ležale na mizi skrivnostne bukve.

Fant začne brati, ali komaj prebere pol strani, se zruši na tla in zajoka tako bridko, da si začne tudi miška solze brisati in ga vpraša, kaj ga je tako strašno zbolelo.

Fant pove miški, da ne more rešiti uklete gospe. Bukve govore, da mora biti odrešenik nedolžen, on pa je svojo nedolžnost zapravljal na paši že v dvanajstem letu.

Miški se je milo storilo, ko je videla, da bosta morali z gospo še nadalje ostati pod zemljo, vendar jo je tolažilo upanje, da utegne priti v kratkem kak drug podgorski pastir, ki ne bo samo prebiral sv. pisma, ampak nosil še tudi angelsko oblačilo nedolžnosti. Fantu je rekla: »Prav rada bi te dobro obdarila, ali zlato in srebro, ki ga povsod vidiš, ni moje, sama ti pa ne morem veliko dati. Razglejva smeti, ki jih je vrgla na dvorišče še moja

gospa. Kar se najde v njih, se sme pobrati in odnesti brez greha. To pravico sem pri gospe imela zmerom.«

Miška in fant sta prebrskala smeti in našla v njih biserov in dragih kamenčkov za več tisoč goldinarjev vrednosti. Vse, kar sta našla, je vzel fant s seboj domov.

S sladko koreninico je ozdravil še tisti dan bolno mater, bisere in drage kamenčke pa je prodal in si kupil gosposko pristavo in veliko kmetijo. Oženiti se ni hotel nikoli, ker ni mogel pozabiti svoje uklete, zanj za vekomaj izgubljene ljubice.

Rajska ptica

Bil je imeniten grof. Ta grof je šel v Gorjance na lov. Velika družba prijateljev in lovcev ga je spremila. Grof ugleda medveda in skoči za njim. Medved šine v goščavo, grof za njim. Medveda zmanjka in grof vidi, da se nahaja v neznanem kraju, po katerem še nikoli ni hodil. Ta kraj je bil najlepši gaj, kakršnega ni videl ne v domači ne v tujih deželah. Z dreves so visela zlata jabolka, iz debel se je cedil iz nekaterih med, iz nekaterih dišeče kadilo; prelepo je dišalo v tem gaju vse: trava, cvetice in celo listje na drevju. In če je grof pogledal na zemljo, se je okoli njega lesketalo brez števila bistrih studencev, v katerih se je pretakala srebropena voda po zlatopeski glini. V senci krasnega gaja je bilo tiho, začudo tiho. Poskakovala je od veje do veje samo ena ptičica. Nihče ne bi bil rekel, da je ptica lepa, ko ne bi bila imela zlatega kljuna. Ali še lepši, stokrat lepši od zlatega kljuna je bil nje mili, sladki glas, katerega se grof ni mogel naslušati. Ker se je bil utrudil, je sedel na klop, da se nekoliko odpočije, obenem pa kratkočasi z rajsko divnim petjem

zlatokljune ptice. Tako je sedel in poslušal, kakor je mislil, dobre četrtr, morebiti tudi pol ure. Prav nerad se je dvignil, ali se je dvigniti moral, da ga lovska družba ne bi pogrešila in se zanj bala. Iz prijetnega gaja je prišel kmalu nazaj v goščavo in iz goščave na plan. Oziraje se na vse strani, je klical prijatelje in lovce, ali nikjer ni bilo žive duše: lovska družba je izginila, kakor da bi se bila pogreznila v zemljo. Grof se je naveličal klicati in iskati, in šel domov. Ali silno se je čudil, da potov skoraj ni več poznal. Koder je poprej rasla hosta, so se sprehajali po vinogradih veseli gorniki, in koder so pasli pastirji drobnico, so se zdaj trudili pridni oratarji. Grof je strmel in si mel oči, ne vedoč, kaj bi si mislil, da se mu je pripetilo. Vprašal je gornike, če niso videli njegove družbe? Gorniki so se mu začudili in dejali: »Kakove družbe? Kdo pa ste? Mi vas ne poznamo, ker vas še nikoli nismo videli.« Vprašal je tudi oratarje, kdaj so šli domov grajski gosti in lovci. Oratarji so se začudili in dejali: »Kaki gosti in lovci. Naš graščak ne lovi zveri, on lovi nas uboge kmete. Dokler je živel naš rajni grof, nismo vedeli, kaj je hudo. O slabih letinah nam je dajal živež zastonj. Na tlako nas ni nikoli silil. Desetino smo mu nosili v grad, kolikor smo sami hoteli. Od revežev ne bi bil vzel ne enega klasa. V krčmah smo pili z njim in se gostili na njegov račun. Z našimi otroki se je šalil in igral in jih ljubil kakor svoje, da bi bil dal zanje svojo krščeno dušo. Blagi gospod je šel v Gorjance na lov in tam ga je

medved raztrgal. Zdaj se veseli v nebesih, ki jih je tudi pošteno zaslužil. Njegovega praznega gradu se je polastil hmeljniški baron. Baron je delal s kmeti grje nego s črno živino. Vole je prodal, mesto njih smo mu orali polje mi, naše žene in otroci. Za nami so pa hodili njegovi biriči in nas priganjali na delo z biči. Biči pa niso bili spleteni iz govejih jermenov, ampak iz kože, ki jo je baron urezal iz naših hrbtov. Desetino je zahteval od vsega, kar raste na polju in v vinogradu in od vsega, kar se pita in krmi v hlevu in v svinjaku. Zahteval jo je od revežev, kakor od bogatinov, o slabih letinah ravno tako kakor o dobrih. Ljudje so strašno godrnjali in preklinjali. Baron je pa rekel zabavljivo: »Naj se zgodi po vaši volji! Če nečete vi meni desetine dajati, dajal jo bom jaz vam.« In začel je jemati kmetom ves pridelek in priredok, puščal jim je samo borno desetino. Mi smo poginjali od lakote in se jeli puntati. Baron je pa nabral krdelo žolnirjev in šel na lov. To je bil čuden lov, da svet takega še ni videl. Volkov, zajcev in druge živali se ni dotaknil, streljal in pobijal je samo kmete. Kadar so mu prišli prijatelji v gosti, napravil jim je tako igro, da so se je gotovo vsi hudiči veselili. Igral je z njimi s kmetskimi glavami za kmetska dekleta. To grozo in silo trpimo zdaj že veliko, veliko let. Ravno danes je trideset let, kar nam je vzel Bog dobrega grofa in z njim vred ves mir in vso srečo našega življenja.«

Pazljivo je poslušal grof bridke tožbe ubogih oratarjev in se uveril, da ga je zadrževalo sladko petje

zlatokljune ptice ne dobre četrť ali pol ure, ampak celih trideset let. Ko se je razodel oratarjem, spoznali so ga najstarejši med njimi in vsi so popadali pred njim na kolena in glasno zahvalili Boga za neskončno milost, da jim je povrnila dragega dobrotnika in odrešenika. Grof jim je rekel: »Vstanite in si poiščite orožja! V moj grad gre iz goščave pod zemljo skrivna pot, ki sem jo izdolbel s svojimi rokami in nisem povedal nikomur zanjo. Jaz pojdem pred vami; predno preteče štiriindvajset ur, bomo grad pridobili in vaše in moje sovražnike zasačili.« Hmeljniški baron je napravil tisti dan veliko gostbo, na katero je povabil vse svoje prijatelje in biriče. Po pojedini se je začel igrati z njimi, ne s kvartami in za denar, kakor drugi, ampak po svoji stari navadi s kmetskimi glavami za kmetska dekleta. Iz grada pride na igrališče oznanilo, da se je odprla zemlja in bruhnila iz sebe drhal oboroženih kmetov in rajnkega grofa. Baron se je zakrohotal: »Ta šala je vredna, da igramo nadalje vsak pot za dve dekleti in ne le za eno kakor do zdaj.« Grofovi kmetje so brez boja ujeli njega in vse njegove prijatelje in biriče. Grof jih je vpregel v pluge in brane in je oral in vlačil z njimi celo leto do zime. Na delo jih je priganjal z biči, ki niso bili spleteni iz govejih jermenov, ampak iz kože, katero je izrezal iz njihovih hrbtov. Ko je nastopila zima, je povabil vse svoje kmete in jim napravil veselico, da take še nikdar niso uživali, niti zanjo čuli. Po veselici se je pa napotil z njimi na igrališče. Igrali so skupaj

ves dan in vso noč z glavami hmeljniškega barona in njegovih prijateljev in baričev in igrali bogme niso za svoje, ampak za graščine, denar in dekleta svojih mrtvih sovražnikov in krvnikov.

Ptica Zlatoper

Na Gorjancih so se nahajale tri prečudne reči. V skriti dolini je stalo drevo, ki je bilo spodaj mogočna bukev, v sredi silen hrast, zgoraj pa visoka in tanka breza. Brezo je pokrivala bela meglica, da se od zdolaj ni mogla videti. Okoli velikanskega debla se je ovijala od tal do vrha vinska trta. Ta trta je bila debela kakor žrd, listje ji ni nikdar usahnilo in grozdje je dozorevalo na nji brez razločka letne dobe, pozimi kakor poleti. Tretje in največje čudo je bila ptica Zlatoper, ki si je naredila gnezdo v beli meglici med najtanjšimi vejicami visoke breze. Ta ptica ni zobala zrnja in pila vode kakor druge ptice, živela je samo o rumenem grozdju, ki ji je viselo okrog gnezda, in o nebeški rosi, ki je padala na brezo. Zlatoper so jo imenovali zato, ker je imela v desni peruti zlato pero. Čudna moč je bila v tem peresu. Kdor bi z njim napisal tri prošnje, morale bi se mu izpolniti vse tri, in ko bi jih poslal tudi cesarju ali papežu ali pa svojemu najhujšemu sovražniku. Veliko junakov je poskusilo priti na brezo, da bi izpukali ptici dragoceno pero, ali do

gnezda ni priplezal nobeden. Vsi so zdrknili s spolzke breze, popadali na hrastove in bukove veje in se pobili.

V tisti dolini je prebival svet puščavnik, ki je poznal vsako skrivnost. Ljudje so ga hodili povpraševati, kako bi se dobilo zlato pero. On se jim je smejal in rekel: »S koso in s tremi svetniki.« Ljudje teh besed niso razumeli in so mislili, da se jim sveti mož roga. To je čul Podgorec Mikec. Mikec je bil, kakor so sploh Podgorci, včasih prav razumen fant, da malo takih, včasih pa prav neumen, da tudi malo takih. To se pravi, Bog je dal Mikcu dosti pameti, ali je bil ta križ, da ni svoje pameti vselej za svet vprašal in je poslušal. To pot je uganil precej dobro, kaj mu je storiti. Dejal je: »Bedakom se prav godi! Srečo naj izkuša tisti, ki zna plezati kakor jaz, in ki razume puščavnika kakor jaz.« Mikec vzame koso in gre v Gorjance. Ko je ugledal čudno drevo in nad njim belo meglico, je začel kositi in kosil je noč in dan, dokler je pokosil vse senožeti po dolini in tudi nad dolino. Mrvo je navalil k drevesu, da je sezala čez bukev in hrast gor do breze in do bele meglice. Sedemkrat je plezal v brezo in sedemkrat se mu je spodrknilo. Ker je padel vselej na mehko seno, si ni storil nič žalega, ali začelo ga je močno skrbeti, da utegne tudi njegov trud ostati prazen. Zdaj se je domislil, da je izpolnil puščavnikov svet samo napol. Koso je dobro rabil, tri svetnike pa zanemaril. Mikec poklekne in se priporoči svetnikom, ki varujejo Gorjance: sv. Eliji, sv. Miklavu in sv. Jedrti.

Po molitvi začne plezati osmič in pride brez truda do zaželenega gnezda ptice Zlatopera. Ptica ga je počakala in si dala brez strahu izpuliti zlato pero. Mikec ves vesel in srečen vzame pero in odide domov. Od same sreče se mu je v glavi tako vrtelo, da ni vedel, kaj bi počel. V ti omotici mu še mari ni bilo, da bi se posvetoval najprej s pametjo. In tako je ukrenil nazadnje zgolj po svoji preprosti podgorski glavi, pa ni čudno, da je tako slabo pogodil. Šel je vprašat učenjake, kateri cesar je na svetu najbolj mogočen. Ko so mu učenjaki povedali, napisal je do tistega cesarja prošnjo, naj mu da svojo hčer za ženo. Cesar se je silno začudil, ali se ni mogel braniti. Poklical je hčer in ji vse razložil, kaj in kako, in da mora biti Mikčeva. Cesarična se hudo razjezi in zagrozi Mikcu, da se bo kesal. Pokorna očetovi zapovedi odide v Podgorje in se z Mikcem poroči. Bila je grda kakor strah, nagajiva kakor škrat, obenem pa uboga kakor beračica in vendar poželjiva vsake dobrote in zapravljiva, kakor da ji ne more nikoli nič zmanjkati. Mikec je dobil po očetu dve kmetiji. Eno je pridržal sam, drugo je zaženil cesarični. Razsipna baba je svoje zemljišče kmalu zadejala in jela potem zakopavati v dolg tudi njegovo. Take potrate se je Mikec ustrašil in je vzel v roko zlato pero in napisal do cesarja drugo prošnjo, naj da hčeri cesarsko doto, da bo mogla živeti po svoji navadi, imenitno po cesarsko in za svoje. Cesar mu je prošnjo takoj uslišal in poslal hčeri silno bogato doto, več voz zlata in srebra in najlepše

obleke toliko, da se je lahko preoblekla vsak dan v drugo. Cesarična je plačala svoje dolgove, ali Mikcu ni dala ni krajcarja. Zasmehovala in zasramovala ga je kar očitno. Ona se je vozila v dragoceni kočiji, on je pa moral capljati za njo peš. In ko je tekel ves upehan za kočijo, je vpila na vse strani: »Podgorski možje in fantje! Odkrivajte se! Ali ne vidite, da me spremlja moj mož, slavni Mikec, cesarjev zet?« Ta sramota je pekla Mikca bolj, nego vse drugo. Spet je vzel v roko zlato pero in napisal do cesarja svojo tretjo in poslednjo prošnjo, naj vzame svojo hčer nazaj. Cesar se je zasmel in mu izpolnil iz srca rad tudi tretjo in poslednjo prošnjo.

Bridko je Mikec žaloval po svoji lepi, tako brezumno zaženi in zapravljeni kmetiji, še veliko, veliko bolj se je pa veselil in Boga hvalil, da se je iznebil samopašne in grde cesarične. Odslej ni zametaval v nobeni reči več svetov svoje dobre podgorske pameti. Našel si je med domačimi dekletih drugo ženo, ki je bila lepa in pridna in je prinesla k hiši tudi prilično doto. Živel je z njo mirno, zadovoljno in srečno do smrti. Ker so mu sosodje preveč zabavljali in ga dražili s cesarično, je zapustil Podgorje in se preselil med Bele Kranjce, ki ga niso dosti poznali. Zlato pero je nesel s sabo in ga na vso moč skrbno varoval. Pokazal in dal ga je sinu šele v sivi starosti, ko mu je izročil gospodarstvo. Rekel mu je: »Na, sin! Tu ti dajem tvojo srečo ali nesrečo, tvojo čast ali sramoto, kakor si boš sam izvolil. Meni je prineslo to pero nesrečo

in sramoto, ker ga nisem znal rabiti. Bodi ti pametnejši od mene! Ne prosi z njim nikogar za ženo ali blago ali za posvetno čast! Če hočeš poslušati svet svojega starega očeta, napiši prošnjo do našega cerkvenega poglavarja, rimskega papeža, naj bi bral zate sveto mašo, da te Bog razsvetli, da ti podeli svoj dar modrosti, s katerim ti bo lahko pridobiti večno zveličanje pa tudi časno blagostanje.« Sin je poslušal starca in napisal prošnjo do papeža, kakor se mu je svetovalo. Papež mu je drage volje izpolnil pobožno prošnjo in bral zanj sveto mašo. Bog ga je obdaril potem s toliko modrostjo in pametjo, da si je prigospodaril jako veliko premoženje, po smrti pa je bil sprejet med svetnike. Tudi njegovi otroci in vnuki so sloveli radi svoje odlične poštenosti in bistrournosti. Čudodelno zlato pero se nahaja še zdaj shranjeno nekje na Belokranjskem in govorica trdi, da se rabi še zmerom prav marljivo in uspešno. Poznam staro, jako častito ženico, ki bi, če bi trebalo, stokrat na to prisegla, da so prejeli Beli Kranjci svojo veliko razumnost, možatost in spretnost za vsako delo po blagodatni moči Zlatoperjevega peresa.

Vila

Na Gorjancih so prebivale v stare čase vile. Vile so bile prelepe, mlade deklice, ki niso poznale ne matere, ne očeta. Ljubiti in močiti se niso smele. Oblačile so se v belo tančico, ki jim je pokrivala vse truplo do gležnjev. Las si niso spletale, padali so jim prosto do kolen z gostimi, zlatorumenimi kodri. Vendar so se pa jako marljivo česale, in to vselej o zarji. Takrat jih je človek najlaže videl, ker so bile tako zamaknjene v to opravilo, da niso opazile, ali se nahajajo same ali ne. Človeške družbe so se bale in ogibale, dasiravno ljudi niso sovražile, ampak jim še dobro svetovale in jim o priliki rade tudi kaj dobrega storile. Peti so znale tako lepo, da se jih človek nikoli ni naveličal poslušati, toda ni jim bilo povšeči, da jih kdo čuje. Tudi ples so ljubile, ali gorje si ga tistemu, ki je prišel iz zvedavosti gledat njihovo kolo. Živele so ob sadju, grozdju in gorskih zeleh. Po navadi so samo večerjale, podnevi pa niso drugače nič uživale, razen če jih je povabil kak junak in poštenjak, ki ni vedel, kdo so. Kdor jih je videl na plesu ali pri jedi in jih poznal,

kaznovale so ga brez milosti. Ustrelile so ga v roko ali nogo, včasih tudi v obe roki in nogi; če so se prav hudo ujezile, tudi v srce, da je kar precej umrl. Pod zemljo so imele spravljene silne zaklade zlata, srebra in biserja in so jih varovale tako skrbno, da jih ni mogel nihče zaslediti in dvigniti. Če jih je našel kdo po naključju, niso mu prinesli sreče, ampak kvar in pogubo. Pravico se z njimi okoristiti, je imela samo nedolžna mladež. Sploh ni ubranila človeka vilinske jeze nobena druga reč, kakor neoskrunjena nedolžnost. Večkrat so vile vzele svoje dragotine iz podzemeljskih kleti in jazbin in so jih sušile na kakem prisojnem kraju. Če se je nameril nanje nedolžen otrok, smel je ugrabiti brez kazni, kolikor je hotel, grešnika so pa gotovo umorile. Kmetje so se vil po eni plati močno bali, po drugi pa tudi veselili. Kadar so se oglasile: »Sejte, sejte!« so šli sejati, in seme jim je takrat vselej dobro obrodilo. Kadar so svetovale: »Režite, koljite, vežite, kopljite, berite!« napotili so se še tisto uro v vinograd in pridelali so vina, da jim je zmanjkovalo posode. Najraje so imele junake, ki so se borili s Turki in prelivali svojo kri za krščansko vero. Dokler so hodili Uskoki v boj samo na Turke, so se prikazovale med njimi prav pogostoma. Velevale so jim, kaj jim je delati, česa se ogibati. Pomagale so jim v vsaki sili, sosebnobrižljivo so pa ozdravljemale rane iz vojne vrnivših se junakov. Dajale so jim piti vodo planinskih zeli, ali pa so jim obvezovale rane z dolgo, neznano travo, in ubogi

bolnik je najkasneje v treh dneh gotovo okreval. Ko so se pa Uskoki podložili Švabi in se po njegovem ukazu jeli vojskovati tudi s kristjani, so pobegnile srdite vile za vselej z Gorjancev, in zapuščeni vojaki so umirali od teh dob tudi za neznatnimi ranami. Samo ena vila je ostala na gori, da pazi na zaklade, ali niti ona ni hotela ljudem nič več svetovati, kdaj in kako naj prično kak posel; tudi bolniki so jo klicali zastonj na pomoč.

Med Uskoki je živel slavni junak Petrovič, ki si ni ogrdil rok nikdar s krščansko krvjo. Kadar je privedjal besni Turčin, je padel nanj kakor ognjena strela; zadržati ga ni moglo nobeno število sovražnikov in nobeno število krvavih ran.

Če ga je pa klical Švaba na boj proti kristjanom, se je prekanjeni junak potuhnil in legel v posteljo. Kakor na smrt bolan je ležal in javkal v postelji po dve in tudi po tri leta, dokler ni pregrešna vojska minila. Lepa vila je to vedela in se v Petroviča zaljubila. Hodila je pogostoma mimo malega hrama, v katerem je popival s pobratimi sladko vividino. Petrovič jo je ugledal in povabil v hram, nevede, kdo je in od kod. Pogovarjala sta se o marsikaki reči. Junak ni čul še iz nobenih ust tako modrih besed, kakor iz njenih, in na nobenem obrazu ni opazil še toliko cvetja in žive lepote, kakor na njenem. Čudno se mu je zdelo samo grlo mlade deklice. Bilo je tanko in prozorno, da se je razločila vsaka kapljica vina, ki je po njem pritekla. Po daljšem pomenku je začel

Petrovič vilo izpraševati, kdo je in od kod. Ona mu je pa velela, da naj nikar po tem ne povprašuje, če mu je kaj mar, da bi še kdaj z njo govoril. Junak ni vedel, kaj bi si o nji mislil, ali ta reč ga je tudi malo skrbela. V vilo se je tako zaveroval, da bi mu bila ostala ljubša od vseh deklet tega sveta, ko bi bil tudi izvedel, da je hči najsirotnejše beračice. Enako ljubezen je čutila do njega tudi ona. Samo dve reči ji nista bili všeč: da ga ni mogla najti nikoli brez društva, še veliko manj pa to, da so deklice tako zaljubljeno svoje oči vanj upirale in mu tako zmotljivo namigovale.

Zgodilo se je, da je privihral v deželo zopet krvavi Turčin. Petrovič je po svoji junaški šegi udaril nanj in pobil veliko nevernikov, ali je tudi dobil veliko grdih in nevarnih ran. Napol mrtvega so ga prinesli tovariši domov. Vila je hodila ljubimca zdraviti. Prišla je vselej takrat, ko je spal, da je ni mogel videti. Lahko bi ga bila ozdravila v treh dneh, ali ni hotela. Veselilo jo je, da ga more brez priče gledati, božati in obvezovati. Še bolj jo je pa veselilo, da ni bilo več zraven drugih deklet, ki so mu prej tako sladko namigovala. Imela ga je rajši bolnega v postelji nego zdravega v hramu. Tako je preteklo več tednov in mesecev. Junak je izgubil bolečine že prve dni, a vstati ni mogel, ker ga slabost ni hotela nikakor zapustiti. Petrovičeva mati je imela dosti opravka zunaj hiše, da vile nikoli ni opazila. Junak je pa dobro vedel, da ga nekdo zdravi, ker je našel po spanju na ranah vselej

nove obveze. Dolgo je premišljeval, kako bi spoznal svojega zdravnika, in slednjič se je domislil. Ko je prišel čas, da bi zaspal, se je premagal, ali je zatisnil oči, kakor da trdno spi. Vila stopi v izbo tiho kakor duh in ga pogleda. Ker je mislila, da trdno spi, mu je izprala rane in mu položila nanje nove obveze, potem se pa usedla k njemu in ga začela premilo gledati in božati.

Petrovič je vse to dobro videl in čutil. Uveril se je, da ga zdravi deklica, katero je gostil v hramu in ljubil. Spreletela ga je groza. Jelo se mu je dozdevati, da je ta deklica gorska vila. Pol življenja bi rad dal, ko bi mogel izvedeti resnico. Postelje se je bil že strašno naveličal. Ko ga je prišla vila zopet obvezovat, je rekel, kakor da govori v sanjah: »Še tri dni bom trpel; če mi ne odleže, da bi lahko vstal, vzem bom puško in se ustrelil.« Vila je to slišala in se prestrašila. Obvezala mu je rane z dolgo, neznano travo, ki je junaka še tisti dan ozdravila. Petrovič je bil zdrav, ali ni hotel vstati. Vila je prišla drugi dan gledat, kako mu je; on se je pa zopet potajil, kakor da bi spal. Ran mu ta pot ni več izpirala in obvezovala, ampak ga je dalje časa samo milo gledala in odšla. Petrovič skoči iz postelje in hiti za njo, ali tako pazljivo, da ga ni mogla videti. Šel je za njo najprej v vinograde, potem v goščavo. Na kraju goščave je obstal in se skrnil. Vila je tekla k bistremu studencu, se slekla in skopala, potem se pa zopet oblekla, ulegla pod lipo na zeleno travo in zaspala. Petrovič prikoraka zlahkoma k nji in jo gleda.

Tako krasna se mu še nikoli ni zdela. Junaku začne srce utripati, rad bi se premagal, ali ni mogoče. Nagne se hrepeneče do nje in jo poljubi in objame. Vila se predrami, skoči kvišku in ustrelj Petroviča v srce. Mrtvi junak leži pred njo, ona zaplače in ustrelj v srce tudi sebe. Ležala sta eden poleg drugega kakor speči ženin poleg speče neveste. Ljudje so iskali Petroviča noč in dan. Našli so ga šele čez nekoliko tednov daleč gori na Gorjancih pri bistrem studencu pod košato lipo vsega gnilega in razjednega. Poleg njega je ležala kepica snega. Ljudje so se začudili, ko so videli sneg o svetem Jakobu. Nihče ni pogodil, kaj pomeni ta bela kepica; nihče ni vedel, da je ta sneg zadnji ostanek nesrečne vile.

Povodni mož

Povodni možje, katere sem našel, spadajo na tri precēj različna plemena. Eno prebiva v Krki in nje vidnih in nevidnih pritokih: v Radežici, Temenici, Prečni, Težki vodi; drugo brodari po slovečem gorjanskem jezeru; tretje je živelo in poginilo globoko pod zemljo onkraj Gorjancev na tistem prečudnem svetu, ki ga zove narod »zdeti« in »ukleti«. Zdaj bom govoril samo o prvem, ki je ljudem najbolj nadležno in torej tudi najbolj znano.

Pod kapiteljskim hribom pri Novem mestu reži v skalovju nekoliko sežnjev od Krke silna razpoka, v kateri je domoval strašen velikan: divji mož. Prilomastil je iz svoje votline, ko se ga je človek najmanj nadejal. Najrajši se je prikazoval tistim, ki so trdili, da ga ni, ali se pa ustili, da se ga ne boje. Zgrabil ni nikogar, ali že sam pogled je bil tako grozen, da so nekateri kar strepetali, še več pa jih je od straha hudo zbolelo. Brez skrbi so hodili mimo njegovega brloga samo tujci, ki niso o njem nikoli nič slišali. Zdaj se ga ne boje niti domačini, ker je zijalko že zdavnaj zapustil. Zadnjikrat se je prikazal neki straški

kuharici leta 1848. Ko je prišla na travnik, je stopil iz skalovja, pomolil proti nji jezik in gledal vanjo tako grdo, kakor gleda levi razbojnik na križu. Pošast je bila vsaj tolika kakor največji človek, v obraz vsa kosmata, da se lice ni skoraj nič videlo, oblečena pa prav čedno, po vojaško, kakor kak korporal. Zanj se je skrivala mlada ženska. Stražanki se je zdelo kaj čudno, da ni nič vpila in jokala, kakor da bi mu bila že privajena. Tem bolj se ga je pa ona ustrašila. Jela je na vso moč teči, obenem se pa križati in moliti, kar ji je seveda tudi pomoglo. Ker se na vsem potu nikoli ni ozrla, ni mogla vedeti, če jo je prikazen preganjala ali ne. Od takrat je divji mož od tod izginil in po dolgem povpraševanju sem tudi zvedel zakaj. On ni storil tega iz svoje volje, ampak zato, ker je moral, ker ga je prisilil povodni mož, njegov sosed in sovražnik. Zmagovalec se je polastil tudi zapuščene jazbine in prebiva zdaj, kakor se mu zljubi, včasih v skalovju, včasih v Krki.

Ta povodni mož je pošiljal v stare čase po babici novomeškim materam otroke. Zdaj si jih znajo dobiti, če govorica ne laže, brez njega. To se mu gotovo za malo zdi; kakor da bi se hotel zmaščevati, je začel nositi svoje žive dari neomoženim, kar se prej skoraj nikoli ni zgodilo. Če nima drugega opravka, se kratkocasi s tem, da ljudi straši. Take šale niso vsakemu po volji. Novomeški okraj se ponaša po pravici, da je rodil že marsikatero bistro glavico. Ena teh glavica je iznašla menda po

globokem preišljevanju zagovor, kateremu niso kos vsi povodni možje skupaj, nikar samo eden. Ta imenitni zagovor sem zvedel tudi jaz in ga bom razen treh črk oznanil, nekaj zato, da razveselim tiste učenjake, ki so preverjeni, da se skriva najstarejša narodna modrost in učenost v zagovorih, najbolj pa iz blagega namena, da bi si znali moji preljubi rojaki v potrebi pomagati. Če bodo popotovali kdaj za Krko od Novega mesta gor proti Lastovčam in se namerili na ostudno pošast, ki se zove povodni mož, naj jo zarote brez straha: »Svinjski d ... naj te zatare!« Teh groznih besed se bo tako zbala, da bo pobegnila tisti hip v Krko in se ne bo nikoli več drznila jih nadlegovati.

O tej prikazni se je čulo nekdam veliko prav čudnega in zanimivega, dandanašnji je pa dedovska vednost že jako oslabela in potemnela. S svojimi znanci sem se moral dostikrat pregovarjati in pričkati. Nekateri so poznali samo povodnega, drugi samo divjega moža. Oni so trdili, da je povodni mož že od nekdam gospodar Krki pa tudi jazbini. Drugi so to zanikali in govorili, da stane v zijalki še zdaj divji mož, ali da pobegne, če ga kdo zagovori, v Krko. Jaz pa velim, da se oboji motijo in moji dokazi so nepobitni. Prvotni dom vseh povodnih mož je voda, kakor že ime izpričuje. Ravno tako je gotova resnica, da so se zaredili in prebivajo vsi znani hostniki v jazbinah. Globoke vode se boje, ker bi v njej zadahnili. Tudi ne morejo pošiljati in nositi nikomur otrok zato,

ker jih sami nimajo, niti jih imeti ne morejo, ker razen enega niso oženjeni. Prav lahko pa dela kaj takega povodni mož, ki ima toliko bab, kolikor jih more ugrabiti. Razen teh dokazov pa imam tudi dve dobri priči: staro Švarcovko in še starejšo Kolenčevo Jero. Tedve ženi sta ohranili narodna poročila neskaljena in nepomešana z novjšimi pritikinami in obe sta pripovedovali o povodnem in divjem možu prav natanko tako, kakor sem jaz napisal.

Med Lokami in Zalogom teče Krka v precej ozki strugi in je na mesta jako globoka. Tod je gospodaril in rogovilil nekdanj drug povodni mož, ki pa ni bil tako močan in oblasten. Prišel je nadenj šratelj, kateremu pravijo nekateri tudi šretelj, in ga pregnal na zaloške travnike. Kdo je bil in od kod je privihral v Krko, nisem mogel zvedeti. Z neko verjetnostjo se more samo toliko trditi, da je bil v rodu škratu, morda njegov sin ali mlajši brat. Prav po škratovo je bil tudi hudoben, obenem pa strašno požrešen. Ko sta padla v Krko dva vola, ju je kar precej raztrgal in pohrustal s kostmi vred. Čez nekaj dni so našli jarma v rupi blizu brajtenovskega grada, kamor sta bila priplavala iz reke po podzemeljskem vodotoču. Povodnemu možu se je na zaloških košenicah dosti slabo godilo. Če je dolgo deževalo, se je nabralo po nižavah in kotanjah vode še čez potrebo, ali ob suši je ni bilo ne kaplje. V bližnjo Prečno pa ni bilo varno hoditi, kajti imela je že svojega gospodarja, ki ni ljubil gostov, ker je

stanoval še sam na tesnem. Kadar je usahnila na travniških voda, se je moral begunec zariti v močvirje, kar se mu ni moglo zdeti ne lepo ne prijetno. Hranil se je zdaj z žabami in gotovo mu je srce utripalo, če je pomislil na slastne rake, ščuke in sulce, katerih je bilo v Krki na izber. Dobro je živel samo o povodnji, ko se je razlila reka čez bregove in prinesla svoje zaklade tudi na travnike.

Ta povodenj je bila enkrat posebno velikanska in krasna. Prišla jo je gledat tudi grajska gospodična Gena. Povodni mož jo zapazi in se dvigne iz vode. Ona zakriči in pobegne na kozolec. Dasiravno je ni mikalo, da bi ga dolgo gledala, ga je videla vendar toliko, da je mogla ljudem povedati, kakšen je. Ni bilo čudo, da je človeka, kateremu se je prikazal, groza obhajala. Bil je visok kakor najdaljša žrd, nag in po vsem životu zelen kakor kuščar. Prav inako se mu je storilo, da ga gospodična ni počakala, kajti je ni mislil razžaliti, ampak jo razveseliti s preprijetno novico. Ker je videl, da se ga boji, je ni hotel nadlegovati na travniku, ali prišel je še tisti večer k nji na dom in ji podaril prav majhnega fantička, ki je bil ljubezniv, mil in krasen kakor jutranja zarja, da se ga ni mogla nagledati, nauččkati in naljubiti. Nje mati je od konca nekaj godrnjala.

Dejala ji je: »Genica! Če ne boš huda, ti bom nekaj povedala. Ti, veš, pravzaprav še nimaš te pravice, da bi pestovala svojega otroka!« Gena se je na vse grlo zasmejala: »Če nimam pravice, imam pa dolžnost, ali mar ni

res?« Ta hitri in rezki odgovor je gospo tako potolažil, da se je zasmejala tudi ona in velela: »Ta pot govoriš resnico, če je še nikoli nisi. Ali, veš, to tvojo dolžnost izpolnjuje lahko tudi kak Podgorec. Za denar dobiva krušnih očetov in mater, kolikor hočeva. Pankrček pojde še ta teden pod Gorjance, pa bo vse dobro.«

In tako se je zgodilo. Ko sem sedel pred desetimi leti v šentpetrski krčmi, je prišel pit postaran mož. Imel je nemara petdeset let. Rdeči in polni obraz in čvrsto truplo pa je izpričevalo, da ga ni starost še nič omajala in potrla. Krčmarica ga pogleda in vpraša: »Ne zamerite, tako se mi znani zdite, od kod pa ste, oča?« Prihodnik veli: »Zdaj sem prišel izpod Gorjancev, iz Cerovega loga, če veste, kje je to? Jaz sem tisti, saj vem, da ste že kaj slišali, ki ga je prinesel grajski Geni povodni mož, in grem danes po doto. Mati so mi umrli, pa sem dobil pisanje, da naj pridem. Bog jim daj večni mir in pokoj! Mati bi se bili lahko omožili, pa se niso hoteli, prav zaradi mene ne. Vsi pravijo, da so gotovo toliko zapustili, da mi na stara leta ne bo treba kruha prositi.«

Zdaj pa čujmo še prečudno prigodbo, kako se je zaloški povodni mož razšel. Slovenci nismo vajeni govoriti, da se kak človek ali kaka druga živa stvar razide, ali do zdaj neznana reč zahteva tudi do zdaj neznano rabo besede.

Grajski čuvar Grom je bil zvest služabnik, samo to slabost so mu znanci očitali, da ga ne more veliko nesti:

polič ga je bilo zanj premalo, tri merice pa preveč. To napako pa je tudi on sam dobro poznal in se proti njej, kolikor se je dalo, zavaroval. Če se je peljal v tak kraj, kjer je vedel, da bo večja pijača, je vzel s seboj vselej koš. Pijan je zlezal vanj in pohlevni konj ga je privlekel domov brez vodstva živega in nepobitega. Enkrat se ga je nabrenkal v Zalogu. Pred odhodom se je dejal po svoji navadi v koš, dasiravno je bil ta pot, kakor je pravil, komaj »napol izgubljen«. Ukaje se je drdral čez travnike, kar mu ustavi konja blizu velike mlake povodni mož in se upre z vso silo v voz, da bi ga zvrnil v vodo. Grom to zapazi. On je bil prebrisane glave. Znal je celo pesmi zlagati in ljudje so trdili, da so neizrečeno lepe in tako vesele, da človeka na smeh silijo. Ko bi bil povodni mož vedel, da je grajski čuvar tak umetnik in razumnik, ne bi se ga bil morda nikoli polotil, vsaj ne tako po divjaško in tolovajsko. Grom je izprevidel prècej silno nevarnost, ali se je ni ustrašil, temveč se ji srčno v bran postavil. Najprej je v košu vstal in se prekrižal, ali ne po nemško, ampak po latinsko ali laško, ker se mu nemški križ za to rabo ni zdel dovolj krepak. Potem je uprl oči v povodnega moža in ga začel, držeč se z obema rokama za koš, z grmečim glasom takole zagovarjati: »Vivoda, pivoda, kalivoda, gazvoda! Sv. Miklavž, sv. Šempos, sv. Šentjanž! Vi ste moji, jaz sem vaš. Pano gažo – dižo tažo – amen, amen, amen!«

Ko je izustil zadnji amen, se je slišal pok, kakor da bi kdo ustrelil, in zasmrdelo je po žveplu. To je pomenilo, da se je povodni mož razletel in razkadil. Grom ni pozabil razglasiti smrti te pošasti in zaeno se ve tudi svojo zaslugo, ali mu je od konca malokdo verjel. Ko pa je preteklo pet, deset, petnajst let, da ni na zaloških travnikih nikogar več strašilo, so se spomnili ljudje njegove povesti in nehali biti neverni Tomaži. Sem in tam se je dobil že takrat kak nezaupen dvomilec, ki se je smejal coprnicam, rogatim in repatim hudičem in vsem drugim prikaznim. Ta svojat se z Gromom nikoli ni zbogala. Zaničljivo je trdila, da je ravno tako lahko zagovoriti povodnega moža, katerega nikoli ni bilo, kakor zagovoriti kačji pik, če kača ni strupena. Starejšim ljudem so se zdele take besede samopašne in nesramne. Tem rajši jih je poslušala mladina. Ker je ta mladina od takrat odrasla in se jela celo že starati, ne moremo se prav nič čuditi, da sedanji zaloški otroci povodnega moža še skoraj po imenu ne poznajo. In kakor on, razkadila se je brez sledu tudi Gromova slava.

Preden so naredili baltovski most, je bil blizu tam brod in najstarejši in dolgo časa tudi edini hiši Baltove vasi sta bili Brodnarjeva in Ribičeva. Brodnar Balt je imel poleg več sinov lepo hčer Metko, njegov sosed pa poleg več hčerá brdkega sina Janeza, in tako se skoraj ni moglo drugače naključiti, nego da sta se onadva eden v drugega prav globoko zaljubila. Dala sta si že zaročne

prstane. Ker se njuni zavezi nista protivila ne očeta ne materi, bi se bila lahko vzela in živela, kakor se jemljó in žive drugi ljudje, da ne bi trebalo o tem nič pisati in še dosti govoriti ne. Ali v Baltovo Metko se je zaljubil tudi povodni mož in prežal neprenehoma nanjo, da bi jo zgrabil in unesel. Mati je hčerko dostikrat svarila, da naj ne hodi na vodo nikdar brez kakega krščanskega znamenja; ona pa se je smejala in velela, da se povodnega moža ne boji. Neko nedeljo zjutraj se je hotela umiti, in ker ni našla vode v kablu, je šla na Krko. Preden se je začela umivati, je položila na breg brojanice, da ji ne bi padle v vodo, in tako je vzela izza vrata tudi zlati križček in ga dejala na trato. Zdaj si zasučé rokave in se začne umivati. Povodni mož se ji približa, ali zapazivši na roki prstan, spomin krščanske ljubezni in zvestobe, je moral odskočiti nazaj v globočino, ker še ni imel do nje oblasti. Metki se je jel v vodi prstan zmikati. V strahu, da ji ne pade v Krko in se izgubi, ga sname s prsta in dene na grivo. Povodni mož se zopet pokaže in, ko vidi, da ni zapreke, plane iz vode in Metko ugrabi.

Bridko sta jokala za njo oče in mati, še bridkeje pa ubogi Janez. Noč in dan je premišljeval, kako bi mogel rešiti svojo preljubo zaročnico. Povpraševal je modrih mož in svetih puščavnikov, ali zastonj je iskal pri njih dobrega sveta in pomoči. K Ribičevim pride mlad, reven popotnik in prosi večerje in postelje. Ribič mu veli: »Mi imamo še zase premalo prostora, pojdi k sosеду!«

Blagosrčni Janez pa se oglasi: »Naj spi pri meni! Treba se bo malo stisniti, ali kaj za to.« Zdaj pravi stari Ribič: »Če je prav zate, je tudi zame, naj ostane!« Popotnik je z Ribičevimi večerjal, potem sta šla z Janezom spat. Janez se spravi in gre v posteljo, tujec pa sede na tla in začne nekaj mencati in godrnjati.

Janez ga vpraša, zakaj se ne uleže.

Popotnik: »Ne utegnem.«

Janez: »Kaj pa delaš?«

Popotnik: »Krvavo mleko za gospo, ki daje psom kavo, revežem pa še skorje črnega kruha ne. Zdaj bo morala prebiti tudi brez kave.«

Janez vpraša tujca v drugo, kaj dela.

Popotnik: »Trganje v desni roki za hudobno mačeho, ki te pe brez vzroka svojo pastorko.«

Ko je tujec še vedno nekaj mencal in godrnjal, ga vpraša Janez v tretje, kaj dela.

Popotnik: »Točo za devet vasi, v katerih ni ne enega moža, ki bi bil tega imena vreden.«

Janez: »Kdo pa si?«

Popotnik: »Črnošolec.«

Janez se obveseli in pravi: »Sam Bog te je prinesel pod našo streho. Ti mi boš mogel razodeti, kje se nahaja zdaj moja nevesta in kako bi mogel jaz do nje priti.«

Črnošolec odgovori: »Če bi to jaz tudi vedel, ne bi nič tebi koristilo, ker ti ne bi smel povedati. Vežejo me tako hude prisege, da ne bi ostal ne tri dni živ, ko bi se

jim izneveril. Ali nobena prisega mi ne brani, da ti dam dober svet. Vse skrivnosti so zapisane v črnih bukvah. Te bukve pa imajo poleg črnošolcev tudi mrličiči. Pojdi opolnoči na pokopališče in se ustopi tako, da ti bo stala ena noga na posvečeni, druga na neposvečeni zemlji. Kmalu se bo oglasil mrtvec in začel prebirati iz črnih bukev prerokovanje za bodoče leto in sploh vse skrivnosti, ki so imenitne za duhovnjiko. Če ne boš zvedel nič, kar bi bilo za rabo, na prvem pokopališču, pojdi na drugo, tretje, dokler se ti želja izpolni. Poglavitna reč pa je, da boš stal gotovo, kakor sem ti rekel. Če bi bili obe nogi na neposvečenih tleh, ne bi ničesar slišal in zvedel, če bi pa stal z obema na posvečenih, bi prišel mrličem pod oblast, da bi te smeli raztrgati ali ti pa storiti kako drugo škodo.«

Janez črnošolca lepo zahvali za dobri svet in prvokrat, odkar je izgubil ljubico, trdno zaspi. Precej drugi večer se napoti proti Prečni in se ustopi opolnoči na sveto in nesveto zemljo. Videl ni nikogar, dobro pa je čul prerokovanje: »To leto se bosta rodila graščaku samo dva nezakonska otroka. – Prečna bo dobila učitelja, ki bo orglal tako kratkočasne, da bodo začela dekleta kar v cerkvi plesati. – Stari fant in svetohlinec, ki meče vse zaljubljene fante in dekleta v peklensko žerjavico, bo omožil ta predpust svojo hčer, katero ima spravljeno tam gori na Gorenjskem pri Kranju.«

Po tem kratkem branju je mrlič umolknil, ker v črnih bukvah ni bila nobena skrivnost več zabeležena. Janez se je smejal in čudil, da se brigajo prečenski mrličiči za take prazne novice in posvetne bedastoče.

Drugo noč se napoti v Sotesko. Opolnoči je že stal z eno nogo na pokopališču, z drugo zunaj in je čul berilo: »Soteščani bodo lovili ribe in rake, pa se ne bodo s tem niti letos ne zveličali ne obogateli ne zredili ne nasitili. – Knez bi prišel rad pogledat svoje posesti, pa ne bo imel za pot denarja. Bolj srečen je njegov služabnik: kupil si bo graščino.«

Soteški prerok se je zdel Janezu pametnejši od prečenskega, ali njemu ni povedal nič koristnega.

Tretjo noč je šel poslušat črne bukve na topliško grobje. Mislil si je: do tretjega gre rado, bržkone ne bom niti nocoj nič zvedel. Mrlič bere: »Tam, kjer teče Sušica v Krko, si je naredil v koreninah gnezdo povodni kos. Kdor bo to gnezdo našel in s seboj nosil, ga ne bo mogel nihče videti, pa bo šel, kamor bo sam hotel, in če ga ne bo strah velike krnice, tudi k povodnemu možu, ki je ugrabil lani osorej baltovško Metko in pred njo brez števila drugih deklet. Za Gradiščem leži seženj pod zemljo med kozolcem, potom in glogovim grmom velik zaklad. Grad tistega, ki ga ogrene, bo ostal bogat, nepremagan in slaven do devetega rodu. – V razpoklini pisane skale pod Rumanjo vasjo je vzrasla iz trdega

kamna prežlahtna zel tolažnik. Kdor jo poduha, se znebi vsake žalosti in skrbi in pozabi vsako nesrečo in gorje.«

Janez je vedeževanje na vso moč pazljivo poslušal in si vsako besedo zapomnil. Komaj se je pričelo svitati, je tekel iskat čudodelnega gnezda, katero je našel brez truda. Vzemši ga s seboj, je skočil v čoln in se prepeljal po Krki do velike krnice, ki požira vodo in vse, kar v vrtinec pride. Krnica Janeza pogoltne in ga nese globoko dol tja do steklene hiše povodnega moža. On stopi v hišo. Kamor je le pogledal, se je lesketalo biserje, zlato, srebro in sto drugih dragocenih rud in samocvetnih kamnov. Prehodil je brez števila nepopisno krasnih izb, v katerih je vse mrgolelo bab in otrok. Gospodarja ni dobil doma, ker je šel strašit krdelo pijanih Krajinčanov, popotujočih domov iz slavonskih gozdov. V zadnji izbi najde Janez svojo preljubo Metko. Ona je zibala, bridko vzdihovala in jokala. Janez dene kosovo gnezdo na mizo in se ji prikaže. Metka zavriskne od veselja in mu potoži, kako slabo se ji je godilo pri povodnem možu. Tam doli lepega sonca ni nikdar videla. Izprehajala se je med steklenim drevjem in spala v stekleni postelji pod stekleno odejo. V hiši ni nobene kuhinje, nobene peči, ogenj se v njej nikoli ne zaneti. Jedla je surove ribe in surove, neslane in nezabeljene zeli. Ljudi se vidi vse polno, ali to društvo človeka ne veseli, ker je pomenkovanje prepovedano. Blagi Janez se je razjokal o hudi bedi, katero je prebila njegova ljubica, pa je zopet prijel kosovo gnezdo in ji

velel, da naj ga prime tudi ona. Nevidna sta prekoračila izbo za izbo in dospela srečno iz steklene hiše. Janez je bil prišel vanjo skozi sprednja vrata, skozi zadnja sta jo zdaj zapustila. Pred pragom je tekla podzemeljska Temenica. Janez in Metka skočita brez strahu vanjo in hitri tok ju prinese v nekoliko trenutkih v Krko, po kateri priplavata do zaželenega brega. Še tisti teden sta se poročila in zakon je vzel povodnemu možu vso pravico in moč do blažene Metke.

Ali hudobnež si izmisli strašno maščevanje. Ko je prišla na Krko po vode, privihra na površje, raztrga njenega otroka in ji vrže krvave kosce pred noge. Ubožica se je zgrudila in jela od neskončne groze in žalosti umirati. Janez se pa domisli prežlahtne zeli »tolažnika«. Ko ji ga prinese in da poduhati, pozabila je strašno prigodbo in kakor bi trenil, sta jo zapustili groza in žalost. Bila je zopet zdrava in tako vesela in srečna kakor še nikoli ne v vsem svojem življenju.

Zdaj se je spomnil Janez tudi zaklada nad Gradiščem. Ogrenivši ga, si je sezidal na brdu med Gradiščem, Krko in Rumanjo vasjo prekrasen grad, ali nikdar ni pozabil, da je domačega rodu in kmetiškega stanu. On se ni polastoval zemlje, sto in stokrat s krvavimi žulji obdelane in z vročim znojem porošene svete dedine neutrudnih slovenskih oratarjev. Svojih kmetov ni silil, da bi mu zastonj delali in ni hodil pobirat desetine od žita in vina,

ki je vzraslo in dozorelo brez njegovega truda. Tlako je imenoval v nebo vpijoč greh, desetino očiten grabež.

Svojim zatiranim bratom je pomagal iz srca rad v vseh stiskah in nadlogah. Če so jih dali gospodje zapreti, je poslal svoje hlapce, ki so ječo razbili in jih rešili. Kadar so skrbniki in župani peljali domov iz kozolcev uplenjeno desetino, so jih čakali Janezovi ljudje v kaki zasedi in prisilili voznike, da so se morali vrniti in ubogim kmetom vzeto žito do zadnjega snopa povrniti. Grofi in baroni so se strašno raztogotili in Ribičev grad oblegli. On je udaril nanje s svojimi zvestimi hlapci in od zadaj so pritisnili kmetje. Veliko žlahtne gospode je v tem boju poginilo, brez rane ni utekel nobeden. Naskoki in odboji so se ponovili dostikrat tudi za Janezovih naslednikov z istim uspehom do devetega rodu. Desetemu rodu se je pa bojna sreča izneverila: žlahtniki so grad premagali in razrušili. Bahato in hudobno so se ustili, da so razdejali brlog krvavih razbojnikov in rogoviležev, ki so jim kratili pravice, kradli desetino in hujskali tlačane. Drugače je pa sodil o tem zaslužnjeni slovenski kmet. Grede mimo otožnih razvalin, si je jel brisati solze, snel klobuk in molil očenaš za duše slavnih junakov, svojih rojakov, dobrotnikov in maščevalcev.

Kresna noč

Baron Ravbar je bil mogočen in bogat gospod. Kmetov je imel, da sam ni vedel koliko in dohodkov je od njih dobival, da ni mogel vseh spraviti. Gospa baronovka pa se te sreče kar nič ni veselila. Venomer se je jezila in godrnjala, da se ne more ne prijetno izprehajati ne sladko počivati ne mirno spati, ker jo nadlegujejo podnevi muhe, zvečer komarji, ponoči pa bolhe. Rekla je baronu: »Bog je ustvaril kmeta za to, da nam streže in življenja težo olajšuje. Če nam daje desetino in gorščino, zakaj nam ne bi dajal tudi muh, komarjev in bolhá, da se krvoločni mrčes zatre? Kaj nam hasni pravica, če je na rabimo?« Baronu Ravbarju so se zdele te besede jako pametne, pa je sklical svoje kmete in jim napovedal nov davek: od zemljišča vsako leto po tri mernike muh, pa tri merice komarjev in po tri merice bolh. Kmetje se niso hoteli upirati in začeli še isti dan loviti živali, ki so ubogo gospo baronovko tako neusmiljeno ujedale.

Svoje glavec Martinek pa je dejal: »Lov je gosposka šega in pravica. Kadar bom začel jaz loviti, pojdem

najprej na grajske sršene; od muh, komarjev in bolha ne bo dobil baron Ravbar od mene nikoli bere.« Podrepniki poroče gospodu, da se Martinek punta. Baron ga je dal hudo preteptsti najprej v gradu, potem pa sredi vasi v svarilo drugim. Ker palica ni zmogla, jel ga je ječiti in postiti in ga držal v trdnem zaporu cela tri leta. Žena Urša umrje Martinku od strahu in žalosti, on pa le ni nehal trditi, da pojde loviti najprej grajske sršene; od muh, komarjev in bolhá pa ne bo dajal baronu nikoli bere.

Ko ne zmoreta Martinka niti dolga ječa niti post, pošlje baron po komisarje, da bi pravdo dokončali. Komisarji so bili pravični in modri možje. Vse jutro in dopoldne so majali z glavo in govorili: »Kmet ni živina, treba ga tlačiti po pameti, ne pa po trmah hudomušne babe.« Opoldne jih je povabil baron na gosposko kosilo. Jedli in pili so v slast, da še nikoli tako. Med kosilom so se malo premislili in spoznali, da je kmet le živina, ki se mora čvrsto krotiti in brzdati. Po obilni in dobri pijači pa so svojo misel tako obrnili, da je kmet še mnogo hujši od vsake zverine in da je novi davek njemu koristen in potreben. Pravdo so razsodili, kakor je baron sam želel: da je Martinek velik hudodelec in da ima gospod pravico, vzeti mu hišo in zemljo in vse drugo imetje; če ga je volja, naj mu obrne svobodno tudi žepe in iztrese iz njih drobtine.

Baron Ravbar je izvršil ostro sodbo še tisto uro. Vzel je Martinku hišo in vse, kar je bilo v njej in zunaj nje, potem pa izpustil nanj svoje hlapce in pse, da so ga od-tirali iz vsega okraja gospodove posesti in oblasti. Ali na svetu je ni nesreče, da ne bi bilo v nji tudi kaj sreče. Baron Ravbar je bil obrnil Martinku žepe in iztresel iz njih drobtine, ali ni iztresel tiste reči, ki je bila v njih najboljša: dragocenega zrnca praprotnega semena. Za ta zaklad pa niti Martinek sam ni vedel. Prišel mu je v mal-ho še pred zaporom najbrž v hosti, ko je spravljal nastilo in se mu zapičil v kot žepa tako trdno, da ni padel na tla z drobtinami.

Ubogi pregnanec je šel po svetu brez denarja, pa tudi brez tolažbe in upanja. Prosim se je sramoval, sami od sebe pa mu niso hoteli rojaki nič pomagati. Zvečer je prišel do ljudi, ki so se shajali na griču, da bi kres žgali. Martinek bi se bil rad pridružil. Ljudje pa so ga po strani gledali in vprašali: »Kje imaš kaj vej iz svo-jega gozda, kje potico iz svoje peči, kje vino iz svojega hrama? Pri nas ni navada, da bi žgali kres berači. Če se hočeš z njim kratkočasiti, pojdi v Gorjance! Tam boš spalil lahko cel seženj drv, da ti ne bo nihče branil.« Martinku se je inako storilo, da ga gonijo rojaki v goro, hotel pa je vendar storiti, kar so mu svetovali, potem pa pobegniti v hrvaško deželo, ki ni poštenega Kranjca še nikoli zavrgla. Na potu ga ugleda konjederec. Možu se je žalostni begun smilil, pa mu je dal vina in potice in

glogovo palico, da bi se grede navkreber na njo opiral. Ta palica je bila vsa zapuščina starega berača, ki je pri konjedercu umrl. Martinek jo vzame in se začudi, da je tako težka. V Gorjance je hodil tri ure; pol ure pred polnočjo jim je došel do vrha. Tam si je nalomil suhih in zelenih vej, zložil grmado in jo vžgal. Lepše od drugih je gorel njegov kres, vsi Dolenjci so ga gledali in se spraševali, kaj pomeni ogenj na Gorjancih, ki ga niso ta večer še nikoli videli. Ko pa je opolnoči kres dogoreval, odkrilo in pokazalo je drobno zrnce praprotnega semena osuplemu Martinku vsa neskončna čuda, čarobe in skrivnosti kresne noči, katere je poznal do zdaj samo po pripovedkah svoje rajнке tete in pestunje. Razodeli so se mu najprej brezštevilni zakladi, ki to slavno noč gore: z rumenim plamenom, če so zlati, z belim, če so srebrni. Svetli, rumeni ognji so švigali v razvalinah Miklavževe cerkve, nad Sv. Jedrtjo na najvišjem vrhu Gorjancev, pri glasovitem Krvavem kamnu, pri studencu Gospodični, na Mehovskem hribu pod podrtijami starega grada proti Koroški vasi, za Cerovcem, tam kjer je stala nekdaj steklarna, na Ljubnem pri cerkvi sv. Vida, na Potavrhu brez dvojbe na tistem srečnem kraju, na katerem se je rodil sveti Feliks. Ali vso to lepoto prekašala je bela svetloba veličastne ognjene reke, ki se je vila pod Sv. Miklavžem od Mrzle drage čez vso Kukovo goro (srednji, najmogočnejši del Gorjancev) tja do nove ceste, po kateri se je vozilo oglje za graško tovarno gosp. Fridava.

Martinek ni vedel, bi se li čudil bolj ogromnosti, ali nepopisni krasoti in vid jemljočemu blesku te prikazni. Ker je Gorjance in njihova čuda poznal, je pogodil brez dolgega premišljevanja, kaj pomeni ta čarobni, iz nepreštetih belih plamenov sestavljeni pas: da se skriva pod njim srebrni breg velikanskega jezera, ki napolnjuje Kukovo goro in bi brez njega predrlo hribovje in zalilo dolenjski raj, dražestno in blagoslovljeno dolino, katero namaka in gnoji mirna in ribovita slovenska Krka.

Ves zamaknjen v sijajne luči in silno bogastvo, katero leži pod njimi, je pozabil Martinek popolnoma sebe in svojega obličja, dokler ga ne predrami in prestraši dolg plamen, ki mu je oblizoval desno roko, držečo beraško palico. Ko palico izpusti, se odtrga od roke tudi plamen in Martinek se prepriča, da mu je tudi ta svetloba pomenila in oznanila – zaklad! Palica je bila napolnjena z zlati od enega konca do drugega. Kupiti bi si mogel zanje še mnogo lepši dom, nego mu ga je ugrabil baron Ravbar. Tako se je znebil srečni Martinek bridkih skrbi, ki so ga morale in je ves vesel začel premišljevati, kje bi se naselil in kako bi porabil svoj lepi denar, da bi mu največ zalegel.

Že se je hotel napotiti navzdol proti Hrvaškemu, kar mu vzbudi pozornost nova prikazen kresne noči: coprniki in coprnice, ki so leteli ravno na Klek k svojemu poglavarju satanu, da se mu poklonijo in se udeleže poleg stare navade njegove nocojšnje večerje in veselice.

Vršali so od vsakod, tod posamezni, tam jatoma. Bilo jih je brez števila, vsakega stanu in vsake dobe. Nahajali so se med njimi: vaše gnade, dolenski graščaki, prošt in nekateri drugi duhovniki, nune, kmetje, obrtniki, plešasti starci, ki se od slabosti niso mogli ne obuti ne sezu- ti, maloletni paglavci, komaj dorasli za pastirje, košate gospe v šumeči, svilnati opravi, šibke gospodične, pre- šinjene po sredi života kakor hostne mravlje, brezzobe ostudne babe, sama kost in koža, s peklensko zlobo v mrkih očeh in na zgrbančenem obrazu. Nekateri so ja- hali na kozlih, drugi na burklah in metlah. Z Mokrega polja so se dvignile tri coprnice na čvrstih fantih, kate- rim so bile botre in so dobile s tem oblast do njih, da so jih smele obrzdati in zasesti. Dva poglavitna gospoda, hmeljniški in klevevški, sta se šopirila na težkih plugih, s katerima se bosta na Kleku pobahala, da vprezata va- nju mesto konj in volov svoje kmete. Na vsa usta se je zasmel Martinek proštu, ki je jezdaril po otročje na palici. Tudi on se je rad z njo pohvalil, da jo vihti brez milosti in nikdar ne utrudivši se nad razbitimi hrbti svojih podložnikov. Največ je bilo takih, ki so se bili na- mazali pod pazduho s hudičevo mastjo in leteli prosto, brez opore: coprniki vsi narobe oblečeni, z obrnjenimi žepi, coprnice pa nakazno razmršene, držoč z levo roko do rame dvignjeno krilo, s copato na desni nogi, z desno roko in boso levo nogo pa mahaje in poganjaje se, kakor da plavajo. Posebno zanimiva jaharica je bila krčmarica

Janezovka, katero je Martinek poznal: sedela je na pošastni, velikanski svinji. Neznansko pa je ostrmel, ko je zagledal med coprnicami svojo sosedo in botro Skumarahu. Tudi ona ga je zagledala in se mu zabavljivo zakrohotala: »Dober večer, srček! Zdaj me boš pa nesel.« Že mu je hotela skočiti na rame, kar se ji pokaže v njegovi roki glogov les, coprniški strah in trepet. Zdaj odleti po bliskovo, kakor da bi se bila na gada namerila in šine nazaj gor med drugarice, katerim se je mudilo, pa so frčale z viharo silo in naglostjo proti zaželenemu hribu k svojemu zapovedniku in ženinu.

Ko so dospeli na shodišče vsi coprniki in coprnice, se razpoči s strašanskim treskom mogočni Klek in veličastveno se dvigne iz njega sam peklenki satan, ogrnjen v dolg rdeč plašč, z bleščečo krono na rogati glavi. V krono je bil vdelan prežlahten kamen, ki je sijal svetleje od poldanskega sonca. Z Gorjancev se Klek prav dobro vidi, ali je do njega še mnogo mnogo ur hodá. Pri čudoviti luči takega kamna pa je Martinek natanko razločil tudi najmanjšo stvarco, ki se je na njem nahajala. Na čarobni gori se je širila prostorna planjava. Na sredi planjave je stala silna kamnita miza, okoli nje pa borni čevljarški stolčki za goste. Okoli mize je bilo velikansko plesišče, po katerem se je vrtelo lahko v isti čas mnogo tisoč plesalcev. Za plesiščem so se dvigali okrog in okrog visoki odri, na katerih so ležali črni mački – peklenki godci! Satan pregleda zbrano vojsko svojih prijateljev in

se usede na zlati prestol. Gostje pridejo, klanjaje se, eden za drugim k njemu in ga poljubijo, ali ne po človeški navadi spredaj in v obraz!

Ko se pozdravljanje dovrši, mu začno pripovedovati znamenite novice, ki so se preteklo leto pripetile in zasluge, katere so si za njegovo kraljestvo pridobili. Prošt, katerega je poklical predse prvega, je poročal tako: »Jaz trdim, da se da kmetu samo s palico kaj dopovedati, ker drugega jezika ne razume. Tega pravila se držim stanovito, odkar me je grajska oblast doletela. Imel sem samopašnega podložnika, ki se je ustil, da ni dolžan tlake delati, ker je niso delali niti spredniki. Dal sem ga mazati, in ker je gonil vedno isto, da ni tlačan, sem dejal: ›Le še! Le še!‹ Brisali in božali smo ga, dokler ni utihnil. Utihnil pa je zato, ker je bil – mrtev!«

Satan objame prošta v znamenje in dokaz svoje zadovoljnosti.

Na izpoved pristopi dolg, suh mož v težki halji. On veli: »Jaz sem Šišman Habakuk, učenik v Novem mestu. Ljudje pravijo, da sem jako pobožen, ali upam, da me zaradi te maroge ne boš zavrgel! Dijaki se ne nauče od mene dosti koristnega, ali odgajam jih zdušno za podle, preponižne sluge in izdajalce. Kdor hoče mladino korenito izpriditi, ji mora izruvat iz srca najprej prirojeno prijaznost, zaupljivost in odkritost. Zato jim ostro zapovedujem, da se morajo neprenehoma slediti, opazovati, tožiti in ovajati. Z največjim veseljem preganjam tiste,

ki se pogovarjajo po slovensko. Pokorim jih s šibo, zaporom, postom, dvojkami in trojkami. Kadar gredo domov v svoje stanovanje, jim obesim na hrbet »lesenega osla«, da jih lahko vse mesto vidi in zasramuje. Gotovo mi boš potrdil, da se da na tak način najbolj uspešno vcepiti in širiti zaničevanje materinega jezika in slovenske narodnosti.«

Satan zavriskne: »Živio! Krasno si mi razložil, kako premeteno pomagaš tujcem ubijati svoj narod – narod, ki je po svoji bistrumnosti, pridnosti in poštenosti vreden in sposoben, da bi živel še tisoč let. Tvoje upanje je pravično. Kdor ima tako sijajne zasluge za tujce in za pekel, sme se s pobožnimi vajami brez zamere kratkočasiti.«

»Vaša gnada, Zaloški Tone, kaj boš pa ti povedal?« Tone odgovori: »K tebi sem prišel nocoj že zato rad, da se bom vsaj enkrat zastonj navečerjal. Oh, zabele in krompirja mi gre doma toliko! Za denar me trdo vede. Veliko veliko let že stiskam in varujem, pa se je nabralo komaj bornega pol milijončka. V kletih mi leži do deset tisoč veder vina ali me je strah natočiti si ga več nego malo merico, to se ve, najslabšega. Pa kaka nesreča me je letos zadela! Sod najžlahtnejše starine se mi je izkobinil. Izliti jo kar tako, zdelo se mi je škoda, pa sem dejal: naj si oslade usta moji tlačani. Jeli so piti in vriskati, potem pa cepati kakor muhe. Nekateri so zopet vstali in čez veliko tednov okrevali, nekateri se pa niso nikoli več prebudili.

Preiskave za to ni bilo. Čemu neki bi se gospodje zastonj trudili! Sodniki ne bi bili niti mrtvih oživili, niti mene kaznili. Zdaj vidiš mojo revščino. Izgubil sem cel sod najboljše kapljice, potem pa še toliko koristnih delavcev. Joj meni!«

Satan potolaži Toneta, potem pokliče predse graščaka Mačkovskega. Tudi ta gospod mu potoži svojo naldlogo: »Imel sem zanikrne in brezvestne sprednike. S kmeti so se bili tako pogodili, da jim bodo dajali vsako leto mesto drugih davščin od grunta samo po osem goldinarjev. Ta dogovor je bil poguba za grad pa tudi silno pohujšanje za druge kmete. Jaz sem se zaklel, da ga moram odpraviti. Ali to ni steklo zlahkoma. Ljudje so se upirali z rokami in nogami, trebalo jih je čvrsto pritisniti. Ali smo jih topli, bičali, postili, ječili in rubili! Šele to leto sem zmoget in jih ukrotil. Ali nagajivo naključje mi je nakopalo strašno nepriliko. Trije kmetje so mi v ječi umrli, svet me je razvpil za morilca in razbojnika. Ti grdi besedi sta mi doneli na ušesa, kjerkoli sem se pokazal. Mislil sem, kako bi se opral in se tudi domislil. Jel sem dajati vsakemu revežu, ki me je prosil miloščine, najmanj desetico, nekaterim pa tudi cel goldinar ali mernik žita. To je pomagalo. Berači so me razglasili za najboljšega človeka na tem svetu, malone za svetnika in angela, o tistih treh pa so govorili, da so si smrti sami krivi: kaznil jih je Bog zaradi grešnega puntanja. Pred ljudmi sem zdaj čist kakor sonce, ali kdo mi povrne lepe

desetice in goldinarčke, katere sem moral pometati v lačne kljune?»

»Bedak, zakaj pa si jih?» se oglasi vaša gnada, Leskovški Tone, ki je prišel na vrsto za Mačkovskim. »Tudi mene so podložniki preklinjali; ali od mene ni dobil nihče ne počenega groša, nitar pošteno desetico. Odkar gospodarim, obiram kmete tako včisto, da jim ne ostane na kosteh ne toliko zdravega mesa, kar je za nohtom črnega. Gnetem in ožemam jih do zadnje kaplje. Dokaz, da ne lažem, je to, da se ne dobi med njimi niti eden, ki bi se mogel imenovati premožen ali trden. Berači so vsi od prvega do zadnjega. Če mi potožijo svoje težave, ostanem mrzel kamen brez iskrice usmiljenja. Odgovarjam jim vedno eno in isto: »Kaj meni mar!« Zaslovel sem po pravici, da sem najhujši kmetoder na vsem Dolenjskem. Tudi jaz moram priznati svojo slabost, da me ta čast ni veselila. Hotel sem se je vsaj nekoliko otresti, pa sem sedel in načrčkal dober funt pesmi. Ta dušna paša je bila precej prazna in omledna, zato sem jo zabelil z najmastnejšimi ocvirki: z zlato svobodo, človekoljubjem, blagosrčnostjo, večno resnico, neizgubno pravico, napredkom, sveto jezo na krvnike in zatiralce in drugimi takimi »plemenitimi« čuti, ki vnemajo otročja srca. Da je svet lahkoveren, bilo mi je znano; ali nikdar ne bi bil mislil, da je tako popolnoma slep in brezumen. Mojim predpustnim burkam in čenčam so verjeli ne samo tujci, ki mojih grehov ne poznajo, ampak tudi domačini,

znanci in sosedje, ki so videli na svoje oči težko batino, s katero sem udrihal po kmetih in so slišali na svoja ušesa njihovo obupno ječanje in jokanje! Razglasili so me za varuha vseh zatiranih, za zagovornika človeških pravic, za pesnika in preroka svobode! Tuji in domači učenjaki so se tako prismodasto vame zatelebali, da se štejejo za presrečne, ako morejo le dve, tri besedice z mano izpregovoriti. Vzbuja se mi ponosno in opravičeno upanje, da bodo počastili leskovškega oderuha še s kakim kamnitim ali bronastim spomenikom.«

O teh Tonetovih besedah se zakrohota satan tako gromovito, da se je Klek stresel. Objemši ga, veli: »Da si mi zdrav, stari ljubček mojega srca! Kdor tako laže, da mu verjamejo tujci, ni vreden še posebne slave; ali mojster in moj pravi učenec je tisti, ki oslepari sosede in znance. Tvojo zaslugo smatram za tako odlično in velikansko, da te moramo še na nocošnjem shodu postaviti in venčati za kralja vseh kranjskih lažnivcev.«

Leskovški Tone odstopi, mesto njega se približata dva Podgorca: oče in sin. Oče je graščak in vaša gnada, sin konjski hlapec. Podgorec-vaša-gnada se pohvali: »Ko sem se oženil, je prišla v grad tudi nova dekla. Jaz sem jo rad gledal in njej je bilo to všeč. Preden je minilo leto, mi je rodila sina. Dobil sem mu krušnega očeta, pri katerem je ostal, dokler ni dorastel. Kaj se je pozneje zgodilo, naj pa sam pove.« Podgorec-konjski-hlapec veli: »Ko sem odrastel, povabil me je oče, da naj pridem

v njegov grad služiti in jaz sem ga poslušal. Kmalu me je začela njegova gospa rada gledati in meni je bilo to všeč. Preden je minilo leto, mi je rodila sina.« Satan se zasmije: »Ta sorodnost je bogme zanimiva! Vama se more po pravici reči: Tak oče je dostojen svojega sina in tak sin je dostojen svojega očeta!«

Za Podgorcema je prišel na poročanje baron Ravbar. Dela, s katerimi se je hudiču pobahal, so nam že znana. Povedal je edino to novico, da je dal hlapce skoraj do smrti trpinčiti, ker mu niso izpolnili ukaza, da bi bili Martinka zavlekli v kako goščavo in obesili.

Še mnogi drugi coprniki so pripovedovali satanu svoje zgodbe in grehe, ki se mi pa ne zde tako veliki in za naš narod zanimivi, da bi jih trebalo zabeležiti. O tej priliki moram omeniti tudi to, da preprosti Martinek ni razumel vsega, kar je slišal. Marsikaj je bilo zanj preučeno in previsoko. Česar ni pojmlil sam, ni mogel niti drugim praviti. Naši povesti, hvala Bogu, to ne škodi, ker imamo o kleški veselici še druga dobra poročila in to od prič, ki je niso le oddaleč gledale, ampak jo uživale. Kar pa so se izpovedovale coprnice, bil bi si zapomnil brez težave tudi kak bolj slaboumen človek nego je bil prijatelj Martinek. Hudiča so kratkočasile z novicami in napakami, ki so bile jako strupene in malopridne ali doumne in take, kakor jih od hudobnih in porednih bab pričakujemo.

Prva se postavi pred satana napuhnjena raška grofinja in mu začne praviti s hripavim grlom in osornim glasom: »Oni dan je prišel k nam župnik, to se ve na južino, pa sem mu rekla: ›Kajne gospod, da je najlepša božja stvarca na tem svetu moj psiček Fidelis, najgrša žival pa dolenski kmet?‹ On mi neumno odjeclja: ›I, zakaj pa?‹ Jaz pa mu odgovorim: ›Zato, ker dolenski kmet že oddaleč smrdi. Če živi človek na deželi in ima zdrav nos, ne more se niti izprehajat iti, ker srečuje povsod te krščene dihurje.‹ Tepec mi začne nekaj kvasiti o božji podobi, po kateri so neki ustvarjeni ljudje in menda tudi dolenski kmetje. Ha, ha, ha! Lep Bog bi bil tak, ki je njim podoben! Jaz pa mu zabrusim: ›Gospod, Vi ste nahodni – Vaših neslanosti sem sita.‹ To rekši, obrnem farju hrbet in pobegnem. Od takrat me je razglasil za coprnico in tako govori vsaj eni reči resnico.«

Za raško grofinjo se oglasi mlada brhovska gospa: »Jaz sem že zdavnaj želela nagledati se prav do sita, kako pretepajo tlačane. To je res prijetna zabava. Nekateri krulijo kakor prasci, drugi mukajo kakor krave, tudi sem čula take, ki so rezgetali. In tako sem dolgo pri njih stala in se kratkočasila. Ali nekaj pa se mi je strašno čudno zdelo: zakaj jih tepo samo odzadaj in nič po trebuhu; če bi jih odspredaj, mislim, da bi jih tudi kaj bolelo ali kali. Tekla sem k svojemu gospodu in mu razodela svoje mnenje. Ker je dober, obljubil mi je precej, da se mi bo želja o prvi priliki izpolnila. Zdaj pa povej ti, ali ni res

čudno, da jih ne mažejo tudi odspredej?« Satan se zareži dobrovoljno: »In še kako čudno! Ha, ha! Res nova in krasna je ta misel, tepsti kmete po trebuhu! Saj pravim: česar se ne domisli bistrournna moška glava, iznajde nežna, miločutna žena.«

»No, podgorska baronovka, s kako dišečo rožico pa me boš ti razveselila?« Baronovka veli, sladko smehljaje se: »Prišla sem brez šale s prežlahtno rožico, ki ne cvete na vsakem vrtu. Privlekla sem na Kranjsko cigane – celo drhal izurjenih tatov in nevarnih potepuhov! Dobro vem, da me bodo za ta dar Dolenjci preklinjali še sto let po moji smrti, ali se presneto malo brigam, kaj poreko ljudje, ko me več ne bo. Osel je rekel: Po moji smrti če raste trava ali ne – moja duša bo itak Boga hvalila! E, skoraj bi ti bila pozabila povedati, kako se je to zgodilo. Ko mi je mož umrl, šla sem popotovat, da se razvedrim. Na Hrvaškem namerim se na cigana Petra, ki je bil spreten kovač pa tudi krepak mož. Povabim ga, da naj se naseli na moji graščini. Takega dobrega kovača sem prav živo potrebovala in res mi je vselej tako postregel, da sem bila zadovoljna. Tudi drag ni bil prehudo. Prosil sem tudi svojega prijatelja, komisarja Muclja, da je potrdil Petru in njegovemu krdelu domovinsko pravico na Kranjskem. Takrat so ljudje veliko ugibali, kateri je pravzaprav moj, ali Mucelj ali Peter – ha, ha, ha, kakor da ne bi mogla biti oba moja!«

Baronovka odide. K prestolu prikoraka razkošno oblečena gospa predrznih oči in pravi: »Dokler sem bila sama, dejali so mi lilija; šaliti se z moškimi, se mi ni zdelo varno. Odkar sem milostiva gospa, zovó me ljudje: bršlinski spašnik, moj gospod pa mi je dal pridevek: moja koprivica, ker se je spekel, da mi je verjel in se z mano poročil. Lani sem imela samo tri prave prijatelje, med katere, to se ve, moža ne štejem. Znanci so me tako strašno objedali, da sem rekla: ›Huje me ne boste mogli, če se zvrnejo name vsi grehi proti deveti božji zapovedi.‹ To je bil vzrok, da sem odprla letos svoje srce kar na stežaj. Šla sem v cerkev in spustila pred mladim gospodom svoj rdeči robec. Gospod ga pobere in prinese, jaz sem pa dejala: ›Ne tukaj, prosim, doma.‹ Drugi pot je padel robec na ulicah pred lepega častnika. Tudi njemu sem velela: ›Ne tukaj, prosim, doma!‹ Še isti dan sem prosila tako kmetiškega korenjaka, katerega sem srečala na polju, in tako dalje. Kar je ribiču trnek in vaba, to je meni moj lepi svilnati robec in brez bahanja smem reči, da ribarim vsekdar uspešno. Znanci me obirajo tudi zdaj, ali nič huje nego lani. Moja povest je končana. Službenica!«

Satana je obsulo zdaj močno krdelo jezičnih doktoric. Svoj glavni tabor so imele že takrat v Novem mestu, ali jako delavne podružnice so bile tudi šmihelska, kostanjeviška in krška. Mnogim so visela za vratom znamenja svetosti. Društvo je vodila naddoktorica Ana.

Ker jo utegnemo še kdaj na Gorjancih videti, naj povem, da se je rodila ta glasovita coprnica pod semiškim zvonom in se je smatrala že veliko let za prvakinja vseh belokranjskih tercijalk in klepetulj. Dražila je župljanje celo proti vrli duhovščini. Ponosno je stopila pred peklenskega vojvodo in zaregljala: »Kosmata mrc ... hotela sem reči: presvetli naš gospodar in ljubček! Ne zameri, da ti novic ne bom razkladala, ker se jih je nabralo toliko, da bi potrebovala zanje dobrih štirinajst dni, ko bi ti hotela povedati le najlepše in najmičnejše. Pa saj nas po večjem že poznaš, kajti nismo priletele na Klek danes prvikrat v gosti. Kar je sol in paprika za oči, to smo me za poštenje in dober glas. O vsakem človeku vemo več slabega nego vsi drugi ljudje, Bog in hudič skupaj. Zemeljska mati do zdaj ni še rodila sinu, ki bi nam prišel na konec.«

Kakor jezične doktorice so se poklonile satanu skupno tudi druge coprnice, ki so bile obložene z istimi grehi in so živele in čarale v istem kraju. Martinek se je moral čuditi, koliko so jih nekatere vasi premogle. Iz Prapreč so privršale na Klek vse gospodinje razen ene. Sila veliko jih je dala tudi ajdovška srenja, omoženih in samskih. Med njimi je bilo tudi več nedoraslih, ki so imele komaj po dvanajst let. Zdaj je Martinek lahko razumel, zakaj so Ajdovščice tako spretno in srečne svinjarice, da jim niso kos niti za to rejo že od nekdaj sloveče Zakrakovke. Kdor dobiva svete in nauke od samega peklenskega

modrijana, ne stane ga seve težko odkrmiti prasca do štirih in petih centov tudi brez krompirja in oblode. Vsako oko pa je razveselila in zamaknila dolga vrsta šentviških coprnic. V brdkem in lahkem trupelcu jim je igrala vedra in lahkoživna duša, pa kako ponosno hojo in obleko so imele brez razločka dekleta in žene! Peče, rokavci, krila, robci in predpasniki so bili vsi posuti z migljajočimi mrežami, zobci, vrpami, ključicami in petljami. Vsak gledalec se je prepričal, da je šentviški lišp prava resnica, ne pa le prazna beseda.

Komaj se ta lepa množica umakne, prišvepa in priso-piha stara babura, ki je bila tako razcapana in nakazna, da se je sam hudič ustraši. Iz širokih, do ušes razklepa-jočih se ust začne kreketati: »Jaz prebivam v svojem sa-motnem hramu na slavni Trški gori, zato mi pravijo tudi trška coprnica. Ljudje so mi razgrebali od konca pod s podkvicami in žebliji svojih čevljev, pa sem dejala: brez nastila mi ga bodo razkopali, da se bo še zrušil; čemu bi ga še pometala? Metlo sem dejala pod streho in jo rabim samo za ježo na Klek. Ravno letos je minilo petdeset let, kar ni bil hram več pometen. Smeti in druge šare se je nabralo v njem toliko, da mole veliki sodi iz kupa komaj do sredine, manjši sodci pa se popolnoma skrivajo. Na tem gnoju najrajši čepim pa kdaj podremljem ali pa preštevam svoje plesnive križavce in petice in pričaku-jem kupcev in priliko, da jih ociganim. Ker mi cerkev ne diši in nikamor ne hodim, ne potrebujem niti nove niti

cele obleke. Kadar se mi prehudo kaj raztrga, vzamem svojo edino debelo iglo in capo zakrpam, kolikor se da. Le poglej, da je že vsa moja oprava sestavljena iz samih krp, izmed katerih si nista ne dve enaki ne po blagu ne po barvi. Sem ter tja pa je ostalo še dosti duškov in oken – ali kaj za to! Hudič in coprnica sta po moji misli toliko lepša, kolikor sta grša. V svoji samoti ne živim tako po pasje slabo, kakor ljudje sodijo. Kurim si prav pridno s starim, sladnim droževčkom. Novic ti nisem prinesla nič in povedati ti moram samo še to, da ti se priporočam za plesalko. Boš že videl sladki ljubček, kako mi pojdejo noge v skok. Ho, ho, ho!»

Za trškim strašilom priskakljajo tri vesele babnice iz šentpeterske župe: Vragmanica, Bujanovka in Bramorka. Mesto govora zapoje satanu: »Piskrčke prodala bom, za sladko vince dala bom ...« Smejoč jih vpraša: »Kako pa to, da ne: Kikljico prodala bom?« Za vse tri odgovori Vragmanica: »Zato, ker poštene kiklje že veliko let več nimamo. Pozimi nam rabi kak star raš, poleti kakor vidiš pa bela spodnjica domačega pridelka. Vse drugo smo prodale, vse shrambe očistile, le kadar kupijo dedci kaj več loncev, moremo se še nekoliko okoristiti. Pravimo: med nami in prasci ni dosti razlike, zakaj ne bi bil dober en pisker za nas in za nje? In tako spravimo vse drugo v denar pa hajd z njim pod smrekovo vejico. To se godi seveda le v najhujši sili, kadar neče priti noben groš od drugod. Naše življenje ima trdno pravilo, ki

zapoveda: zapij vsak krajcar, ki ga v roko dobiš. Pobahamo se lahko z dobro vestjo, da tega pravila nismo še nikdar prestopile. Zato pa smo se tudi izurile in ga znamo ne le piti, ampak tudi nesti. Kak dedec misli, da je junak, če ga posesa dva bokala. In revišče se valja potem v vsaki luži. Me tri ga drugače zmagujemo. Tri bokale ga podere vsaka, predno se še domisli, da je treba iti gledat, kako vreme je zunaj. Od petih se nam ne mešajo ne noge, ne jezik; niti s sedmimi še ne padamo, samo glava se nam nekoliko na stran obesí. Boš že videl pri večerji, da ne lažemo.«

Rogatec odpusti vinske mušice in namigne krčmari-
ci Janezovki, v katero se upro zvedljivo vse oči kleškega
zborá. Ona ga pozdravi z jako nespodobnimi besedami
in veli: »Janezovk je na svetu toliko, kolikor oženjenih
Janezov, torej neizrečeno mnogo. Ali skoraj vsak, ki to
ime sliši, pomisli najprej name zato, ker sem najgrja
kvantarica, ki se nahaja ne le na Dolenjskem, ampak v
vsej kranjski deželi in morda pod vso oblastjo dunaj-
skega cesarja. Moj sosed, sv. Šentjanž, dobro ve, da v
svoji krčmi nisem izpustila iz ust vsaj vedoma še nikoli
pametne. Strah me je, da me bo tožil in mi sv. Peter ne-
beških vrat ne bo hotel precej odpreti. Zato pa se mi v
tej solzni dolini tako neskončno živeti ljubi in prijetno
zdi, da si nisem boljše sreče še nikoli zaželela. Denar mi
leti od vseh strani skupaj, da ne vem kam z njim. Najprej
sem poplačala vse dolgove do krajcarja, potem prikupila

k svojemu zemljišču še en grunt, velik malin in najlepši travnik in vinograd, ki sta v obližju. Razen tega sem omožila hčer in ji dala doto, ki se more imenovati za naš revni hribovski kraj grofovsko, ne pa kmetiška. Potrošila sem silen denar, ali hiša mi stoji trdno kakor prej, tolarji in bankovci se mi valjajo po vseh kotih; brez dobička mi noben dan ne preide. In to bogastvo me ni stalo ne enega žulja, ne ene kaplje pota. Vse kar imam, sem si prikvantala in priburkala, prislužila si s svojim neugnanim, z vsemi nesnagami tega sveta namazanim jezikom. Pri meni se shaja več pivcev nego v vseh drugih krčmah naše in sosednje župe. In če vprašaš te pivce, kaj jih je napotilo k meni, poreče jih izmed deset najmanj osem, da so prišli poslušat moje slane in vselej dobro zabeljene pridige. Večkrat pozabijo lovci in drugi gospodje zajce in lisice, spanje in opravke in ostanejo pri nas ves dan in vso noč in še zjutraj se odpravljajo prav neradi proti domu: nihče ne toži, da je zaspan. Tudi se je že pripetilo, da je priromal kak tujec po šest ali deset ur daleč nalašč za to, da se seznanj z mano in preveri, če je res, kar je tolikokrat slišal. In kdorkoli je še k meni prišel, še vsak se je pohvalil, da je našel v moji hiši veliko, veliko več veselja, nego ga je pričakoval. To pa vidiš, od tod dohajja, ker znam kvanto vsakemu človeku tako postaviti in zasukati, kakor mu poleg stanu in odreje najbolj prija in godi. Z otroki treba blebetati, s starci modrovati. Voznikom in mesarjem brusim, grohotaje se, po vozniško in

po mesarsko: naravnost, na vsa usta, debelo in kosmato, kakor mi na jezik pride. Gospodom pa govorim bolj olikano, le na pol ust in po ovinkih, muzaje se in migaje poredno z očmi in obrazom. Obrastene šale ljubijo tudi ti možje ali dlaka jim mora biti na notranji strani, da se ne vidi. Pri meni ljudem tudi zato ni dolgčas, ker me dobra volja nikoli ne zapusti: vir mojih razposajenih burk teče enako obilno zjutraj kakor zvečer, opoldne kakor opolnoči. Do zdaj sem prisilila na glasen smeh še vsakega in tudi najzastavnejšega gosta. Zbralo se je enkrat večje društvo, ki ni maralo dosti mojih smešnic in slanik. V tej družbi je bil mlad gospodek, ki si je bil povredil nekaj oko, pa se mu ni ljubilo budaliti in njegova puščoba se je prijela tudi drugih. Čuj, kaj sem storila, da jih razvedrim! Imela sem takrat otroka pri prsih. Štrc! Brizgnila sem nekoliko kapelj čez mizo in pogodila tako dobro, da mu je priletelo naravnost v bolno oko. Nastalo je tako grohotanje, da se je hiša tresla. Vpili so eden čez drugega: ›Zahvali mater, boljšega zdravila ti za tvojo nadlogo niti doktor ne bo zapisal!‹ Družčina se je tako razvnela, da se je moral udobrovoljiti nazadnje tudi on in v svoji veselosti ni čutil ves večer nobene bolečine več. Pa še nekaj drugega! Dosti je takih, ki ujamejo kje kako dobro kvanto pa jo prežvekujejo potem pred vsakim človekom. Ta neslanost se meni ne more očitati. Iz mojih ust se sliši vsak dan in vsako uro ne le kaj okroglega, ampak tudi zmerom kaj novega; jaz svojih šal

nitni ne ponavljam nitni ne jemljem na posodo. Svojega zaslužnja ne bom nikoli preveličevala, ali s tem pa se po pravici lahko pobaham, da sem vse vasi, spadajoče pod naš zvon, prav do korena pohujšala. Moje molitvice so znane v vsaki hiši, molijo jih oratarji na polju, gorniki v vinogradih in pastirji na paši, mnoge so se razširile daleč čez meje naše duhovnije. Nekatero zrelo jagodo, ki so padle z mojega jezika, vem, da so se prodajale že tudi v Zagrebu in v Ljubljani. Zdravnik Šnicius, moj ljubček, je napisal cele bukve mojih burk in domišljajev, katere so potem njegovi znanci prav pridno prepisovali na vse strani naše in štajerske dežele. Svojo izpoved sem odpravila. Če nič drugega, dokazala sem vsaj to, da sem vredna plemenite živali, katera me je nocoj na Klek prinesla.«

Satan pomoli govornici parklje in vzklikne: »Dobro došla, slavna pohujšljivka! Tako svetla luč se ne sme skrivati pod mernikom. Nadejam se in prosim te, da boš pri večerji tudi nam podarila nekoliko biserov iz neizčrpne posode svoje vednosti. Sladka jed in pijača nam bo še bolj dišala in teknila, če se ji pridruži tudi sladka dušna zabava: slana burka in nesramna kvanta.«

Pred poglavarja stopi mesto odšedše Janezovke mlada, prezala Topličanka. Da so tamošnje deklice brdke, je vedel Martinek iz narodne pesmi, ki veli: »Topliška dekleta so lahko lepé, če sonce posije pa v senco bežé ...« Ali takega živega bleska zelene mladosti, tako nedopovedne

in nepopisne krasote, kakor je zasijala zdaj pred njegovimi očmi, ni še nikoli videl, niti ne bi bil pomisliti mogel, da je na tem svetu mogoča. Kako gibka in voljna je bila ta dražestna čarovnica, obenem pa kako zmotljivo povita in okrogla in kako nevarno kipeča in koprneča! Jelo mu je ubogo srce trepetati in se premetavati kakor ujeta riba. Pa saj se mu je res tudi ono ujelo in še kako čvrsto! Martinek je začutil prvikrat vso slast in strast prve ljubezni. Rajnko Uršo je vzel, da pravzaprav sam ni vedel zakaj, ali kakor je on dejal, zato, ker mu je bila namenjena. Topličanka se je ponašala pred satanom jako spretno in šopirno. Pohvalila se je: »Jaz nisem ne ›milstiva‹ ne svilnata, pa se usipljejo za mano vendarle vsi topliški gostje: meščani, trgovci, tržaški bogatini in tudi vaše gnade, kranjski graščaki. Ukrotila in ogrela sem celo mogočnega hrvaškega velikaša, besnega Paravića, da mi je dal poleg pricvrknjenega srca tole dragoceno uro z žlahtnimi kamenčki in še marsikaj drugega. In jaz se nikomur ne nastavljam, pred nikogar ne mečem rdečih robcev. Gospodje me morajo sami iskati in še kako dolgo! Bila sem zmeraj napol sveta, napol posvetna in ravno v tej zmesi je tista moč, kateri se ne more babjek uspešno upirati. Ali te površne topliške ljubezni sem se prav do grla naveličala. Zdaj se mislim omožiti – no, kaj si se namrdnil, moj lepi, črni ljubček! Jaz sem dejala samo to, da se mislim omožiti, ne pa, da se hočem poboljšati.«

Martinku se je zdela vsaka beseda drage grešnice, kakor da bi mu porinil kdo nož v srce. Trpel je take grozne bolečine, da se mu nič več ni ljubilo poslušati zanimivih novic in marenj hudičevih prijateljic.

Ko se je ves kleški zbor izpovedal, je pomaknil peklenški vojvoda svoj prestol na konec mize. Zraven sebe je posadil Janezovko; drugi so si izbrali sedeže vsak po svoji volji. Vsi gostje so sedeli na čevljarskih stolčkih, kateri so se jim pa zdeli najkrasnejši gosposki naslanjači. Dasiravno je bil Martinek na vso moč zaljubljen, vzbudila je vendar vso njegovo pozornost prečudna večerja, ki se je na Kleku zdaj pričela. Moral je strmeti o neskončnem sleparstvu, s katerim je gostil prekanjeni satan svoje privržence. Bili so preverjeni, da uživajo najmastnejšo in najsočnejšo pečenko. Martinku je kazalo praprotno zrno resnično podobo vseh reči, pa je prav dobro videl, da zalagajo mesto pečenke crkovino in meso najgrših živali: volčje, pasje, podganje. Kar so mislili, da so slastne ribe, so bili močeradi, kuščarji, gadje in modrasi. Bukovo gobo so imeli za potico, skuke, krohalnice in druge ostudne žabe pa za cvrtje! Mesto vrtne solate so bile v veliki skledi razne strupene, odurne in bodljive zeli: hebat, turek, smrtnice itd. Martinek je omiloval seveda najbolj svojo Topličanko. Pojedla je najprej reženj volčine, potem si nametala polno plitvico glist, pijavk in mramorjev, pohrustala nekoliko pajkov in kleščarjev, obrala dva netopirja in nazobala se

nazadnje kačjih jagod! Kaj je bila pijača, ni mogel presoditi, ali si je lahko mislil, da najbrž hudičevo olje ali pa še kaj strašnejšega. Razsrdivši se na neznansko prevaro, je zavpil na ves glas: »Kaj za take dobrote ste prodali svojo dušo? O trapi, o avše!«

Po večerji je peljal satan svoje od peklenškega vina in veselja pijane in razburjene goste na plesišče. Ali ples in zaljubljene zabave, vršeče se kar očitno pred vsem zborom, so bile tako nespodobne in zverske, da jih sramežljive oči Martinkove niso mogle gledati. Klek in njegove skrivnosti so se mu primrzile. Obrnivši jim hrbet, je šel jokaje po položni rebri navzdol. Jokal pa je zaradi preljube Topličanke, katero je videl oskrunjeno z najgršim grehom tega sveta in vendar – srečno! Vroče solze mu ustavi novo čudo kresne noči: oživljena priroda, ki dobiva v tej noči božji dar človeškega jezika in uma in nadčloveškega prerokovanja. Vsaka stvar na gori, katero je srečal in videl, je govorila z lepim, razločnim glasom in pripovedovala prav po domače vesele in žalostne prigodbe, katere čakajo njo in njene znanke. Martinka ni dosti zanimalo, kaj se pomenkuje na košenici trava, ali bistro je začel vleči na ušesa, ko je prišel do zeli, s katerimi se odpravljajo bolezni in bolečine. Prva zel je dejala: »Skuhaj me, pa ti ozdravim vred,« druga: »Jaz pa uroke,« tretja: »Jaz madron,« četrta: »Jaz vse narejene bolezni,« peta: »Jaz vse prenesene bolezni.« Na drugem kraju se je pohvalila ena: »Jaz ozdravljam krvno

mrzlico.« Njena sosedica se oglasi: »Jaz pa ozdravljam deset mrzlic.« Druga sosedica se obema zasmije in pravi: »Jaz pa vseh devetindevetdeset!« Takih pogovorov je čul Martinek brez števila in si jih dobro zapomnil. Mnoge zeli, ki so bile za težje bolezni, je precej utrgal in skrbno spravil. S travnikov je prišel k skalovju. V njem je bila zrastle iz trdega kamna prelepa cvetlica tolažnik, ki je šepetala s tenkim, prijetnim glaskom: »Kdor me podiši, se iznebi vseh skrbi, vse žalosti.« Ves vesel utrga Martinek tudi njo in spravi še skrbneje nego druge zeli. Za skalovjem sta šumela dva studenca. Tisti na levi strani se oglasi: »Jaz sem polnočna voda, vse pogrudim, vse zamorim.« Oni na desni strani mu odgovori: »Jaz pa sem poldanska voda, vse ozdravim, vse oživim.« Pri studencih je ležalo več steklenic. Martinek napolni eno s poldansko, drugo s polnočno vodo pa se zamisli in zakliče oduševljeno: »Sveta, kresna noč! Pristrčna ti hvala za orožje, katero mi pošiljaš za moj pravični lov. Grajski sršeni, pripravite se!«

Zdaj ni mislil več na hrvaško deželo. Obrnivši korake nazaj na Kranjsko, je prišel v hosto. Vse živali in živalce so v njej blebetale in klepetale. Najbolj se je moral smejati polhom, da so tako natanko vedeli, katerega od njih bo ujel Pavlinov Jožek, katerega Brezarjev Jernejček ali pa Hudoklinov Tonček in koliko jih bodo pojedli kmetje, koliko pa gospoda in meščani. Dalj časa je poslušal staro srno, ki je pravila mladim o bodočem gospodarju

hoste. Dejala je: »Naš sedanji gospod bo kmalu umrl. Njegov sin nas ne bo tako preganjal. Lovil bo rajši tiste srne, ki po dveh nogah hodijo in jih imenujejo ljudje v mladosti dekleta, pozneje, ko se sparijo, ljubice in žene, in kadar se bolj postarajo, babe. Teh živali bo toliko naložil, ko bi se ustopile druga vstric druge od Krke pa do njegovega gradu, da bi morala ostati marsikatera zunaj vrste. Izbirčen ne bo nič, kajti zaželel bo brez razločka vsake: lepe in grde, mlade in stare, žlahtne gospodične in blatne svinjarice. Kjer je toliko ljubezni, se množi zarod, da je strah. Babe bodo naštele po najnižjem računu triindevetdeset kranjskih in šestnajst nemških kristjanov in kristjan, kateri ne bi bili brez njega tega sveta nikoli gledali in tlačili. Ali človeške ljubice so silno potratne, razgrabile in pojedle bodo našemu bodočemu gospodu graščino in ves drug imetek. Ne ena bilka ne bo ostala, o kateri bi mogel po pravici reči: ›To je moje.« V tej revščini bo pokazal vsej zemeljski ničemurnosti figo pa se spokoril in posvetil. Ta hosta bo menjala gospodarja vsakih pet let. Ker nas bo streljal vsak, kdor bo imel puško in veselje, se bo zatrl naš rod v Gorjancih, še preden preteče petdeset let.«

Dalje grede se je nameril Martinek na volčji brlog. Volk je govoril svojima tovarišema: »Vidva sta lahko še brez skrbi. Ustrelil vaju bo mladi Pristavec šele čez šest let. Mene pa bo podrl njegov razbojni oče že to jesen. Pred smrtjo bi se naužil vendar rad enkrat tudi

človeškega mesa. V našem obližju stanuje oglar. Nocoj prenočujeta pri njem tudi žena in hči, ki sta mu prinesli vina in potice za kresni večer. Vesta kaj? Dajmo vadljati, čigav bo dedec, čigava pa baba in punčka. Bati se nam ni nocoj nič. Puška sloni v odprti veži, pa jo bom lahko unesel, potem pa udri po oglarjevih! Prijetnega na svetu tako ne bi nič več imeli. Preden se bo zdanilo, jim bo pokradel doma sosed vse, kar imajo. Dobro ve tudi za mošnjo denarjev, ki je skrita v hramu pod podnico.«

Martinek Boga zahvali, da mu je dal strašno nakano slišati, skoči k oglarjevi kolibi in ga zbudi. On in vsi oglarjevi se oborožijo in pripravijo in volkove, ki so se kmalu pridrvili, brez velikega boja postrele in pobijejo. Brez pomude hite potem vsi skupaj na oglarjev dom. Tatinski sosed je bil zlezal ravno skoz okno v hišo. Zdaj se je preveril, da mu ni namenjeno z ljudskim blagom obogateti in je bil vesel, da so ga prihodniki živega pustili in samo dobro namahali.

Poslovivši se s hvaležnim oglarjem, spomnil se je Martinek dobrotljivega konjederca in se napotil k njemu, da mu večerjo povrne. Podaril mu je nekoliko svojih zeli in mu natanko razložil, v katerih boleznih naj jih rabi. Ta dar je prinesel lepe dohodke možu in njegovim naslednikom. Od takrat znajo konjederci ljudi zdraviti. Ker imajo preveč drugih opravkov, prepuščajo to umetnost navadno svojim ženam. Od tod je potoval Martinek v mesto pa se preoblekel za gospoda in razglasil

za doktorja, ki ozdravlja vse bolezni in pokončuje vsak mrčes, ki ljudem nagaja. Dal si je narediti tudi brke in dolgo brado, da ga nihče ne bi mogel tako brž spoznati.

Ravbarjevi gospe novi davek ni dosti koristil. Muh, komarjev in bolhá je bilo toliko kakor prej, nadloge se ji tedaj niso nič zljajšale. Čuvši, da je prišel v mesto slaven zdravnik, ki odpravlja vsak mrčes, pošlje ponj in ga prelepo sprejme. Doktor ukaže, da naj se zbere vsa grajska gospoda, ker hoče pomagati vsem obenem. Ko se snidejo baron Ravbar, njegova gospa, rodovina, pisarji in drugi pomočniki, si odtrga Martinek brado in brke in spregovori z grmečim glasom: »Prišel je lovec, ki pa ne bo lovil muh, komarjev in bolhá, nego vas peklenske sršene. Ali me poznate?«

Ravbar je mislil poklicati svoje biriče in hlapce, ali pljusk! mu vrže Martinek v obraz polnočne vode in tako tudi njegovi babi in družini. Tisti hip so popadali mrtvi na tla in voda jih tako zgrudi in razje, da jih ni trebalo niti zakopati. Z ostankom strašne vode oblije Martinek grajsko zidovje in tudi to se tako raztaja in skopni, da mu noben sled ne ostane in se dandanašnji še ne ve, v katerem kraju je stalo. Veseli vaščani so hvalili na ves glas svojega odrešenika in ga prosili, naj bo zdaj on njihov graščak in gospodar. Martinek pa veli zaničljivo: »Enega jahača ste se iznebili, pa si že iščete drugega, da bi vas tlačil. Hotel sem do smrti pri vas ostati, ali zdaj ne maram: pri takih tepcih me je sram živeti.« Martinek je

pustil še tisto uro domačo vas in se napotil proti Toplicam snubit ljubico, če bi jo našel še neudano. Njena mati mu pove, da se je zjutraj poročila in odpeljala z možem v Ljubljano. Ta gospod, mu je pravila, je sila učen in zna veliko jezikov in ima tri tisoč goldinarjev letnih dohodkov. Zanj bo to premalo, dvajseti dan v mesecu ne bo v žepu ne groša več. Ali kaj zato? Živela bo vendarle prav dobro. Ker ljudje njenega Petrana sploh poznajo in spoštujejo, bo delala lahko dolgove in v hudi sili ji bodo pomagali ljubčki, brez katerih ne bo nikoli. Bolj mrtev nego živ veli Martinek: »Kaj taka coprnica je Vaša hči?« Baba se mu zasmije: »I, kako ste čudni! Da ni taka, pa ne bi bila coprnica.«

Mrzla ploha je padla na Martinkovo ljubezen, ali je ni mogla pogasiti. V svoji neskončni bridkosti se spomni blage zeli tolažnika. Moral jo je duhati dobrih pet trenutkov, dokler se mu je srce popolnoma pomirilo in pohladilo. S Toplic je potoval na pokopališče, kjer je bila pokopana njegova žena. Odprši grob, jo je pokropil s poldansko vodo in oživil. Ker so se mu rojaki zamerili, sta pustila domovino in šla po svetu. Njegova zdravila so zaslovela kmalu po vseh deželah in kraljestvih. Vsi bolni mogočniki in bogatini so ga klicali na pomoč. Zaslужil si je toliko, da svojih tolarjev in zlatov ni štel, nego jih je meril na vagone. Da mu jih je kdo vzel kak polič, Martinek ne bi bil niti zapazil.

Kdor si želi Martinkove sreče, jo najde gotovo, če si dobi kako zrnce praprotnega semena in gre z njim kresno noč na Gorjance.

Gorska deklica

Vlah Bunić je bil slaven junak. Mirno kmetiško življenje ga ni mikalo. Najrajši je hodil s krdelom zvestih tovarišev na Turke. Če ni našel turške vojske, se je bojeval s hajduki; večkrat pa je šel po stari uskoški navadi tudi sam v hajduke in plenil brez razločka krščanske in turške gradove in sela. Ko pa se je zaljubil v lepo Karlovčanko Maro, sta se mu primrzila meč in puška: zbravši svate, je ugrabil drago deklico in se dal z njo poročiti. Iz cerkve pa je ni peljal precej na svojo dom. Hotel jo je najprej pokazati Kranjcem in se z njo pobahati. Zabavljaj jim je, da so proti njegovi Mari njih dekleta sama strašila za v proso in kogarkoli je srečal ali videl, ga je ustavil precej in prisilil, da se je moral nevesti pokloniti. Naši rojaki so bili že takrat taki, kakršni so zdaj: na tihem so kleli, očitno so pa izvršili vendarle vsako neumnost in nespodobnost, ki se jim je ukazala. Vlaha so se smejali njihovim nerodnim poklonom: Švaba je slab strojbar, že toliko časa jih ima v delu, pa jim hrbet še zdaj ni nič kaj voljan. Prepevaje in razsajaje so prišli

svatje do gradu, čigar gospodar je bil grof Erger-Berger. Pred gradom so preteпали hlapci dečka. Bunić jih vpraša, kaj je zakrivil. Hlapci odgovore: »Veliko reč. Pri nas je taka šega, da vsa družina vsak dan po trikrat gospe roko poljubi. Ta paglavec, naš novi pastir Vanek, pa je dejal: ›Babam še nisem nikoli rok lizal in jih nikoli ne bom.‹ Po njenem ukazu smo ga prijeli in ga bijemo. Kadar se vrne z lova grof, bo moral fant Boga zahvaliti, če ga ne bo dal za tako hudodelstvo obesiti.« Bunić se zagrohota: »Ali čujete, svatje, kaka hudodelstva se po svetu gode! Oj, sladki Vanek, živio! Ti si plemenit deček. Ne boj se, nikdar več te ne bodo mrcvarili poživinjeni sužnji kvarkarskih krvnikov. Ti pojdeš z nami na svobodne Gorjance in vaši grofi in baroni te ne dobijo več nazaj, če pridejo po tebe tudi z vso vojsko svojih biričev-hudičev. Tvoje rojake pa moram danes nekoliko kazniti. Ako se v svoji podlosti ne sramujejo častiti grabljivo šapo grajske volčice, bodo poljubili tem laglje blagodatno desnico moje zlate neveste.« Po njegovi ostru zapovedi so ji morali poljubiti roko najprej hlapci, ki so pastirja topli, potem pa po vrsti vsa družina. Bunić je šel tudi po grofinjo. Ona je zamislila uteči neznanski sramoti, ki jo je čakala, z zvijačo. Lepemu ženinu je jela zaljubljeno namigovati in mu velela, smehljaje se: »Grdo bi bilo, da budali tako silen in dičen junak. Narediva zameno! Mesto neveste naj ljubim tebe: saj sva sama, da ne bo zvedel za najino prijaznost niti moj pusti grof Erger-Berger niti tvoja

sladka ženičica.« Nečedna ponudba Bunića tako razkači, da popade babo za kite in jo vleče s silo k nevesti, kateri je morala poljubiti obe roki in tudi podplate.

Svatje vzamejo pastirja Vanka in odidejo dalje. Odslej ni bilo dovolj, da so se Kranjci nevesti le priklanjali, vsak ji je moral poljubiti tudi desno roko. Po cesti je šla stara romarica. Ne oziraje se ne na desno ne na levo je žebrala rožni venec. Pijan od ljubezni in vina se zadere nanjo Bunić: »Kdo si, negodnica, ki se nečeš pokloniti naši nevesti in ji poljubiti desnice?« Romarica stopi predenj in veli ponosno: »Moj dom stoji tam, kjer se ležejo orli in nevihte, na vrhu Kukove gore v bližnji sosesčini slavne cerkve sv. Miklavža. Gora in svetnik sta nam ohranila vse svoboščine naših dedov in očetov. Nikdar nisem delala sramotne tlake, noben graščak se ni predrznil pošiljati k našim kozolcem svoje župane in pisarje, da bi kradli iz njih desetino. Nikoli nisem služila gospodi in nikomur, pa ne bom služila niti vlaški nevesti. Prej se bo odprla črna zemlja in me živo pogoltnila, nego bom poljubila roko, ki je odložila morda šele včeraj pastirsko palico, in se poklonila mladenki, ki bi bila lahko najmlajša hči moje najmlajše vnuke.«

Ta moška beseda divjaškega Bunića tako raztogoti, da začne udrihati po starki, rjoveč: »Ná za spomin, da boš vedela, kdaj si razžalila nevesto junaka Bunića.«

Zaman je padla blaga Mara na kolena predenj in ga zaklinjala s povzdignjenimi rokami, da pusti romarico,

ki je govorila resnico, ali ni hotela nikogar razžaliti. Umiraje pod težkimi udarci, zakliče gorjanska žena: »Tvoji dobri nevesti želim vsako srečo na tem in na onem svetu, preklet pa bodi ti in tvoje junaštvo! Zakon ti ostani brez zaželenega zaroda in ženo naj ti prevzame tisti, kateremu si za Bogom največji dobrotnik na zemlji. Tvoje truplo, razbojnik, pa naj počiva po zgodnji, brezslavni smrti v neblagoslovljeni zemlji med trnjem in skalovjem.«

To rekši, starka umrje. Vlahi so dirjali čez njo dalje in so napadali in nadlegovali Slovence do trdne noči, potem pa se obrnili, rogaje se njihovi krotkosti nazaj v svojo skalnato domovino. Nevesta je korakala počasno za njimi in točila bridke solze, spominjaje se, kako rada se izpolni vsaka kletev umirajočega človeka.

Na Bunića se v zakonu ni mogla nič tožiti. Zgodilo se je, česar nihče ni pričakoval. Mož se je svoji stari navadi tako korenitno izneveril, da mu ni prišla vojska nikoli več na misel. Mirno so mu rjavele risane puške o čavljih, ostra bodala v nožnicah. Pridno in spretno se je bavil ne le s poljedelstvom in živinorejo, ampak tudi s trgovino; v malo letih se je povzdignil za prvega bogatina v žumberški krajini. Ne more se baš trditi, da bi se bil resnično uljudil. Proti sosedom je ostal osoren in prekanil je vsakega, če je mogel, tudi najboljšega znanca in bližnjega žlahtnika. Za Boga in božjo čast se je brigal tako malo, da ni šel nikoli v cerkev; pozabil je vse molitve, katerih

se je bil za mladosti naučil in celo – očenaš! Ali eno blago svojstvo pa je imel: ljubil je zvesto, stanovitno in iz vsega srca svojo lepo Maro. Ta ljubezen mu je ukrotila bojevito kri in mu sladila življenje z dobrotami, proti katerim se mu je zdela junaška slava in svoboda smešno pustolovstvo in brezumje. Vse zakonske sreče baš ni užival: že je preteklo po poroki sedem let in žena mu ni podarila še nobenega otroka. Domislil se je pač večkrat strašne kletve stare Gorjanke, ali vselej se je lahkomi-selno tolažil: Kaj more baba vedeti, jaz in Mara sva še mlada, brez zaroda v grob ne pojdeva.

Poleg žene je imel Bunić samo še enega človeka rad, svojega pastirja Vanka. Dečku se je pri njem jako dobro godilo. Jedi in pijače je dobival toliko, da ni mogel vsega použiti. Pasel je na Gorjancih svoje ovce; drugače pa delal svobodno, kar je hotel. V strahu mu ni trebalo biti nikomur, nihče ga ni niti tepel niti karal. Vanek je bil dobrega srca in bistre pameti. Svojega rešenika in gospodarja je ljubil tako iskreno, da bi bil šel zanj brez pomisleka tudi v smrtno nevarnost. O vsaki priliki mu je razodel svojo globoko hvaležnost in sploh je storil vse tako, kakor je zapazil, da mu je najbolj pogodu. Lahko in prijetno službo mu je grenila nekoliko samo ena reč: čudna in nedoumna sovražnost Bunićeve žene. Ona je bila prijazna z vsakim človekom, celo s cigani in hajduki, njega pa je kar očitno prezirala, dasi ji ni ničesar zakrivil. Vanek se je dolgo in dosti trudil, da bi jo

potolažil in udobrovoljil; ko pa je spoznal, da ni upati uspeha, se je je začel bati in jo sovražiti. Poleti si je dal nositi jed na pašo, da je po cele tedne ni videl. Njej je bilo to prav po volji, najrajši bi ga bila zapodila od hiše, ali je je bilo strah moža, ki bi bil svojega ljubimca brez dvojbe branil in varoval.

Vanika ni težila vest za nobeno reč, zato se je kmalu pomiril in užival v slast neskončne radosti pastirskega življenja brez brige za bedasto jezo hudomušne babnice. Njegov pravi, vedno dražji dom so bili lepi, prisojni Gorjanci, na katerih je poznal vsak dol in breg, vsako ptico in cvetlico, vsako udobnost in nevarnost. Mislil je, da se na njih ne more na nič novega več nameriti, da mu se ne more nič posebnega več pripetiti, ali v tem se je motil, kakor še marsikdo drug pred njim in za njim. Gorjanci so čudovita gora, ki ni odkrila vseh svojih skrivnosti nikomur, ne tujcu ne domačinu. Vanek se je hodil že mnogo let hladit o poletni soparici v senco sivoga skalovja, a zapazil ni v njem ničesar razen trnja in dračja. Leže v hladu, je slišal neko popoldne v pečinah tiho korakanje in šumenje obleke. Oziraje se, zagleda v visoki skali razpoko, skozi njo pa čudo, o katerem doslej ni slišal besedice. Med strmimi pečmi se je širil prekrasen vrtec. Sredi vrtca so se zibali zeleni valovi okroglega jezerca. Na bregu mu je raslo devet lepih, neznanih dreves, izmed katerih si nista bili ne dve popolnoma enaki. Pod najvišjim in najbolj košatim je stala kamnita miza,

za njo pa je sedela na kamnitem stolu čudno lepa deklica; začela je baš južinati. Jedla je gorske zeli in cvetlice: bel mah, šipkove popke, jelenji jezik, preobjedo, zimolez, pet prstov, dragoljubce, prvence. Ko je dojužinala, je navrtala vseh devet dreves in iz vsakega si je nacedila v kozarec nekoliko soka. To zmes je hlastno popila, potem pa se ulegla na golo ploščo in zaspala. Prebudivši se, je slekla svojo tenko, platneno pokrivalo in se zakropila v jezero. Kopaje se, je prepevala tako sladke pesmi in s tako milim glasom, da je Vanku kar srce utripalo in mu sapo jemalo. Že pogled zale deklice ga je bil tako ganil in zamaknil, da ni mogel od nje očesa odvrniti. Ta dan je izgubil zlati pokoj svoje duše. Odslej ga niso veselile več ne ovce ne pastirske igre. Postaval je po cele ure pri razpoklini, zdihoval pa noč in dan, in vir grenkih solz mu nikdar ni usahnil. Gorsko deklico je videl skoraj vsak dan ali na vrtu ali pa tudi na planem. Zapazila je brzo njegovo ljubezen in se smejala zlobno njega stoku in jokanju. Ko ga je ogovorila prvikrat, je dejala porogljivo: »Deček, le priden bodi, da dobiš od mene novo pastirsko palico.« S trepetajočim glasom pa je dodala: »Pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Bunića.« Tudi pozneje ga je enako zaničljivo opominjala in mu obetala, če bo priden, novo rdečo kapico, lepo piščalko ali kako drugo otročjo igračo, nazadnje pa mu je vselej naročala, da naj pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Bunića.

Vanku je vsekala vsaka nje beseda novo, globokorano, posebno hudo ga je trpinčila misel, kaj pomenijo prijazni, Buniću namenjeni pozdravi. Na srce se mu uleže črna otožnost in ga jame strašno stiskati in razjedati. Dušna bol se polasti kmalu tudi krepkega trupla. Bistrižar v očeh mu ugasne, lica oblede in upadejo, mišice izgube moč in gibkost, medle ude pokriva vela koža; vsa znamenja so spričevala, da se mu struja mladega življenja brzo suši in doteka. Služba je bila zanj zdaj tem bolj težavna, ker so se začeli prikazovati volkovi in čredo napadati. Nevarnost naznani gospodarju in ga prosi pomoči. Bunić zadene puško, vzame bodalo in gre na lov. Volka ni videl ves dan nobenega, zagledal pa je divno gorsko deklenco: sedela je na visoki skali, brenkala na gosli in prepevala. Bunić se ji zagrohota: »Gorska veščica, tvoja pesem je lepa, ali lepše od tebe poje moja Marica. Njej gre glas iz plamtečega, veselega srca, tebi iz votlega grla!«

Gorska deklenco zaječi in se skrije v skalovje. Niti drugid dan ni zasledil Bunić volka, srečal pa je gorsko deklenco, ki ga je prosila z milim, ihtečim glasom: »Predragi junak, ne zaničuj mene in moje lepote.« Bunić se zagrohota: »Gorska veščica, ne budali! Dekle, ki se samo ponuja, ni nikoli dosti prida. Nihče ne veli, da luna ni lepa, ali lepše od nje je sonce: lepša od tebe je moja Marica.«

Gorska deklenco lovca prekolne in pobegne. Tretjid dan ga je čakala na istem mestu in mu velela: »Bodi moj in

odprla ti bom vse zaklade, katere pokrivajo Gorjanci, bogatejši od tebe ne bo noben kralj na zemlji.« Bunić ji odgovori jezno in zaničljivo: »Nisem baba, da bi se prodajal. Po gorjanskem blagu ne hrepenim: v svoji Marici imam vse zaklade tega sveta.« Gorska deklica ga prekolne in se mu zagrozi: »Preden mine trikrat štiriindvajset ur, boš me ljubiti moral, če boš hotel ali ne.« O teh besedah se mu zabavljivo nasmeje in se izgubi v puščavi.

Še isto noč je prišla k ljubemu na dom, da bi se ga polastila. Ko pa ga je zagledala pri ženi v zakonski postelji, se je preverila, da do njega še nima moči in pravice in se napotila k Vanku. Pobožni mladenič ni šel nikoli brez križa in molitve spat. Gorska deklica je spoznala, da niti do njega še nima oblasti in je pobegnila. Drugi dan se mu je pridružila na paši in se preprijazno z njim pogovarjala. Obetala mu je, če ji bo ostal zvest še do jutri, da mu bo povrnila ljubezen z ljubeznijo. Ker je sonce jako hudo pripekalo, mu je prinesla s svojega vrtca hladnega vina in ga z njim pogostila. Silna pijača pastirja omami. Zaspal je brez križa, brez molitve; bil je zdaj pod oblastjo svoje ljubice.

Od njega se je napotila gorska deklica k Buniću, ki je tudi ta dan volkove zaman preganjal. Nejevoljen se je mislil že domov vrniti, kar zagleda v bližnjem grmovju velikanskega volka in šine za njim. Zver se mu je spretno umikala. Videl jo je vedno pred seboj, ali nikdar se ji ni mogel toliko približati, da bi jo lahko ustrelil. Volk

ga je vlekel za seboj, dokler se je storila noč in lov končala. Bunić je bil zablodil, da ni znal domov. Truden se je ulegel na mehki mah in zaspal. Ker ga nocoj ni varovala zakonska žena, se je polastila gorska deklica tudi njega. S čarovno šibico mu je odprla prsi in mu vzela iz njih srce. Z isto šibico je razklenila prsi Vanku in izdrla iz njih srce. Vražjo nakano izvrši urno in brez težave. Buniću da srce Vankovo, Vanku Bunićevo. S čarovno šibico zaklene obema zopet prsi, da so bile cele in zdrave kakor prej. Goreča želja se ji zdaj izpolni, ali nje veselje je bilo kratko. Ko se Bunić prebudi, ni mislil več na dom, žena mu je omrznila. V gorsko deklico je bil tako zaverovan, da je ni mogel zapustiti. Njena ljubezen bi ga bila oduševila in osrečila, da ni prejel z Vankovim srcem tudi njegove bolezní. Že prvi dan je silno onemogel, da se je komaj premikal, drugo jutro je bil bolj podoben mrtvememu nego živemu. Gorska deklica ga je tolažila in milovala, nosila mu najboljše zdravilne zeli in korenine, ki rastejo na Gorjancih, stregla mu bolj skrbno nego nežna mati svojemu edincu. Nje briga ga ni mogla rešiti, v njenem naročju je tretji dan umrl. Gorska deklica je bridko zaječala: »Gorje meni, da sem se domislila prepozno svoje umetnosti in sreče.« Bunićevo obleko je vrgla v grmovje, truplo pa odnesla na svoj vrtec in ga pomazala z najžlahtnejšimi olji in mastmi, da bi ga obvarovala gnilobe. Položila ga je v zlate kadunje in izklesala za Bunića kamniten grob, da lepšega noben

kralj nima. Nanj poklekuje pogostoma še dandanašnji in nje obupni jok in žalostno petje donita iz skalovja čudno zamolklo in neznano po vsem prostranem površju Kukove gore.

Tisti dan, ko ni bilo Bunića z lova domov, njegova žena vso noč ni oči zatisnila, od strahu, da se mu je pripetila kaka nesreča. Zjutraj ga je šla z družino iskat in je blodila po Gorjancih cele tri dni skoraj brez spanja in jedi. Ko je našla četrty dan v gošči njegovo obleko, je bila preverjena, da ga ja raztrgala divja zver. Žalovala je po njem tako grozovito, da je namenila zaklati se, ko pride domov, z novim kuhinjskim nožem, ki ga je kupila pred nekoliko dnevi v Metliki.

Pot v vas je držala čez travnike, na katerih je pasel Vanek svoje ovce. Fant je bil zdaj zopet zdrav. Zamena srca je Bunića ugonobila, njega rešila. Precej takrat, ko se je prebudil iz čarovne omamice, je čutil v sebi novo moč in čilost in v treh dneh ga je silno gospodarjevo srce tako oživilo in prerodilo, da je bil lepši in krepkejši nego pred boleznijo. Gorska deklica mu je prišla iz spomina, kakor da bi je nikdar ne bil poznal, tembolj pa sta mu hodila na misel dom in Bunićevka! Od konca se je tega novega čuta sramoval in dokazoval sam sebi, da »babo« pravzaprav sovraži in drugega da niti vredna ni, sčasoma pa je izprevidel, da je to laž in da je vanjo na vso moč zaljubljen. V duhu jo je imel noč in dan pred seboj, dokler se je prikazala, grede domov vsa potrta

in objokana, tudi njegovim telesnim očem. Ko se je pri njem ustavila in sta se pogledala, sta se oba zganila in ostrmela. Dolgo nista mogla niti besedice ziniti. Videla sta se eden drugemu vsa spremenjena. Kako je prezirala ona svojega pastirja, zdaj pa je stal pred njo krasen korenjak, proti kateremu se ji je zdelo, da je bil rajnki Bunić pust, starikast dedec. Iz vedrih oči tega mladeniča ji je prisijala tako gorka in blagodejna svetloba, da ji je, kakor bi trenil, bolna duša ozdravela in se ji otrplo srce omečilo, razblažilo in raztopilo v tistih rajsko sladkih občutkih, ki so dar prave ljubezni.

Ko se je iz zmotnjave nekoliko predramila, je rekla z mehkim, tresočim se glasom: »Vanček, ti si pošten in priden fant, jaz sem s teboj popolnoma zadovoljna.« Vanek odgovori: »Jaz pa pravim, da ste vi najlepša in najboljša žena na svetu. Ne zamerite, da sem bil proti vam tako nepriljuden in nepostrežen.« Mara zajeclja: »I kaj tisto, saj sem bila tudi jaz proti tebi tako čudna, kakor da bi bila slepa ali pa zmešana. Verjemi mi, da bom zdaj bolj pametna. Najprej ti moram povedati, da me ne smeš nič več vikati, pravi prijatelji se tikajo. Pasel tudi ne boš več. Mesto tebe bom sem poslala koga drugega. Ti pojdi precej z menoj. Zdaj, ko sem sama, bi me bilo brez tebe doma tako groza, da ne bi mogla prebiti. Družine resda imam dovolj, ali posli ostanejo zmerom tujci, ti si pa domačin, ti si naš, ti si moj.« Kaj sta se Mara in Vanek spotoma pomenkovala, nisem mogel izvedeti, prepirala

se menda nista, ker sta se držala, ko sta stopila v domačo vežo, še za roke kakor gospoda.

Opoldne je hotel Vanek pri hlapcih južinati, Mara pa mu je zašepetala na uho: »Pojdi v gornjo izbo, zate je pripravljeno nekaj boljšega.« S tistim nožem, s katerim se je zjutraj nakanila zabosti, mu je začela odrezovati s pečene goske najlepše kosce in jih pokladala predenj. Zvečer je mislil iti po stari navadi v hlev spat, Mara pa je zagodrnjala, nekaj nejevoljna, še bolj pa zaljubljena: »Ovbe, ne bodi no tako preprost! Tebe čaka boljša postelja. Počival boš nocoj tako sladko in povoljno, kakor še nikoli nisi, kar si na svetu.« O teh besedah ga hrepeneče poljubi in si položi njegovo čedno glavo na kipeče prsi in burno trkajoče srce.

Dober mesec po teh prigodah sta praznovala Mara in Vanek svojo poroko in svatbo. Ona je tudi z Buničem prav dobro živela, ali takih nebes kakor pri Vanku ni imela. Bog ju je obilno blagoslovil in obdaril z vsakim pozemeljskim blagom in tudi z mnogimi zdravimi otroki. Prvi so bili trojčki, pozneje večinoma dvojčki. Od rane zore do pozne noči se je razlegal po hiši veseli hrup, vrišč in smeh drobne vojske. Ali zarod, naj ga bo kolikor hoče, ne dela kmetu nikoli skrbi, če je dovolj kruha in grošev. Vanek in njegova vrla žena sta že zdavnaj umrla, na njunem domu gospodarijo zdaj vnuki, ki pripovedujejo radi vsakemu človeku čudne zgodbe svojega slovenskega deda. Hiša je ohranila celo spomin

njegove prejšnje službe; imenuje se še dandanašnji: Pri pastirju, ali kakor govore Vlahi: Pri čobanu.

Neka Podgorka je šla iskat za cvetno nedeljo na Gorjance leskovih šib, bršlina, srobota in viruha. Na tem potu je zašla v visoko skalovje. Sredi skalovja je bil zelen vrtec, na njem pa prekrasen kamnit grob. Prestrašena je dejala: »Kdorkoli ležiš tukaj, počivaj mirno in sladko!« Iz raznih zeli, katerih zima ne zamori, je spletla ličen venec in ga položila na grob. K nji stopi lepa ali grozno bleda deklica in ji veli: »Žena, Vaše srce je dobro, povejte, kaj potrebujete, jaz Vam bom pomagala.« Podgorka odgovori: »Jaz si ne želim nič drugega nego toliko denarja, da bi si postavila lahko prav majhno hišico zase in za sina.« Bleda deklica odpre kamniti grob in zlate kadunje, v katerih je ležalo moško truplo. Bilo je mrtvo, ali še celo in čedno, kakor da bi ga bila duša ravnokar zapustila. Okoli trupla se je lesketalo vse polno zlata, biserov in dragih kamenčkov. Deklica da starki celo prgišče zlatov in veli: »Nate, ali če boste komu povedali, kje ste dobili denar, ne bo vaša hiša nikoli dogotovljena.« Podgorka dobrotnico zahvali in odide domov. Preden je bila še hiša narejena, je povedala sinu, kje je dobila zanjo denar. Zidanje ni moglo odslej nič napredovati; še to, kar se je dodelalo, se je jelo razpadati in podirati. Ta hišica stoji pri Karlovški cesti. Marsikateri popotnik se je že začudil, kako da ji je zmerom kak konec nagnjen ali porušen. Ko sem jo jaz prvokrat ogledoval, sta bila oba konca

dobra, ali zadnja stran ni imela nič stene, bil jo je izpodkopal in razmetal hudournik. Ko sem prišel drugikrat tja, je bila druga zgrada nepoškodovana, ali na odru so viseli le slabi ostanki slamnate strehe, katero je bila burja odnesla. Koliba že stoji kakih dvajset let, ali do zdaj je ni videl še nihče cele, čeprav jo neprenehoma popravljajo in krpajo. Gorska deklica se ni zaman zagrozila blebetavosti Podgorki: nje ostra beseda se izpolnjuje.

Barabaš

Vlaški cerkovnik Barabaš je dejal svojemu desetletnemu sinu: »Dečko, naučil sem te brati in pisati, če ti je dal Bog kaj pameti, utegneš biti srečen; jaz sem te preskrbel.« Sin ga vpraša: »Kaj pa je sreča?« Oče se zasmeje: »Sreča, moj dragi, je to, da boš imel vsak dan majoliko dobrega vina, lukove cime in lojenih sveč, kolikor jih boš pojesti mogel, obenem pa tudi kako prijazno ptičico, s katero se boš igral. Káko ptičico mislim, pa ti ne smem povedati, ker si še preneumen.« Po tem pomenku stari Barabaš zboli in umrje. Sina je vzal k sebi čevljar Špiro, njegov boter. Špiro je dečka prav pridno pretepal, ali mu ni dal ne kaplje vina, niti lukove cime in lojenih sveč, nikar ptičice. Mladi Barabaš si je mislil: Oče se je lagal. Prerokoval mi je srečo, katere pa jaz ne vidim.

Špiro je naredil za svojega vladiko par lepih škornjev in jih dal dečku, da jih odnese k njemu in dobi za dar kak krajcar. V veži zagleda Barabaš prelepo škofovo vrtnarico Kato in veli sam zase: »Kaj, ko bi bila ta ena tistih prijaznih ptičic, o kateri mi je govoril rajnki oče.

Blagor si ga tistemu, komur je sojeno se z njo igrati.« Vladika se je škornjev jako obveselil, podaril dečku groš in ga vprašal: »Ti si že velik, povej, kaj si se doslej naučil?« Barabaš veli: »Brati in pisati in krpati stare čevlje, novih me mojster ni hotel naučiti delati, pravijo, da zato ne, ker se je bal, da bi sčasoma več razumel nego on in ga izpodrinil.« Vladika se začudi: »Kaj, ti znaš brati in pisati pa služiš pri čevljarju? Bodi pop in jaz te posvetim.« Deček odmaje z glavo in veli: »Nečem. Naši popje imajo preveč otrok in premalo kruha, jaz bi šel rajši v kak samostan.« Škof pravi: »Dobro, tudi menihi so večji gospodje nego čevljarji ali razodeni mi po pravici, kaj te v ta stan najbolj vleče?« Barabaš odgovori: »Kuhinja, jaz bi se izučil rad za kuharja.« Vladika reče dobrovoljno: »Jaz te ne grajam. Dobra kuha je osrečila že več ljudi nego učenost. Hodi z Bogom, bom te priporočil.« Barabaš je šel še tisti mesec v samostan in naučivši se potrebnih vednosti, je bil sprejet za meniha. Godilo se mu je prav dobro. Lukovih kalic je bilo dovolj na samostanskem vrtu in za blagoslove je dobival od ljudi toliko vina in lojenih sveč, da vseh darov ni niti použiti mogel. Bil bi mislil, da je srečen, ko bi mu ne bila rojila po glavi očetova ptičica. Na bližnji pod je hodila mladež vsako nedeljo plesat, najlepša plesalka je bila Mlinarjeva Maca. Barabaš gre k poglavarju in ga prosi: »Ženiti se ne smem, dovolite mi, da se naplešem vsaj enkrat z Mlinarjevo Maco.« Poglavar odgovori srdito: »Za to pregrešno

željo se boš postil štirinajst dni ob vodi in suhem kruhu v samostanski ječi in prebiral pobožne bukve, ki leže tam na polici.«

Barabaš je žaloval v ječi in premetaval knjige, dokler se je nameril na velike bukve svete Šembilje. Prebiraje jih, je kar ostrmel, ko je našel zapisano: »Takrat, ko bo živel bedak Barabaš, se bodo vršile tri preimenitne reči in nobena ne brez njega. Turčin in Švaba se bosta sprijaznila in za vse veke pobratila. Modrijan Musulin bo napisal v svoji jami pod Klekom nauke, kako se prikliče vsaka prijetnost in sreča, katere kristjan zaželi. Na Turškem bo imel paša zaprto svojo hčer Bulko-Dulko, ki bo tako čudovito krasna, da nobeno človeško oko, odkar svet stoji, ni take videlo.« To skrivnostno prerokovanje je Barabaša popolnoma zbegalo in zmešalo. V nedeljo je bil na podu zopet ples in med plesalkami Mlinarjeva Maca. Ko se zmrači, vrže junak Barabaš železno mrežo iz okna in pobegne na plesišče. Zgodaj zjutraj prebudi tovariša, ki mu je bil pobratim, in ga prosi, da bi ga z Maco poročil.

Po poroki je šel z ženo po svetu. Maca ga vpraša: »Jaz sem lačna, kaj bova pa jedla?« Barabaš veli: »Za zdaj to, kar nama bodo dali dobri ljudje.« Prišla sta do krčme, iz katere se je slišal glasen krič veselih pivcev. Onadva stopita k njim in jim potožita, da sta lačna. Pivci posade Maco medse, Barabaša pa pretepejo in vržejo iz krčme.

Potoval je dalje brez žene in prišel ves sestradan pod Klek k modrijanu Musulinu. Starec ga je prijazno sprejel, pogostil in vprašal, kaj bi rad. Barabaš veli: »Ti znaš priklicati vsako srečo, pomagaj mi!« Musulin odkima: »Sreča se zastonj ne dobi. Pojdi v bližnjo vas in streži tri dni bolni siroti, potem se vrni svobodno in jaz ti bom pomagal.«

Barabaš odide v vas, ali na potu se skesa in čaka v grmovju, kdaj pojde Musulin v cerkev. Ko ga je videl, da je odšel proti cerkvi, je smuknil v njegovo jamo in poiskal zaželenih bukev. V njih so bili popisani že vsi listi, razen zadnjega. Barabaš si odreže težko, črno brado, izdere popisane liste, namesto njih dene med platnice svojo brado, položi bukve zopet tja, kjer jih je našel, in pobegne.

Zdaj mu ni trebalo več stradati, z Musulinovimi nauki si je pričaral najslastnejših jedi in pijač, kolikor je hotel. Najprej se je napotil k čevljarju Špiru, da bi se maščeval za ljute udarce, s katerimi ga je toliko let pokoril. Ustopivši se za botrovo hišo, je tolkel s šibico po zidu in mrmral: »Smej se, Špiro, jaz te božam – smej se, Špiro, jaz te božam.« V hiši pa je tulil in se zvijal ubogi Špiro, kajti padalo je nanj, kakor da bi bilo sto korenjakov po njem mlatilo. Kaznivši čevljarja, je šel Barabaš naprej. Srečal in ustavil je staro babo in jo vprašal: »Ali hočeš biti škofova vrtnarica?« Baba se zasmije: »Zakaj ne.« On pa je jel hoditi okoli nje in govoriti: »Baba k

škofu, Kata k meni, baba k škofu, Kata k meni.« Ko je prišel sedmikrat okoli babe, je izginila kakor duh, mesto nje je stala pri njem prelepa škofova vrtnarica. Barabaš si misli: »Maco sem dobro zamenil.« Kato presrčno objame in ji veli: »Zdaj pa se morava z vladiko malo pošaliti. Pojdiva k njemu in prosiva ga, da bi naju sprejel v vlaško vero in poročil. Jaz bom naredil, da ne bo poznal niti mene, niti tebe. Ker nimam brade, rekel bo, da sva Kranjca.« Škof jima je prošnjo preprijazno izpolnil, po gosposko ju pogostil in dejal Barabašu: »Ti, srečni Kranjec, se veseliš, jaz pa bridko zdihujem in žalujem. Imel sem spretno vrtnarico; če je stopila na pesek, poganjale so ji pod nogo žlahtne rožice. Včeraj pa se mi je izgubila brez sledu in mesto nje je prišla ostudna baba. V njeni strupeni roki se spremeni dišeči rožmarin v zbodljivo trnje. Če je ne zapodim, mi bo moj rajski vrtec v treh dneh opustošila.«

Kata se je sladko smejala, da je vladika ni spoznal in vprašala zvijačno ženina, kaj je storiti, da človeka nihče ne pozna. Zaljubljeni trap ji je skrivnost povedal in se odpeljal z njo v Zagreb. Šla sta v najboljšo gostilnico. Kata veli: »Kje imaš pa denar, tukaj bo drago?« Barabaš jo potolaži: »To naj te nikar nič ne skrbi. Jaz znam priklicati v svoj žep in privabiti denar in blago, vse, kar koli si je pridobil kdo po krivem.« Pri obedu je sedelo z njim za isto mizo mnogo gospode in tudi bogati Jud Kelbernes, ki so mu navadno rekli Baruh. Barabaš mu je

zagovoril najprvo denar: »Kar ni tvoje, bodi moje, kar ni tvoje, bodi moje!« O teh besedah prileti k njemu mošnja zlatov. Barabaš jo da pod mizo Kati in začne zagovarjati Baruhovo obleko: »Kar ni tvoje, hajdi pod mizo, kar ni tvoje, hajdi pod mizo!« Z Juda so šli škornji, spodnje hlače, srajca, zgornje hlače, naprsnik; sedel je zapet v edini suknji in tudi ta se je že jela z njega zmikati in lesti pod mizo. Sleparski Baruh se je tresel od sramote kakor mrzliččen. Barabaš se ga je že naveličal trpinčiti, pa mu je prinesel svoj plašč in ogrnil. Jud ga je prosil, da bi ga spremil domov. Gospoda so se silno čudili in smejali, ko so videli, da je bos. Doma je vrnil Barabašu plašč in mu podaril polno pest tolarjev.

Precej po odhodu teh dveh mož je prišel v gostilnico lep dijak, pa se pridružil Kati in se ji začel presladko prilizovati. Nji je bilo to jako všeč, pa je dejala: »Jaz imam dosti denarja, da bova lahko živela, dajva se poročiti.« Dijak je bil zadovoljen. Kata se je bila zdaj izpremenila, kakor jo je bil Barabaš naučil. Vrnivši se od Juda, ni našel več svoje žene za mizo, na njenem mestu je sedela neznana gospodična, ki se je kratkočasila z mladim gospodom. Gospodična je prosila Barabaša, če bi hotel biti pri njeni poroki za pričo. Ko so prišli iz cerkve, se je nevesta lepo zahvalila in se odpeljala z dijakom na Dunaj.

Zaman je iskal Barabaš svojo Kato po Zagrebu in okoli Zagreba. Od strašne žalosti se je nakanil obesiti, ali spomnil se je še o pravem času, da gre do tretjega rado.

Dve ženi je že imel, namenjena mu je bržkone še ena, treba je torej počakati. V svoji otožnosti je storil to, kar toliko drugih revežev: zapisal se je v vojake. Proti Turkom se je zbrala tako velika vojska kakor še nikoli ne. Ob Savi in Dravi, ob Kolpi in Soči se je dvignilo nanje vse, kar je moglo orožje nositi. Poveljnik tej mogočni vojski je bil slavni general Erger-Berger. Ker je bil grof, se mu ni trebalo za mladosti nič učiti. Tem več je pa zato jedel in pil, kar mu je tako teknilo, da je potegnil že v svojem dvajsetem letu samo eno unčo manj nego tri cente in sedemindvajset funtov. Gospoda so ga vprašali, če hoče biti škof. On pa je dejal: »Ne. Škof nima niti toliko oblasti, da bi smel tepsti svoje kanonike in župnike. Take službe ne maram.« Gospoda so mu dali na voljo, če hoče biti ali minister ali deželni poglavar ali general. On je rekel: »Moje veselje je palica, jaz bom general.« Erger-Berger je precej pokazal, da je junak. Ni se hotel skrivati zadaj, ampak si je dal postaviti svoj šotor najbolj spredaj, ondi, kjer je bilo dosti prostora za vinske sode, kotle, različne lonce, skleda in koze. Peklo, varilo, cvrlo in pražilo se je zanj noč in dan.

Ko se je Barabaš generalu prišel poklonit, ga je pogledal nejevoljno in vprašal zaničljivo: »Kaj pa znaš, potepuh?« Barabaš odgovori ponižno: »Izvrstno kuhati.« O teh besedah se poveljniku obraz razvedri, on se tako udobrovolji, da prihodnika objame in zavrisne: »Dobrodošel! Takih izvedencev sem doslej najbolj pogrešal,

ti ostaneš tukaj pri meni.« Še tisti dan pride straža in naznani generalu: »Z bližnjega hriba se Turki že vidijo.« Erger-Berger zagodrnja: »Pustite me, najprej se moram najesti.« Kmalu pride druga straža s poročilom: »Turki se bližajo.« Erger-Berger zagodrnja: »Pustite me, najprej se moram napiti.« Tretja straža prinese naznanilo: »Turki se pripravljajo, da bodo naš tabor napadli.« Erger-Berger počí z nogo ob tla in zagrmi: »Vraga, pustite me, najprej se moram naspati.« To rekši, se je slekel in ulegel v posteljo. Ko se predrami, zagleda stražo, ki se mu pokloni in poroči, da so Turki njegov šotor obstopili. Erger-Berger veli prijazno: »Dobro, da je črna kava kuhana; paša jo bo moral pohvaliti. Danes bo moj gost, recite mu, da ga čakam in da mu bom postregel tudi s tako odličnim duhanom, da boljšega ne žge niti sam turški sultan.« Tako so ujeli Turki krščanskega generala brez boja in kaplje krvi; njegova osupnjena in prestrašena vojska je pobegnila v Gorjance. Pri njej je bil tudi Barabaš.

Kristjani so jokali in obupavali, Barabaš pa je razgrnil Musulinovo knjigo in bral trikrat najmočnejši zagovor, ki se je v njej nahajal. Po tretjem branju se vojaki, kakor bi trenil, spremenijo v drobne, črne mravlje in poskrijejo v zemljo. Tudi Barabaš bi se lahko rešil, ali ni maral. Dejal je: »Bogve, če me ne čaka pri sovražnikih boljša sreča kakor doma.«

Turki so hoteli, da bi Erger-Berger z njimi jezdaril, ali ker je bil pretežak ter je vsakemu konju rebra potrl, so sklicali vse karlovške in metliške kolarje in kovače in dali narediti zanj parizarska kola, deset sežnjev dolga, pet sežnjev široka. Z njim se je vozil tudi njegov kuhar Barabaš in nekoliko sodov dobre starine. Za parizar je bil priprazen manjši voz s kurniki za purane, gosi, race in kopune. Pred koli je korakala dolga vrsta tolstih volov in velika čreda ovac in prascev. Na tak način so poskrbeli Turki za vrlega generala, da mu ni trebalo trpeti ne žeje ne lakote. Ker se je moralo pogostoma kuhati, peči, cvreti, se je pomikal parizar jako polagoma in prišel v Carigrad šele drugo leto. Sultan je pozdravil in sprejel svojega jetnika na vso moč prijazno in svečano, precej prvi dan je pil pri večerji z njim bratovščino. Drugo jutro pa mu je prinesel papirja in črnila in mu velel, naj piše švabski gospodi v njegovo ime tole: »Ker molim neprenehoma, da bi vas Bog razsvetlil, nadejam se, da bo vas srečala skoraj pamet. Verjemite mi, da ste jo bolj potrebni nego suha zemlja dežja. Jaz imam pod svojo oblastjo veliko kristjanov. Če jih zatiram, kaj je to vam mar; saj boli njih, ne pa vas. Tudi vi imate pod svojo oblastjo veliko kristjanov. Če jih zatirate, kaj je to meni mar; saj boli njih, ne pa mene. Ako pa boste svoje in moje podložnike name hujskali in vzdigovali, se utegne nekaj zgoditi, kar bo jako neprijetno zame in za vas. Združena raja bo pomečkala najprej mene, potem

pa vas, kajti ne sme se vam blesti, da je v vas in v vaš jarem kdo zaljubljen. Te moje besede berite vsak dan sedemsto sedeminsedemdesetkrat, dokler boste spoznali njih resničnost in začeli posnemati zlati zgled svojega neprehvalnega generala Erger-Bergerja, ki preлива mesto turške krvi rajši kurjo in svinjsko. To vam piše milostivo turški sultan, pravi gospodar vse zemlje in vode in edini dedič nebeškega kraljestva. Amen.«

Kolikokrat so prebrali ta list švabska gospoda, nisem mogel natanko izvedeti, dasi sem se precej potrudil; popolnoma gotovo pa je, da so uvideli čisto resnico sultanovih besed in se niso mogli modrosti načuditi. Naredili so z njim večno prijaznost in zavezo in obljubili njemu in njegovim naslednikom pomoč in dober svet v vseh stiskah in nadlogah. Erger-Berger je dobil od njih za svoje zasluge zlato svetinjo, ki je bila tolikšna, kakor dno največje majolike stare mere. Sultan pa ga je dal odvesti domov na zlatem vozu s petdesetimi pari konj in mu podaril voz in konje. Do meje ga je spremil tudi kuhar Barabaš, ki se je potem vrnil in si našel prav dobro službo pri turškem paši. Od kraja ga ni gospodar za nobeno reč nič nadlegoval, pozneje pa mu je ostro zapovedal, da mora prestopiti v turško vero. Barabaš je dejal, da treba to prej nekoliko premisliti. Paša mu veli: »Naj bo! Tri dni te bom počakal, potem pa te bom dal, če ne boš hotel biti naš, brez milosti obesiti.« Ukazal ga je vreči v temno ječo. Barabaš je začel precej

po Musulinovih naukih zagovarjati debelo steno svoje ječe, ki se je kmalu tako očistila in prevedrila, da je videl skozi kakor skozi steklo novih oken. Za steno je zagledal prekrasen, visoko obzidan vrt, po katerem je tekla bistra reka. V reki pa se je kopala deklica, ki je bila tako lepa, da nobeno človeško oko, odkar svet stoji, ni take videlo. Barabaš se je domislil, da je ta deklica Bulka-Dulka, katero je zaprl njen oče na samotni vrt, da se ne zaljubijo vanjo mladeniči in mu je ne ugrabijo. Čez tri dni pokliče paša svojega jetnika in ga vpraša, če se hoče poturčiti. Barabaš odgovori: »Blodil sem v temi, ali zazrl sem svetlobo, ki mi je pokazala pot zveličanja. V spanju je stopil predme sam vzvišeni stvarnik nebes in zemlje in mi rekel: ›Prava vera je samo ena in ta je turška.‹ Zdaj je namignil rajsko lepi deklici, da je prišla k meni in je velel: ›Razlagala ti jo bo tale devica, moja ljubljenska Bulka-Dulka. Reci paši, da ti jo da brez odlaganja za ženo, če ne, se bo zrušila nanj še danes vsa teža moje jeze in ga zdrobila. Ako ne bo tvojim besedam verjel, povej mu skrivno znamenje, za katero ne ve noben moški razen njega. Bulka-Dulka ima na desni rami rdeč grozdek, ki ga kljuje golobček: ta beleg ji je prirojen. Na levi rami pa se sveti nad podrto cerkvijo krajec meseca in v njem mala zvezdica: ta beleg ji je zarisala v kožo umetelna roka.«

Paša se je silno začudil božjemu razodenju; boječ se božje jeze, je dal Bulko-Dulko Barabašu za ženo in ga

postavil za svojega namestnika in naslednika. Isti dan, ko je bila poroka, je zatajil Barabaš sveto krščansko vero. Vest ga ni pekla nič; v obilju svojega posvetnega veselja in uživanja je bil prepričan, da je srečen.

Modri Musulin je premišljeval v svoji podkleški jami največjo skrivnost, katero more človeški um izvedeti, da bi jo zapisal na zadnji list svojih bukev in jih z njo dopolnil in končal. Molil je svete molitve in zagovore, prebiral pobožne in posvetne knjige, povpraševal doktorje in puščavnike, prosil sveta čarovnike in čarovnice, hodil po hribih in dolinah, brodil po rekah, potikal se po brlogih, iskal redkih zeli in globokih korenin, in ker ga ni oplašil noben trud, mu je poslužila čez sedem let dobra sreča, da je slavno skrivnost zasledil in spoznal. Po pravici se je mogel veseliti in ponašati, da je iznašel umetnost, katero so iskali zaman najprvi učenjaki tega sveta. Znal je zdaj povrniti staremu truplu krepkost in lepoto mladih let, prestvariti medlega sivolasca v cvetočega junaka! To čudo ni nakladalo niti prevelikih težav. Starcu je trebalo dobiti črno brado, počakati do polnoči, upreti se s svojo belo ob tujo črno brado in izustiti trikrat besede, s katerimi se daje v deveti deželi najsvetejši blagoslov: Mirča tirča, tekkel sekel balagur. Tisti hip, ko se izpregovori tretjokrat: balagur, se prime človeka črna brada in vsa podoba in moč tistega, ki jo je nosil: v zameno pa prejme ta belo brado in z njo vso starost in slabost zagovornikovo. Musulin zdihne: »Oh, kako rad

bi se s svojo učenostjo najprej jaz sam okoristil, ali dolgo nemara bom mogel iskati bedaka, ki bi mi hotel podariti diko in najlepši nakit svojega obraza, črno brado. Za zdaj treba se mi zadovoljiti s tem, da zapišem dragoceni nauk v bukve, da se ohrani, če odmrjem, za koga drugega, ki bo bolj vreden srečne mladosti nego grešnik Musulin.« Ponižni starček vzame bukve, katerih ni imel v rokah celih sedem let; zagledavši med platnicami Barabaševo črno brado, zavriskne veselo: »Tat, prisrčna ti hvala, da si me okradel, te zamene se ne branim.« Ali Musulin je bil blaga duša, zdelo se mu je pregrešno jemati mladost lahkomišnemu junaku. Iz starega kovčka izvadi tri čarobna ogledala ter jih zagovori in pogleda vanje. Prikazala so se mu v njih grda Barabaševa hudodelstva. V prvem je vrgel staremu siromaku, ki ga je prosil daru, v obraz kepo prsti; v drugem je udrihal z bičem po služabnikih, ki so ga morali voziti mesto konj; v tretjem je objemal vpričo ihteče se Bulke-Dulke njene dekle. Musulin veli: »Tat ni le samopašen mladenič, ampak tudi brezdušen malopridnež. Moram ga postarati, da se svet te kuge iznebi.« Čakal je do polnoči, potem pa se je usedel za mizo, naslonil se s svojo belo na Barabaševo črno brado in zašepetal trikrat zaporedoma: Mirča tirča, tekel sekel balagur. Zdajci ga je pretreslo čudno po vseh udih in prevzela ga je lahka omedlevica. Predramivši se, skoči izza mize pomlajen in prerojen, nič več podoben prejšnjemu. V obraz in život je bil čvrst in lep kakor Barabaš,

ostala pa sta mu bistri razum in plemenito srce ter ga varovala srečno vseh zmot, v katere neizkušena mladež tako lahko zagazi.

Strašne sanje so trpinčile tisto noč Bulko-Dulko. Zdelo se ji je, da počiva poleg nje star, ostuden dedec z dolgo, belo brado. Na glavi ni imel lasu, v ustih ne zoba, ni ga bilo drugega nego kost in koža. Ta nakaza jo je hotela objemati in ljubiti. Ona se ji je branila po vsej svoji moči, ali prijela jo je kakor s kleščami in jo po hudem boju premagala. Ko se zbudi, pogleda plašno na stran in se preveri, da so bile grde sanje resnica. Zraven nje je hropel suh, neizrečeno reven starček, ki ga ni prej še nikoli videla. Brž skoči iz postelje in pokliče družino. Ostudna pokveka se ni hotela precej umakniti; jezno se je rebrila in ustila, da je hišni gospodar; ker ni šla zlepa, pregnali so jo iz hiše z metlami, poleni in brcami.

Ljudje so se povpraševali, kje je Barabaš? Sinoči je legel kakor vsak dan z ženo, zdaj pa ni bilo o njem ne duha ne sluha. Bulka-Dulka svojega podlega moža ni mogla ljubiti, ali dolžnost ji je velela, da ga gre iskat. Obšla je zaman bližnje in daljne kraje, dokler se je domislila modrega Musulina, o katerem ji je pravil brbljavi Barabaš toliko pomičnega in čudnega. Popotovala je k njemu, da bi ji s svojimi nauki pomagal. Neznansko je ostrmela, ko je stopila v njegovo jamo in zagledala namesto medlega starca – Barabaša! Modrijanu je zatrepetalo srce od rajskega veselja, ko se mu je dala krasna

žena poljubiti in objeti. Poročil se je z njo po zapovedi in šegi krščanske vere in se preselil v novo hišo, katero si je sezidal pri bližnjem potoku. Živela sta v nežni ljubezni in najlepši slogi do sive starosti in Bog jima je podaril poleg zdravja in veselega srca tudi vrle sinove in hčere, katerih nasledniki žive pod Klekom še dandanašnji.

Nedaleč od hčerinega doma si je postavil hišo tudi turški paša, ki je pripeljal s sabo vse svoje služabnike in služabnice. Turki, ki so prebivali nekdam v tem kraju, so se že zdavnaj pokristjanili, njihovi veri in govorici se je izgubil vsak sled v ogulinskem obližju, ena vas pa se imenuje še zdaj po njih, kakor druga po modrem vedežu Musulinu.

Barabaš je lahko pogodil, kdo mu je ugrabil zeleno mladost in naprtil strašno breme vele starosti. Preklinja je svojo neumnost in babe, ki so mu zakrivile vse nesreče, je vzdihoval neprenehoma: »Pri nas ve vsak otrok, kako nevarno je dati neznanemu človeku le en sam las z glave, jaz, budalo, pa sem pustil lopovskemu sivcu vso svojo lepo brado! Hotel sem mu se rogati, pa sem nakopal sam sebi največjo sramoto in gorje, ki se izreči ne more. Zakaj sem pobegnil iz samostana, kjer me nihče ni vprašal, če imam kaj pameti ali ne, in sem živel tako mirno in povoljno ob lukovih kalicah in lojenih svečah. Ali zdaj je prepozno kesati se in javkati. Z eno nogo stojim že v hladnem grobu, treba mi je misliti na večnost in zveličanje svoje duše.«

Barabaš je bil zatrjen in nespokoren grešnik; da bi se vrnil v krščansko vero, mu ni prišlo nikoli na misel; nebesa si je hotel zaslužiti s peklenskim delom. Napotil se je proti Gorjancem, da bi izpremenil mravlje zopet v vojake in jih odpeljal k svojemu sultanu, ki bi jih poturčil ali, če bi se branili, posekal. Na Kolpi ga straža ustavi, on pa ji pove, da bi rad govoril s slovečim junakom Erger-Bergerjem. General ga je preprijazno sprejel in mu dovolil, da sme iti svobodno v Gorjance in tam storiti vse, kar namerava. Obljubil mu je tudi pomoč, da bo vzel ukletim vojakom orožje in jih spremil sam do Carigrada, kajti že hrepeni dolgo po ugodni priliki pokloniti se svojemu bratu in dobrotniku sultanu.

Zdaj se je spomnil Barabaš, da so Musulinovi nauki pisani samo za kristjane, in da Turkom ne pomagajo. Ta pomislek ga ne ustraši. Dejal je: »Na Turškem je pregovor: Krst náse, prase predá-se – pa boš kristjan. Tako bom tudi jaz naredil.« Urezal si je iz svinjske kože križ in ga pripel nase; dobil si je tudi prasca, pa ga pognal na vrvi v Gorjance. Grohotaje se je zabavljaj svetni veri: »Zdaj sem pa tako dober kristjan in katoličan, da me potrdi papež lahko precej za svetnika in me ukaže v oltar postaviti.« Prišedši do mravljišč, se je ustavil, odprl Musulinove bukve in začel mravlje klicati in zagovarjati. Vsa gora je hipoma oživila. Mrgolelo in gomazelo je od vseh strani, da je vid jemalo. Mravlje so vrele skupaj ena čez drugo, cele kope in klobka jih je pritiskalo in

rinilo obenem proti zagovorniku. V petih trenutkih jih je bil ves prasec poln. Silile so mu v gobec, ušesa, oči; najmanjšega prostorčka ni bilo na njem, kamor se ne bi bile zapičile stotine in stotine teh živalic, ki so ga neusmiljeno grizle in ščipale. Prasec se je otepal, premetaval in zvijal ali zaman se je upiral, mesto tisoč otresenih, prijelo se ga je deset tisoč, sto tisoč drugih. Ubogi ščetinec se je hotel Barabašu iz rok iztrgati in pobegniti; ker ga ni spustil, je planil ves zdivjan vanj in ga začel klati in mesariti. Slabotni starec se zgrudi na tla od truda in bolečin, oproščeni prasec pa dirja meteljaje in prekopicujoč se navzdol proti Vivodini. Razkačene mravlje so se valile in metale zdaj kar kupoma na brezvestnega izdajalca vere in naroda. Zagrnile in zagreble so ga veliko sežnjev na debelo. Pod to živo gomilo je Barabaš zadahnil in izrigal svojo črno dušo.

Erger-Berger je bridko žaloval po svojem nekdanjem kuharju in mu postavil krasen spomenik iz jekla in marmorja, na katerem je oznanjeval zlat napis, da počiva tam zaslužen mož, ki si je pridobil neumrle zasluge za domovino in človeštvo. Nevarne Musulinove bukve je dal precej sežgati, da jih ne najde kak slavjanski zagovornik, pametnejši od Barabaša, ter ne učloveči gorjanskih mravelj v strah in pogubo Turkom in njihovim prijateljem. Za ta modri čin so ga obsipali gospoda z brezštevilnimi novimi milostmi, odlikami in nagradami. Naši spredniki pa so brezbožnega zlobnika

preklinjali in molili, da bi poslal Bog odrešenika nesrečni vojski. Prošnje se jim niso izpolnile, kajti prečudna so pota božje previdnosti, mračni človeški um jih ne zazna in ne razume. Kdor hodi po vrhu Kukove gore, se čudi neskončnemu množtvu kopic, gričkov in kupcev, ki so polni drobnih mravljincev. V njih čakajo narodni vojaki svojega vstajenja. Nemilo je tepla usoda slavjanska plemena, ali nje jeza se bo ublažila in potolažila. Mesto ukradenih bukev je napisal Musulin druge in jih zakopal v zlatem kovčku v svoji podkleški jazbini. Prišel bo krščanski junak, ki bo ljubil pravico in svoje brate. Ta blagosrčni mož bo izkopal Musulinove bukve in po njih napotku prebudil zakleto vojsko v novo življenje na neizmerno radost in tolažbo svojemu narodu in na krvavo maščevanje vsem njegovim sovražnikom.

Gospod Vedež

S staro Jero mi ni trebalo več shajati se na daljnih spašnikih. Ko se je sporekla nekaj s svojo gospodinjo, se je pogodila z njo moja žena in jo vzela za deklo. Izpolnila je pošteno svojo obljubo: povedala mi je še mnoge zanimive bajke in prigodbe iz starega in novega veka. Pri južini smo se pogovarjali nekoč o napredku našega naroda. Jera nas je molče poslušala. Ko nam je beseda potekla, se je oglasila tudi ona. Dejala je.

Slovenščina je dandanes vsakdanja hrana. Kamorkoli se pride, povsod se menijo, kdo je narodnjak, kdo nemškutar, kaj zamišlja in snuje naša, kaj protivna stranka. Jaz pa prav dobro pomnim tiste čase, ko niti najpametnejši ljudje niso ničesar vedeli o slovenščini, ko so se pomenkovali celo duhovniki med sabo najrajši po nemško, ko se je sramoval domačega jezika vsak, kdor je imel na sebi gosposko suknjo, brez razločka, naj je bila plačana ali še na dolgu. Tudi meščani so se bahali in šopirili z nemščino, posebno mojstri in bogatini. Teh pa ni bilo malo za moje mladosti. Takrat se je dobro živelo, pa tudi

veliko zaslužilo. Denar se je trkljal od vseh strani skupaj, da človek skoraj ni vedel, od kod in zakaj. Pred letom 1848 je bil krvav trpin samo kmet, meščanu pa se ni godila nobena sila. Hiša mu je stala čista, brez krajcarja dolga, in na dnu skrinje mu je ležala obsežna, usnjena mošnja ali stara nogavica, vsa natlačena s plesnivimi križavci, šmarnimi tolarji in peticami. Rokodelec je bil takrat gospod, ne pa usmiljenja vreden berač, kakor je zdaj. Sloveči čevljar Rozman se je kdaj pohvalil: kako bi jaz zdeloval, da nimam večjih dohodkov nego kakov cesarski uradnik ali župnik. On se ni lagal. Pomočniki njegovi so živeli po grofovsko, jedli piščeta, pili starino in prejemali debelo plačo, da je niso mogli zapraviti. Ne morete si skoraj misliti, kaki velikaši so bili v tisto srečno dobo trgovci. Denarja je bilo na svetu kakor blata, pa ni čudo, da je obogatel vsak, čeprav je kupčeval samo z iglami, koncem, gobo in trakovi. V Novem mestu je prvakoval med trgovci poštenjak stare korenine Marin. V svojih magazinih in prodajalnicah je nakopičil blaga, da bi bil zakladal z njim lahko domalega pol kranjske dežele, in denarcev si je pripridil več nego jih ima zdaj vse Novo mesto in obenem vseh pet bližnjih župnij. Eno hčer je dal Pilpohu, ki je bil vaša gnada, drugo pa doktorju Rozini. Dandanes doktorjev vse mrgoli. Kdor ne ve, kako bi obgovoril kakega škrica, reci mu: doktor, pa se bo prav malokdaj zmotil. Pred štiridesetimi leti ni bilo take obilnosti. Gospod Rozina je bil prvi in dolgo

časa edini doktor na vsem Dolenjskem. Ko je prišel semkaj, so se čudili ljudje in spraševali, kaj pomeni ta beseda? Izvedeli so, da so doktorji veliki gospodje in učenjaki, ki poznajo vse cesarske in cerkvene zakone in vso pravico. Čuvši to novico, so gledali gospoda Rozino in mu se klanjali tako spoštljivo, kakor okrožnemu glavarju ali pa proštu. Kar je rekel on, je bilo kakor pribito. V vseh zborih je imel prvo besedo in poglavitno veljavo.

Prišlo je čudovito leto 1848, ki nam je prineslo brez konca in kraja vojska, puntov in zmešnjave. Povsod so ljudje vpili, da se mora vse življenje predrugačiti, ali malokdo je vedel kako. Posebno gospoda so bili vsi ommaljeni in zmeteni. Doktorja Rozine pa ni zapustil bistri razum, spoznal je precej prvi trenutek, kaj je treba ukreniti in storiti. On ni mislil na svojo korist, nego na korist svojega naroda, na blaginjo zanemarjene in zamorjene dolenjske krajine. Dokazal je Novomeščanom in drugim svojim rojakom, da so Slovenci, in jih poučil, kake pravice jim to daje, pa tudi kake dolžnosti jim to naklada. S svojimi prijatelji je ustanovil časnik, v katerem je naznanil vsemu svetu, da je mrtva Slovenija zopet oživila in se dvignila iz tisočletnega groba. Osnovel je tudi slovensko družbo, ki se pa ni imenovala Čitalnica, nego nekako drugače. Časnika sam ni utegnil pisati, ker je bil preobložen s svojimi opravili, dobil pa je zanj moža, ki je bil kakor nalašč ustvarjen za takov posel. Ime mu je bilo menda France, to prav dobro pomnim, da se je

pisal za Polaka. Bil je glavica, da malo takih. Gospodje, ki so hodili v našo krčmo, ga niso mogli prehvaliti. V en glas so govorili, da se ne nahaja v vsi naši deželi ne pet uradnikov, ki bi se mogli kosati z njim v bistrumnosti, spretnosti in učenosti. Navzlic ti sposobnosti je imel precej nizko službo v cesarskem sodišču. K nam je prišel dostikrat pit. Vselej smo se ga obveselili, ker nam je povedal marsikatero okroglo in se pomenkoval rad z vsakim človekom. Gospoda so mu očitali, da je velik pijanec. Vino je ljubil res morebiti bolj, nego se sme, ali brez škode zase in za druge: on ni zapil niti zdravja niti pameti niti svojega poštenja. Ko ga je pocedil tri ali štiri stare merice, je izvil papir in svinčnik ter je pisal in pisal, dokler je bilo kaj praznega na papirju. V pol ure, kdaj še prej, je napisal cele štiri strani. Svinčnik pa mu je tekkel, kakor bi plesal; tako urno ni znal sukati noben pisar svojega peresa. Kar je napisal pri vinu, je nesel potem za svoj časnik v tiskarnico. Mi krčmarjevi smo dejali Polaku gospod Vedež zato, ker so mu bile znane vse novice, zgodbe in skrivnosti mestne in deželske. Sam Bog ve kdo mu jih je razodeval. Nekateri so sodili, da dobiva z vseh strani od znanih in neznanih ljudi pisana poročila, da bi jih priobčil v časniku. Tudi jaz sem večkrat videla, da je prišel kakov deček in mu stisnil v roke pisemce. Če sem ga vprašala, čigav je, mi je pokazal osle in šinil iz hiše. Ali jaz menim, da na ta način ni mogel vsega izvedeti. Travnovka, jako razumna žena, je trdila,

da ima doma čarobno zrcalo, v katerem se vidi vsaka tajnost, ki se godi na svetu. Večkrat sem slišala, da hodi učenjak, ki zлага pratiko, v globoko rupo. V tem breznu opazuje zvezde, katere razloči lahko tudi podnevi. Po premikanju planetov ugiblje, kako vreme bo bodoče leto, in svojo vednost naznani potem v pratiki. Mislila sem: kaj, ko bi pozvedoval takisto tudi Polak zgodbe in skrivnosti? Svoj časnik je spisoval torej brez težave, ker mu novice niso nikoli pošle, ali dostikrat je tožil, da ne sme niti desetine tega dati natisniti, kar bi želel in kar bi trebalo. Gosposka je nanj bistro prežala; zdel se ji je, ne vem zakaj, preglasen in nevaren.

Časnik so prejemale malone vse hiše, bral ga je v slast vsak meščan, ki je znal nemški. Gospod Vedež je zbujal v njem gorečo ljubezen do slovenščine. Trud njegov in doktorja Rozine je obrodil tako dober sad, da v nekoliko mesecih ni bilo v mestu nobenega poštenega domačina več, ki bi se bil sramoval svoje slovenske matere in krvi in jezika našega. Dandanes znajo rodoljubi lepše in spretneje govoriti slovensko, nego so znali takrat. Nemški pomenek se ne čuje tako pogostoma iz njihovih ust, tudi pojo po domače mnogo več in bolj umetno in ubrano nego se je pelo leta 1848. Ali verjemite mi, da smo bili pa vendar za marsikatero reč onda veliko bolj srečni, nego smo zdaj. Med narodnjaki ni bilo nič prepira in sovraštva, nikake zdražbe, nobenih strank. Meščane je vezalo tako prijateljstvo, tako splošna, zlata sloga, da mi

ni moči dopovedati. Živeli smo kakor v raju. Če se je osnoval kakov skupen sprehod na deželo, so vzeli slovensko zastavo, pa hajdi na Trško goro, v Otočec ali pa bliže na Trate, v Portovo hosto ali pa kam drugam. Teh krasnih veselic so se udeležili vselej vsi meščani, kakor bi bili ena družina, ena rodovina.

Med to pšenico je rasla seveda tu pa tam tudi kaka ljuljka, ali tako poredkoma, da je ni mogla dosti onesnažiti. Ta ljuljka so ponočnjaki in postopači. Brez njih ga ni nobenega večjega mesta. Nekoliko te sodrge se je nahajalo vedno tudi v Rudolfovem. Leta 1848 sta rogovilila najhujše dva negodnika, ki sta imela oba jako imovite in poštene roditelje. Zvala sta se Grgič in Kórliček. Grgič je bil silen dolgin in strašno surov in nesramen človek. Pretepal se je skoraj vsak dan. Gorje tistemu, kdor se ga je bal. Če se mu je pa nasprotnik krepko uprl, ga je kmalu minila srčnost. Dobivši dve, tri gorke pljuske, je pobegnil. V porednosti je Grgiča Korliček še prekosal. Za ljubico si je izbral ha, ha, ha – črno ciganko! Kaj rad se je ponašal in bahal s proštovo milostjo. Kvasil je, da ga povabi k sebi na pomenek in na južino, kadarkoli se vidita. Pravzaprav pa je lazil h gospodu zato, da mu je tožaril in ovajal svoje prijatelje in znance. Neko nedeljo so se zbrali meščani v Vragovem logu na veliko veselico, na kateri so prepevali samo slovenske pesmi. Stoje zadaj med tovariši, je začel Korliček zabavljati: »Tega paverskega krokanja sem že sit. Pojdimo tja na onile grič in

zapojmo po nemško in tako, da se bodo Slovenci jezili. Danes jim moramo nagajati, drugače bi utegnili misliti, da se jih bojimo.« Samopašna drhal je šla na grič, iz radovednosti ali pa po neumnosti so se ji pridružili tudi nekateri meščani boljše bere. Začeli so krožiti nemško pesem, v kateri so se večkrat ponavljale besede, da se mora naše cesarstvo podati in podložiti Nemcem. Pevcev ni nihče motil, razsajali in blazneli so svobodno, kolikor so hoteli. Zaradi miru jim niti gospod Vedež ni rekel niti besede, v časniku pa jih je potem baje prav pošteno okrcal in obral. Korliček in njegova svojat so se zarotili, da se morajo maščevati. Dogovorili so se, da ga bodo čakali na cerkvenem shodu pri Sv. Roku. Zvečer, ko bi se ljudje razšli, bi planili po njem ter ga vrgli v vrečo in nasekali. Na tak način bi ne mogel nič vedeti, kdo ga je mlatil, in bati se jim ne bi bilo nobene tožbe in kazni.

Lepše božje poti in svečanosti jaz ne poznam, nego je proščenje pri Sv. Roku v šmihelski župniji. Kdor se hoče seznaniti z Dolenjci in njih šegami, pridi tjakaj, pa bo gotovo zadovoljen. Našel bo ljudi vsake vrste: Podgorce, Belokranjce, dolinarje, meščane, kmete, obrtnike in vso trojno gospodo: pravo, jaro in posiljeno. Hribček, na katerem stoji tudi cerkev, je tako nizek, da nikogar ne utruji, in tako blizu Novega mesta, da zdrav človek pol ure nima kaj hoditi. Celu uro potrebuje komaj kak devetdesetleten starec ali kak hromak. Jaz sem šla do zdaj

še slednje leto k Sv. Roku in se nisem nikoli pokesala. Kako prijazno se dviguje bela cerkvica na zeleni gorici in kako natanko se razločuje od tod vsaka hiša, vsako drevo, vsaka cesta in steza v mestu in v obližju. Če pripeka sonce, stopim pod lipo ali pa v gosti gaj, ki se širi za cerkvijo. Če nimam s sabo dežnika, varuje me hosta za silo tudi dežja. Kamorkoli se ozrem, vidim povsod same vesele ljudi, o njihovem pogledu sem se morala vselej veseliti tudi jaz. Pravijo, da Gorenjec, dokler je trezen, molči ali pa govori prav modro o vremenu in svoji Čuhi; ko se upijani, pa da zgrabi kol ali poleno in začne udrihati po glavah. Mi Dolenjci pa smo taki, da nas dobra volja ne zapusti nikoli, naj smo trezni ali vinski. Komaj zapazimo pred sabo polno kupico, nam že zakipi srce, da moramo peti. Če se praznuje kaka večja veselica, razume se samo po sebi, da zahtevamo tudi godbo in ples. Pri Sv. Roku se vidi o taki priliki vsaka zabava in prijetnost, ki si je naš človek le želeti in misliti more. Matere privedo s sabo otroke, fantje ljubice, prijatelji prijatelje. Gospoda, kmetje, rokodelci, posli, dijaki – vsak stan se raduje in kratkočasi po svoje, kakor se mu ljubi: grede, stoje, sede ali leže. Za odpustek skrbe slaščičarji, za telesne potrebe pa krčmarji, mesarji in kuharice. Draginja ni presilna: za pol goldinarja se iznebi, kdor ni pijanec in požeruh, vse žeje in lakote. Pijo ga vsi, največ pa še kmetje in sploh prosti ljudje. Večkrat se je že zgodilo, da se je zvedlo pri Sv. Roku do sto veder vina, posebno prej, ko

nas še ni imelo tako trdo za denar. O tako obilni pijači je obstal že nekateri čmerikast škric in zagodrnjal: »Kmet si ne bo opomogel nikoli, ker zatrepi vse svoje krajcarje na vino o teh nepotrebnih proščenjih. Nesreča njegova so prazniki, ki ga odvrtaajo od dela pa tudi od vode, ki se mu zdi v take dni menda strupena.« Ta sodba se mi zdi prestroga in krivična. Delavnikov je v letu desetkrat več nego cerkvenih shodov. Prekrasno, povsod skrbno obdelano naše polje, razprostirajoče se po bregovih in dolinah, izpričuje jasno in glasno, da izpolnjuje dolenski ratar vestno in marljivo svoje dolžnosti. Nihče mu ne sme zameriti, ako hoče kdaj pozabiti svoje brige in nadloge in se poveseliti in razvedriti kako urico v društvu svojih sosedov in prijateljev. Dobre volje je bolj potreben, pa tudi bolj vreden nego vsak drug, saj si jo bogme krvavo zasluži. Kadar slišim tako bedasto grajanje, mi pride na misel stara naša pesem, ki ne porečem, da je pametna, ali ima v sebi vendar tudi nekoliko resnice:

Bratje, pijmo vince,
naj voda tam stoji,
naj pije jo gospoda,
k' za vince ne trpi.

Ni to se ne sme pozabiti, da gre pravi kmet k Sv. Roku in na vsako božjo pot najprej zaradi božje službe, na vino misli šele po sv. maši in pridigi. Gospoda pa vidijo

cerkev navadno le od zunaj, k Sv. Roku pridejo iz prazne radovednosti, da zijajo v dekleta in da morejo potem doma povedati, čigavo vino je bilo najslajše.

Leta 1848 se je vršilo to naše proščenje še dosti bolj hrupno in radostno nego druga leta. In po pravici. S kmeta je padel za zmerom težki jarem tlake in desetine. Nove svobode se je veselil prav po otročje, kajti takrat še nihče ni mislil, da bo treba plačati tisto vražje »poškodovanje« (odškodovanje), ki je zaprlo toliko dolenjskim gospodarjem sapo. Dijaki in drugi narodnjaki so bili oduševljeni zaradi slovenščine, kateri se je priznala veljavnost tudi po zakonu. Ves hrib se je napolnil s srečnimi ljudmi. Pri vseh odrih, v vseh družčinah so se razlegale pesmi, zdravice, burke, šale, smeh, vriskanje in ukanje. Graščak iz bližnjega gradiča je napajal svoje nekdanje podložnike in se ni kar nič unejevoljil, ko so mu jeli grohotaje se, laziti samopašni kmetiški paglavci na kolena in se mu obešati okoli vratu. Zagledavši čevljarja Rozmana, ki je šel v letu komaj po enkrat kam iz mesta, mu je podal roko, nalil dve kupici in pil z njim bratovščino! Žlahtni Pilpoh se je sprehajal prijazno s krčmarico Kočijaško. Babnica je bila še mlada, močno pri sebi in jako čedna, da se ni ustrašila vsakega dekleta. V tem neskončnem in splošnem zamikanju je izginil, kakor vidite, vsak razloček med stanovi. Nekdo se domisli »bratov Hrvatov«, ki so se baš krvavo bojevali proti silovitim Madžarom in prosi znance, da bi se nabirali

zanje darovi! Ljudje so zavpili: »Živio!« in v četrte ure so nametali pol klobuka krajcarjev, grošev in tudi večjih denarjev. Zdaj se prikaže na hribu gospod Vedež. Mladina zavriska od veselja, da je letelo kar skozi ušesa. Dijak Tršinar, visok korenjak, ki je stanoval več let pri sosedu, in še nekateri drugi fantje ga dvignejo in nosijo sem ter tja na ramah. Kamorkoli so prišli z njim, je zagrmelo v pozdrav: »Živio, živio gospod Polak! Živela Slovenija!« Pametni možje so majali z glavami in govorili: »To se ne bo zvršilo dobro. Polak ima še majhno službo. Njegovi poglavarji so tukaj. Njega časte, da ga bolj ne morejo, za njih se pa nihče ne briga. To se jim gotovo za malo zdi. Bog daj, da bi bili krivi preroki, ali strah nas je, da ga danes leto ne bomo videli pri Sv. Roku.«

Stoje na nasipu pod lipo, je pridigal gospod Vedež dobre pol ure v nemaje svoje poslušalce na dosmrtno ljubezen do matere Slovenije. Z iskrenim svojim govorom je ljudi tako ganil in razpalil, da so jokali, objemali eden drugega in s povzdignjenimi rokami prisegali zvestobo slovenski domovini. Prav lepo je zahvalil mladence, ki so ga nosili, potem pa jim je dejal smehljaje se: »Današnji dan mi ostane v spominu do zadnjega mojega trenutka, ali na svetu je že tako, da ni nobene sreče brez nesreče. Vtem, ko me slavite vi veliko bolj nego sem vreden, preže name ne daleč od tod moji sovražniki z vrečo, v katero me mislijo nocoj stlačiti in namahati zato, ker sem jim povedal v svojem časniku resnico.«

Dijaki se spogledajo, njihov vodnik Tršinar se zakolne: »Mi smo vam poroki, da se to ne bo nikoli zgodilo, ali prosimo Vas, da nam svoje sovražnike imenujete.« Gospod Vedež ni hotel nikogar ovaditi, mahnavši z roko, je pustil fante in se zamešal med tovariše in stare prijatelje.

Dijaki so se posvetovali, kako bi zasledili lopove, ki so hoteli osramotiti njihovega ljubljenca. Sum jim je letel na pet negodnikov, posebno pa na Grgiča in Korlička, ker sta bila onadva v mestu glavna nemirnjaka. Zarotnikov ni bilo treba dolgo iskati. Tršinar ju je našel v tesnem jarku, po katerem se gre od Sv. Roka proti Šmihelu. Korliček je držal v roki culico, v kateri je bila vreča. Ker se je delala že noč, nista zapazila, da se je skrila v bližnje grmovje in ju poslušal. Pomenkovala sta se, da bosta napadla gospoda Vedeža v jarku, ko pojde po svoji navadi med zadnjimi tod domov. Dejavši ga v vrečo, bosta zažvižgala trikrat na prste. To znamenje bo zbralo vse tovariše. Gospoda Vedeža bodo odnesli v hosto in ga tam nabijali, dokler se ne bodo naveličali.

Tršinar vstane in odide nazaj k dijakom ter jim naznani, kaj je izvedel. Nastopila je noč, ki je bila lepa in svetla. Ljudje so se napotili domov zvečine že popoldne, o mraku se je prostor okoli cerkve izpraznil skoraj povsem. Točil je samo še en krčmar, pri njem so pili Korličkovi tovariši. Sem pa tam je stala kaka gruča veseljakov, prepevajočih zaljubljene čenče in kvante, in je taval in se zaletaval kak posamezen pijanec, dokler ga ni položilo

vino na trdo zemljo. Pod cerkvijo je rasla velika, stara lipa, katero so že davno posekali. Pod njo se je šalil gospod Vedež z godci in mladimi meščani, svojimi častilci in prijatelji. Tršinar zašepeta dijakom, da je treba iti na delo. Šli so v jarek in zasačili oba zarotnika. Grgič se jim je iztrgal in pobegnil. Korlička pa je zmašil Tršinar v vrečo in ga zadel na ramo. Breme ga ni dosti težilo. Tekel je z njim po jarku navzdol, potem pa zavivši na levo po poti, ki gre pod hribom v goščavo. V ti hosti se ni bilo bati nobene priče.

Fantje obesijo čvrsto zavezano vrečo na močno vejo visokega drevesa ali prav nizko, niti seženj nad zemljo. Korliček, slab junak kakor Grgič, se je ustrašil sovražnega zaskoka tako silno, da je omedlel in ni vedel ničesar, kaj delajo z njim. Ko se je predramil, je že bingljajl z drevesa. Slišal je napol glasen pogovor, ali razumeti ni mogel niti besede. Po vreči je jela tipati mrzla roka. Korliček jo je čutil na rami, na glavi in za vratom, potem se mu je zdelo, da se pomiče polagoma po hrbtu dol proti nogam. Ko je otipala kraj, katerega je najbrž iskala, je nekdo zavpil z gromovitim glasom: »Udri!« Zdajci so začeli padati na jetnika od vseh strani udarci, rezki, bridki in gosti kakor rogljata suha toča. Zaman je javkal in klical na pomoč, zaman se je zvijal in meteljal v svojem zaporu. Premetavanje mu nadloge ni zmanjšalo nego jo povečalo in pomnožilo. Prej so letele šibe samo na eno, in to na tisto mesto, katero je odločila zanje

priroda in šega vseh narodov, zdaj pa so ga smukale tudi po nogah, po rokah in celo po glavi. Še čez štirinajst dni mu je bil obraz ves lisast in roke polne križajočih se črnih in sinjih prog in riž.

Ko so dijaki mislili, da so ga dovolj kaznovali, so izginili natihoma kakor sence; v gozdu je ostal Korliček sam. Bil je tako stopen, da se nekaj časa ni mogel niti ganiti. Ali šibe niso bile največja beda, ki je prišla ta večer nanj. Komaj so ga pustili sovražniki, so se mu jele prikazovati vsakovrstne neznanske pošasti, da nas varujta Bog in Mati božja take groze. Strašilo ga je neprenehoma vso dolgo noč do sončnega vzhoda. Človek se mora čuditi, da je ostal živ in zdrav. Najprej se je oglasil nad njim čuk. Tudi na bližnjih drevesih so vpili čuki in sove. Teh ptičev se je bal že od nekdaj, ker je vedno slišal, da so hudourniki, ki naznanjajo smrt, ogenj, točo ali kako drugo veliko nesrečo. Ko je potihnilo skovikanje, se je zaslišala tožna mrtvaška pesem. Korličku je strah poživil ude. Vzel je iz žepa nožič, da bi razparal vrečo in pobegnil. Naredivši majhno linico, je nazaj odskočil. Mimo njega je šel sprevod. Beli možje brez glav so nesli odprto rakev, v kateri je ležal krvav in razmesarjen mrlič. Korliček zamiži, da ne bi gledal te strahote. Ko zopet odpre oči, je zijal vanj ogromen vol, iz gobca mu je švigal plamen. Za njim se je prikazal krilat, ognjen zmaj, še stokrat groznejši od vola. Priletele so potem dolge, rdeče kače. Zadnja je bila bela in na glavi je imela svetlo

krono. V nji je bil vdelan žlahten kamen, ki se je svetil kakor sonce. Kače so strašno sikale in pomaljale proti njemu strupena žela, da bi ga pičile. Zdajci privrši silna reka. Iz nje so vzdigovale velikanske ribe svoje ostudne glave. Zaganjale so se vanj od vseh strani, da bi ga požrle. In tako je zamenila ena nakaza drugo.

Proti jutru so pošasti izginile, zabučala pa je nevihta, kakršne še ni doživel Korliček. Polomila je vse drevje okoli njega in se zaletavala v hrib, da se je tresel kakor mrzliččen bolnik. Vihar je metal vrečo gor in dol, sem ter tja, da so vse kosti pokale v jetniku. Butilo ga je vsak hip ob zemljo ali pa ob veje in deblo. Tisto noč je divjala nevihta tudi v Novem mestu. Z naše hiše je vrgla več nego sto kosov opeke in na sprednjem koncu nam je pobila vsa okna. Med viharjem je tudi grmelo in treskalo skoraj brez presledka. Strela je zapalila dva mestna kozolca. Zbeganemu Korličku se je dozdevalo, da se je omajal ves svet in začel plesati okoli njega. Najprej mu je priskakal pred oči ljubenski hrib, potem Rasno, Mehovo in Gorjanci. Še huje pa je ostrmel in zatrepetal, ko se je vžgala gora za goro, vas za vasjo in naposled tudi Novo mesto. Njegova rojstna hiša je stala vsa v plamenu. Obup mu da srčnost, da prereže vrečo. Stopil je na zemljo in se uveril, da to, kar je videla njegova zmešana glava, ni bil požar, nego svetloba vzhajajočega sonca. Tako trdo se je pokoril lahkomiselni postopač za svojo hudobno nakano! Domov je prišel bled kakor smrt. Kazen, katero

je pretrpel, je ostala ljudem dolgo časa skoraj neznana. Dijaki so molčali, ker so se bali profesorjev, ki bi bili za tak prestopok zapodili brez dvojbe marsikoga iz šole. Korliček sam pa tudi ni hotel povedati svoje neizrečene sramote. Svoji materi se je nalagal, da so ga prijeli razbojniki ter ga zvezali in zavlekli v hosto. Tam pa si je oprostil roke in se jim branil tako junaško, da so ga morali pustiti. V temi je zablodil, prenočil v gozdu in videl tiste prikazni, o katerih sem vam pripovedovala.

Kar so ugibali gospoda Vedeža prijatelji, se je uresničilo že čez dobre štiri mesece. Gospoda so ga premaknili iz Novega mesta o božiču leta 1848. Dobil je službo, če me spomin ne vara, v Ribnici. Ubogi Sloveniji pa so dali njeni sovražniki piti omotice ter jo položili na posteljo, na kateri je trdno in zdržema spala do l. 1865. Tisto leto so prekrstili Novo mesto v Rudolfovo. To svečanost so prišli praznovat iz Ljubljane prekrasni junaki v rdečih srajcah. Stopivši k speči Sloveniji, so zavriskali: »Noč in tema je minila, zopet nam sveti jasen, prijazen dan, čas je, da vstaneš in se veseliš svojih otrok in prijateljev.« Slovenija se je dvignila in od takrat se ni dala več omotiti. V prvi vrsti tistih, ki so jo oduševljeno pozdravili, je stal Korliček za zgled vsem meščanom in v očiten dokaz, da nekateremu človeku ni treba ustnih naukov, nego da ga spametuje tudi – kaka vreča.

Doktor Prežir

Dekla Jera nam je pripovedovala kaj rada o strahovih, v katere je verjela čvrsto kakor v Boga in v sv. Šembiljo. Za najmičnejšo njeno povest te vrste smatram tole:

V Kamovi hiši Pred mostom je stanoval pred veliko leti jako imeniten in bogat gospod. Prvakoval je ne le med uradniki, ampak tudi med meščani in okoličani. Brez njega volje in vednosti se ni smelo nikjer nič storiti in zgoditi. Vedel se je tako oblastno, da so mu dali gospodje pridevek: Novomeški Napoleon! Dasi je bil oduren in trd, častili so ga ljudje skoraj kakor Boga. Celo tercijalke niso vedele mnogo let nič slabega o njem; lotile so se ga šele nekoliko mesecev, preden je bil premaknjen od nas nekam gori na Nemško. Dobro, krotko in prijazno njegovo gospo pa so obirale te jezičnice že precej od konca, ko je prišla Pred most. Ker ji niso mogle očitati drugega, so posegle nazaj v njeno mladost. Pred zakonom se je poznala, veste, s tistim slovečim doktorjem Prežirjem, ki je zložil toliko pesmi, katere prepevajo veseljaki še dandanes.

V našo krčmo so hodili kaj zastavni gospodje: Vesel, Trbuc, Ažman, Ravnik, Groga in drugi taki. Ti naši gostje so se menili dostikrat o Prežirju in ga opisovali prav natanko, kakov je bil, kake navade je imel in kaj je doživel in pretrpel. Vsi so trdili v en glas, da ga treba šteti med največje razumnike, ki so se porodili v naši deželi in v našem narodu. Kdor ga je videl in slišal prvič, ni zapazil precej čudovite njegove bistrournosti in zmiselnosti. Beseda mu ni tekla lahko in gladko. Mož je nekoliko mécal in pripovedoval vse mirno in enolično, ne pa kakor nekateri govorniki, da bi bil vmes kričal, pačil obraz in mahal okoli sebe z rokama. Tudi ni bil vajen, da bi se bil smejal sam svojim šalam. Ko pa je odjecljal prvih pet ali šest besed, se mu je razvezal jezik in zdrknila je z njega dostikrat tako slana, da so se morali prijeti možaki za trebuh, da jim ga ne raznese smeh, babe pa so bežale iz hiše, kakor bi jim pritiskal za petami sam peklenski rogatec. Njegove burke, veste, niso bile vselej take, da bi jih smeli slišati otroci. Brat ga je dobrovoljno kdaj pokaral: »France, razuma imaš dosti, razuma, ali kaj pomaga, ko pa nečeš rabiti pameti.« To prijazno očitiranje je pomenilo, da je zaničeval Prežir tiste podle umetnosti, s katerimi se dobi na svetu najprej velika služba, imenitnost in bogastvo in jih zaradi tega zovemo praznoglavci pamet. Zahteval je od vsakega človeka resnico in pravico in spoštoval je samo tistega, kdor se je odlikoval s čednostmi in z vednostmi. Malopridneža

in bedaka je črtil in preziral, čeprav je bil najmogočnejši velikaš in milijonar. On se ni znal ne lagati ne hliniti. Nikdar se ni nikomur prilizoval, uklanjal ali priporočal in prosil milosti. Gospodi je dokazal, da razume več nego vsi drugi, pa si je mislil: Zdaj veste, kdo sem in kaj znam. Če sem za vas, vzemite me v službo; če nisem, mar mi je! Živel bom tudi brez vas. Takih ponosnih korenjakov v stare čase vlada ni sprejemala rada med uradnike. Prežir si je moral iskati drugje kruha. Meni se prav zdi, da ga je imel v pisarnici neki drug doktor, ki mu je bil prijatelj. Delal je zanj pravdarska pisma ali nekaj takega. To pa vem zagotovo, da mu zaslužek ni bil preobilen. Hodil je rad v gledališče in na druge gospodske veselice; že radi njih se je moral oblačiti kar se da lepo, po najnovejši šegi.

Take reči pa niso zastonj. Vedlo ga je kdaj trdo za denar. Svoje dohodke je potrošil tem laglje, ker je bil jako usmiljenega srca in dobrih rok. Noben revež ni šel od njega brez daru. Najrajši je pomagal poštenim siromakom, ki so se sramovali prositi: takim je stisnil v dlan kar celo dvajsetico pa tudi goldinar. Sestra, ki mu je nekaj časa gospodinjala, je zagodrnjala nejevoljno nad nekim beračem, ki se je bil navadil, da je prišel vsak dan po miloščino. Prežir pa jo je zavrnil: »Kaj se jeziš, ali ne veš, da mora človek vsak dan jesti in še po večkrat.« Na začetku šolskega leta je videl učenca, ki se je milo jokal, ker mu uboga mati ni mogla kupiti bukev. Ko je izvedel,

zakaj joče, ga je prijel za roko in šel z njim v prodajalno ter mu kupil ne le knjig, ampak tudi papirja in drugih potrebnih reči, povrhu pa mu je podaril še petico za jabolko. Dijak višje šole je potožil tovarišu, da bo moral šolo pustiti, ker oče ne more več zanj plačevati, druge podpore pa nima. Prežir, ki je slišal te besede, potrka ga po rami in mu veli: »Priatelj, pojdite z mano. Neki trgovec, moj znanec, potrebuje za tri otroke učitelja. Dajal vam bo hrano, stanovanje in kak majhen nameček tudi v denarjih.« Tako je pomagal pridnemu mladeniču, ki je postal pozneje sloveč duhovnik in doktor sv. pisma. Mnogim ubogim dečakom je dobil kosilo v samostanu. V Ljubljani se je bil pobratil z imenitnim patrom Benútom. Preden so se odprle po sv. Mihelu šole, se je vselej oglasil pri njem. Benút je že vedel, po kaj je prišel, pa se je zasmejal in ga vprašal: »No, France, koliko bi jih pa letos rad preskrbel z zloglasnim našim ričetom? Ali veš, žlice jim boš moral sam kupiti.«

Že bolj odrasle dijake pa je priporočal svojim bogatim znancem, posebno pa profesorjem malih šol, da so nagovarjali roditelje, naj si jih vzamejo svojim otrokom za hišne učenike.

Kranjci ne morejo brzdati jezika. Skoraj vsakemu človeku natvezejo kak priimek, da ga pikajo z njim za hrbtom ali pa tudi dražijo v obraz. S pravim imenom menda ne kličejo nobenega krčmarja, nego govore rajši: Bikabirt, Kobilabirt, Švedrabirt, Prosabirt, Silabirt,

Muhabirt itd. Ni dolgo, kar je umrl pisar, ki so mu dejali doktor Kibla. Pa tudi pravih doktorjev naši ljudje ne puščajo na miru. Gorenjcem ni storil Prežir nikoli nič žalega, pa so mu pritisnili vendarle smešni in grdi pridevek: doktor Figa, zato ker se je rad zabaval z otroki in jim pridno kupoval sladke tržaške fige.

Ljudje pravijo: Kdor otroke ljubi, brez skrbi snubi. Tak mož res najlaže nosi težko breme zakonskega stanu. Tudi doktor Prežir si je našel v Ljubljani lepo in obenem bogato deklico, s katero se je želel poročiti. Ali njemu ni bila namenjena nobena pozemeljska sreča. Zaveroval se je v to gospodično tako globoko, da je ni mogel pozabiti ne na tem, in kar je gotovo še dokaj bolj čudno, niti na onem svetu. Pod okno ji je hodil baje v jasnih nočeh, ko je svetil mesec, prepevat: »Luna sije – kladvo bije ...« To pesem je bil zložil nalašč zanjo. Poleg te pa še mnogo, mnogo drugih. Gospod Gropa mi je posodil precej debele bukve, ki so bile polne Prežirjevih pesmi. Prebrala sem vse od konca do kraja, največ pa je bilo posvetnih, takih, kakršne najbolj ugajajo vroči mladini. V njih poveljuje Prežir lepoto svoje izvoljenke ali pa opisuje tako ganljivo hrepenenje in bolečine svojega srca, da so mi prihajale neprenehoma solze v oči. Dandanašnji je pač malo moških, ki bi ljubili in častili žensko tako resnično goreče in stanovitno, kakor jo je ta imenitni slovenski doktor.

Gostje naši niso nikoli ničesar slišali, kakšnega srca je bila proti njemu ona. Jaz mislim, da bi ga bila vzela drage volje, ko bi bil imel toliko dohodkov, da bi se bila vozila pri njem lahko v kočiji in živela še dalje tako dobro in brezskrbno, kakor je bila vajena v domači hiši. Ali revnega človeka, če je prav doktor, se bi branilo še kako kmetiško dekle, nikar gospodična, za katero so se poganjali najboljši snubači, mestni in deželski. Ponudil se ji je velikaš, vaša gnada, ki je dobil od cesarja prelepo službo, po očetu pa denarjev, da sam ni vedel koliko. Oče in mati sta rekla: »Vzemi ga!« in pokorna hčerka ju je poslušala in se z velikašem pozakonila. Njena nezvestoba je Prežirja tako potrla in zbegala, da ni moči dopovedati. Lažnivi svet in otožno življenje sta se mu pristudila. Kdaj se je zaril v papirje in brskal in črčkal po njih noč in dan brez spanja, brez jedi in pijače. Večkrat pa se mu je delo uprlo, da po štirinajst dni ni prijel nič za pero. Taval je zamišljen sem ter tja, kakor bi bil mesečen, ali pa je dirjal po cesti, kakor bi ga kdo podil. Živel je brez pravega redu in pravila. Zanimarjal je opravke, pa tudi samega sebe. Na obleko ni pazil več tako skrbno, kakor nekdanj, dostikrat so ga videli prav po borno opravljenega. Posebno so se smejali Gorenjci njegovi stari kapi in izpreminjastemu klobuku. Tolažbe in zabave si je iskal v družini, ki ni bila vselej dobro izbrana, najrajši pa v vinu. V krčmah je prebil po ves večer, kdaj tudi popoldne. Zaradi te slabosti so ga razlajali sovražniki,

še bolj pa hinavski prijatelji za silnega pijanca. Ta govornica je bila prehuda in nesramna. Prežir je sedel mirno pri svoji merici: on ni nikoli razbijal ali delal ljudem nadleže. Tako pohlevnega pivca si želi vsak gostilničar. Tudi naši gostje so začeli nekoč premlevati to Prežirjevo pijanstvo, gospod Ravnik pa jih je ustavil in pošteno branil slavnega pesnika. Dejal je: »Za pet ran božjih, ne bodimo taki zlobni farizeji! Prežir ga je rad pil, kakor ga radi pijemo mi, ki smo tukaj, in z nami brez števila ljudi vseh stanov in narodov. Pač res je, da objedajo sršeni samo žlahtno sadje, lesnik pa se niti ne dotaknejo. Drugim pivcem nihče nič ne očita, ker so ničle, Prežir pa je ostal še po smrti imeniten in velik mož, zato misli vsak capin, da ima pravico, ometavati mu grob z blatom. Ni tega ne smemo pozabiti, da smo tu zvečine oženjeni dedci; doma nas čaka društvo, žene in otroci, itak visimo v krčmi dostikrat od sedmih do polnoči, če ne še dalje. Doktor Prežir pa je bil brez rodovine, samec. Če bi mu prav nobena žalost ne bila morila srce, gnala ga je v krčmo že puščoba. S čim in s kom zaboga bi se bil mogel kratkočasiti v svoji mali izbi doma. Spati se mu ni dalo in brati se pa zmerom tudi ne more. Zopet se potrjuje stara resnica, da vidimo pezdir v očesu bližnjega, bruna v svojem pa ne vidimo.«

Naši gospodje so pravili, da ga je bila tožnost enočas tako prevzela in zmešala, da ni nič vedel, kaj dela in ukreplje. V ti zmotnjavi se je hotel sam končati. Že se je

bil zadrnil, ali prihiteli so še o pravem času domačini in ga oteli. Usmiljeni Bog, ki je poznal njegovo plemenito srce, ni želel, da se pogubi časno in večno, nego da se reši in zveliča. Ni še učakal visoke starosti, ko se ga je prijela huda bolezen, ki se ni dala ozdraviti. Na smrtni postelji se je resnično pokesal vseh svojih grehov in napak in je umrl spokorjen, okrepčan s svetimi zakramenti in v trdni veri, da najde človek mir in pravo blaženstvo samo v naročju vzvišene naše matere, svete katoliške cerkve.

Tisti prvak, ki se je oženil s Prežirjevo milico, je služil najprej v Ljubljani ali kje, kasneje pa ga je poslalo poglavarstvo v Rudolfovo. Ker v mestu ni mogel najti pripravnega stanovanja, je šel v šmihelsko župnijo in vzel v zakup Kamovo hišo, kar sem že omenila. Ljudje so hitro izvedeli, kako znanje je imela njegova gospa na Gorenjskem. Povedali so jim uradniki, ki so prebivali nekdanje Ljubljani; s Prežirjem so nekateri celo občevali. Pa saj ni bilo treba dosti praviti. Prežir govori o svoji ljubezni na vsa usta v pesmih, katere poznajo že zdavnaj tukajšnji Dolenjci. Kar jaz pomnim, prepevajo v mestu: »Luna sije ...« ne le dijaki, ampak tudi vse dekle in pestunje. Gospa je živela s svojim možem v prelepi prijaznosti in slogi, vsaj na videz. Bog ji je podaril tudi nekoliko krasnih in prav dobrih otrok.

Nekateri pa so vendar ugibali, da ne more biti srečna, ker je bila zmerom tako bleda in dostikrat vsa razmišljena. Trdili so, da se ji sili še vedno v spomin zapuščeni

ljubček. Za hišno si je vzela neko suho Marijo, zvesto ali precej sitno babnico. Poleg nje ji je stregla moja znanka Neža, ki je služila prej obenem z mano v krčmi. Ti dve sta dobro vedeli, kaj se govori o gospe, in Marija, ki ni mogla nič zamolčati, jo je vprašala enoč kar naravnost, če je bila res že zaročena s tistim slavnim doktorjem, ki je znal delati take mile pesmi. Gospa se zasmije nekako posiljeno in veli: »Da se ti ljubi pobirati te stare čenče! Doktor Prežir je bil tak ptiček, kakor so vsi. Kvasil je o ljubezni vsaki, da se je pomenkoval z njo le pet minut. Kakor drugim, dobrikal se je kdaj tudi meni. Skrb me je bil! Trape, ki so mu verjele, je božal baje prav ljubeznivo, ali kadar mu je prišla muha, je pa znal tudi praskati kakor maček. Hodil je v gledališče in na plesišča, pa je metal po tleh majhne listke, na katerih so bile zapisane vsakovrstne zabavljice na ljubljanske gospodične. Ti listki so šli potem od rok do rok po vsem mestu. Ogrebalo je na tak način tudi mene. Jaz sem se strašno jezila. Ko je to slišal, se je grohotal in hvalil po Ljubljani, kako me je razjezil. Pa s takim porednežem da bi se bila jaz zaročila? Ha, ha, ha!«

Vidi se, da gospa ni hotela priznati resnice. Tajni zanika se lahko vse, še to, da je sneg bel. Jaz in Neža sva bili trdno prepričani, da je mislila še zdaj na doktorja. Dokler je bil živ, ni se pripetila nobena takšna reč, ki bi jo bila izdala. Kmalu po njegovi smrti je šla z gospodom nekam na deželo. Domov se jima ni mudilo, ker je svetil

mesec. Vrnila sta se nekaj pred polnočjo. Hišna, ki je bila obenem kuharica, prinese večerjo. Komaj začneta zajemati, zapoje nekdo za hišo z zvonkim glasom: »Luna sije – kladvo bije.« Gospa se zgane, da ji pade žlica iz rok. Tresla se je kakor šiba. Ko je vprašal gospod, kaj ji je, zaječi: »Oh, prišlo mi je tako slabo, da komaj diham.« V posteljo so jo morali nesti, ker sama ni mogla iti.

Vreme se je še tisto noč spremenilo; deževalo je mnogo dni skoraj neprenehoma; noči so bile temne, da se ni nič videlo. Gospa se je opomogla in se zopet razvedrila, ali na njeno nesrečo se je razvedrilo kmalu tudi nebo. Zopet je sijal svetli mesec. Vreme je bilo tako toplo, mirno in prijetno, da sta ostala gospod in gospa do enajstih na vrtu. V Portovi hosti zavpije trikrat sova, precej za njo pa se oglasi s Krke: »Luna sije – kladvo bije.« Gospa zakriči in pade brez zavesti gospodu v naročje. Drugi dan je vstala zdrava, ali ob pozni enajsti uri se je ponovila pesem in z njo tudi njena bolečina. Od zadnjega do prvega krajca in kadar je bilo oblačno, ni čutila nikoli nič težav, ker se ta čas ni slišalo nobeno petje. Ko pa se je začela luna polniti, se je oglašil vsak večer neznani pevec in uboga gospa je trepetala in omedlevala. Večkrat jo je lomil in zvijal tak strašanski krč, da jo je hotelo zadušiti. Precej, ko je ponehalo petje, prešla ji je tudi bolezen.

To petje ni bilo zmerom enako; kdaj se je čulo več glasov, največkrat pa samo eden. Še bolj čudno je bilo to, da se ni glasilo vselej z istega kraja, nego zaporedoma s

Šanc, izza Kamove hiše, z Lok in kdaj celo s Krke. Najbolj pogostoma pa je prihajalo vendar s Šanc, s tiste nekoliko viseče tratine, ki je na bregu za kapiteljskim vrtom. Gospod je mislil, da mu ženo hodijo nadlegovat razposajeni dijaki. Prej se kvartajo v kaki beznici, ko jih krčmar zapodi, gredo pa tulit na Šance. Če dobe kak čoln, se vozijo po Krki in ustavijo kje za Kamovo hišo, da tam vrišče in nagajajo. Tožil jih je ravnatelj, ali brez uspeha, ker so vse utajili in se jim ni moglo nič dokazati. Gospod je bil velik prijatelj s kanonikom Jelovškom. Nagovarjal ga je, da bi šel dijake svarit in jim se grozit z najstrožjo kaznijo, če ne bodo mirovali ponoči. Jelovšek je prišvepal – imel je takrat bolne noge – res v šolo, ali fantov ni hotel zmerjati in strašiti, nego jih je prosil prav lepo, naj bi ne prepevali več: »Luna sije« v takem kraju, kjer bi jih mogla slišati tista bolehnata gospa v Kamovi hiši. Reva je tako občutljiva, da bi ji utegnili to petje zelo škoditi. Dijaki so se o teh besedah na ves glas zasmeli. Eden je baje celo dejal: »O, saj vemo, zakaj ji preseda pesem; naj ji le, saj je presedala tudi Prežirju njena babja omahljivost.« Prošnja kanonikova ni pomagala nič. Kakor prej razlegalo se je ob mesečini ponočno petje in begalo in mrcvarilo nesrečno Ljubljanki.

Neža vpraša Marijo, zakaj neki ne more slišati te prelepe pesmi brez hudih bolečin. Hišna odgovori: »To se zdi tudi meni neizrečeno čudno. Če jo pobaram, pokima z ramama in pravi, da so krivi slabi njeni živci,

katere razdraži zlasti ponoči vsaka malenkost. Mogoče! Ali jaz bi dejala, da je glavni vzrok morda nekaj drugega. Pesem: »Luna sije« jo domišlja dekliških let, vesele njene mladosti, pa se ji stoži in milo stori, ker ve, da se ji ta zlati čas ne povrne nikoli, nikoli več. Tudi zdaj se ji godi dobro. Tako, kakor njo, ne časte nobene druge gospe v Novem mestu in za življenje ima vsega dovolj, česar koli si poželi. Ali ljubljanskih veselic ji ne more dati naše mestece. Dostikrat vlada v njem taka puščoba, da bi človek najrajši pobegnil. Tudi stanovanje naše je preveč odljudno. Posebno ob grdem vremenu prebó se prav težko v ti samoti, ki je bolj podobna puščavi nego kaki vasi.«

Marijino razlaganje se Neži ni zdelo dosti verjetno. Njo je obhajala že dolga huda slutnja, ki se je tudi potrdila. Neko soboto je šla prav pozno s kablom po vodo. Noč je bila jasna in svetla. Iz Krke se je vzdigovala sem in tja megla. Iz megle se pomoli najprej glava, potem tudi život velikega moža. Mahaje z rokami je letela prikazen z meglo vred gor po Krki. Za Kamovo hišo, baš pod gospejino spalnico obstane ter se globoko trikrat pokloni in začne prepevati z močnim glasom: »Luna sije – kladvo bije.« Neža se tako prestraši, da pustivši kabel, pobegne v hišo. Odslej ne bi bila šla tako pozno po vodo ne za sto goldinarjev. Zdaj se je na svoje oči prepričala, da pevec ni dijak, ne kak drug človek, nego brez dvojbe doktor Prežir, ki hodi svoji izvoljenki še po smrti naznanjevat neskončno svojo ljubezen.

Marija ni verjela, da bi se mogel mrlič povrniti nazaj na ta svet. Nežini pripovedki se je smejala in velela, da se ji blede, da je imela prazno podobo megle za moža. Jaz pa sem bolje poznala svojo prijateljico. Kar vem, je govorila zmerom prav pametno in nihče se še ni pohvalil, da bi jo bil ujel v kaki laži. Resnico njenih besed je dokazoval tudi gospejin prstan.

Neža je imela sestrično Franico, ki je poznala mladega kovača. Ker je želela, da bi bila njena ljubezen trdna in brez greha, je šla s fantom v cerkev. Stopivši h kropilnemu kamnu, sta spustila vsak svoj prstan v blagoslovljeno vodo. Pred velikim oltarjem sta potem prstana zamenjala. Ali ta kovač je bil jako lahak človek. Še tisti teden je napajal v mestni krčmi neko drugo punčaro. Zvečer je opazil, da mu je Franičin prstan počil. Nesel ga je k zlatarju, da mu ga je zvaril. O sv. Vidu se je napotil k maši na Ljubno. Tam je kupoval vino in se lagal neki Topličanki, katere ni prej še nikoli videl. Na roki mu zazvenči: tink! Ko pogleda, mu je bil prstan zopet počen. Dal ga je vdrugič zlatarju. Čez nekaj mesecev je ubila porednega kovača na isti gori strela. Po životu mu ni naredila nobene rane, tudi obleka na njem je ostala cela. Prstan pa mu je strela raznesla na drobne kosce, v očitno znamenje, da ga je zadela strašna kazen božja zaradi njegove grde nezvestobe.

Tudi ljubljanska gospa je imela počen prstan, ki se za dolgo nikakor ni dal popraviti. Sama je povedala

družini, da ga je poslala že trikrat k zlatarju, ali v dveh dneh je odjenjal vselej ravno tam, kjer se je bil pretrl prvokrat. Naročila je tudi Neži, da je šla z njim k zlatarju. Ta bi bila rada vedela, kakšen je in odpre spotoma škatlico. V nos ji udari oster, mrtvaški duh. Obšla jo je taka groza, da se je zgrudila. Ko pove to prigodbo hišni, jo je začela psovati. Prismoda, avša, trapa in še druge grde priimke ji je dajala. Po nje misli je dišala po prhnelem stara volna, v katero je bil zavit prstan. Ali ta Marija je rada obrnila vsako reč tako, kakor bi se ne pripetilo na svetu nikoli nič posebnega in božjega. Smukaje se vedno okoli gospode, je zapravila vso vero. Trdila je celo vpričo otrok, da je našla v bukvah, da sv. Jurij ni nikdar živel. Rogala se je Blaževemu blagoslovu in o svetinjah sv. Feliksa je blebetala, da so toliko vredne, kakor če bi ležala v oltarju kaka mačka.

Prstana se je držalo tudi to čudno svojstvo, da je prišel sam nazaj, če ga je gospa izgubila. Enoč ga je bila nataknila, preden je sedla v čoln. Vozila se je gor in dol z znanci vred po Krki in ogledovala vodo, ribe, bregove in ljudi, kar opazi, da prstana nima več. Moral se ji je zmuzniti in zdrkniti v vodo. Ko pride domov, počí z rokama, kajti zagledala je izgubljeni prstan na oknu. Modrijanki Mariji pa se niti ta prigodek ni zdel nič skrivnosten. Bleknila je: »Gospa je mislila natakniti prstan, pa je v naglici to pozabila in ga pustila na oknu.« Ali vsak pameten človek mi bo potrdil, da je gospa gotovo bolje

vedela nego njena jezična hišna, kaj je vzela s sabo, ko se je šla na Krko vozit. Kadar se babnice lišpajo, se naključni presneto poredkoma, da bi pozabile dejati nase svoje dragotine.

Ljubljanska gospa se po letih še ni bila postarala, ali ponočni strah in notranji črv sta ji razjedala nežno truplo. Hodila je pripognjeno in ni je bilo drugega nego sama kost in koža. Slutila je, da ji življenje poteka. Neko noč se je čulo silno razbijanje z bližnjega otoka. Zjutraj sta stali gospa in hišna pri Krki. Po vodi pride mrtvaški les, se ustavi za hip pri Kamovi hiši baš pred gospo in odplava naprej. Gospa je dejala: »Krsta me opominja, naj se pripravim za daljno pot.« Ribič je pozneje pripovedoval, da je videl tisto jutro na otoku gosposkega moža, ki je tesal črno skrinjo, ali kaj je bilo, in jo vrgel, ko je bila dodelana, v vodo. Neža je precej velela: »Ta tesar je bil doktor Prežir,« in meni se zdi, da je pogodila.

Gospa se je še nekaj dni silila in hodila, potem pa legla in ni več okrevala. Od konca se je spominjala rada raznih posvetnih reči: mladostnih svojih let, prijaznega Rožnika, prelepe dolske župnije, kamor se je vozila za veselje v topla pomladanska jutra. Zadnjih štirinajst dni je mislila samo na svoje otroke in na svojo dušo. Molila je slednjo uro in tako zbrano in goreče, kakor bi se zamikala. Če je prišel v njeno spalnico kak človek, ni je več motil, ker ga ni niti opazila. Bogu je vse mogoče, morda je bila res zamaknjena. Kdor jo je videl pred boleznijo,

ne da bi je bil zdaj poznal. Okrogli nežni obrazek se ji je pomladil in svetil in smehljal kakor nedolžnemu otroku. Čudno je bilo tudi to, da je pozabila na smrtni postelji nemško. Po slovensko je molila, po slovensko se razgovarjala z gospemi, po slovensko se poslavljala z gospodom in svojimi otroki. Prelivalo se je obilo solz, ko je izročila Bogu svojo čisto dušo. Reveži vse okolice so izgubili svojo mater, družina pa dobro gospodinjo, da boljše nikoli niso imeli in si je nikoli želeli. Truplo so odnesli na šmihelsko pokopališče, ki se je napolnilo po vsem svojem prostoru z gosposkimi in kmetiškimi pogrebci. Neža se je ustopila prav blizu jame. Zraven nje je stal čuden gospod, ki ga ni videla v vsem svojem življenju. V rokah je držal debelo popotno palico. Bile so povsem suhe in brez žil. Oči je imel zatisnjene, kakor bi spal. Život se mu ni nič ganil in zdelo se je, da niti ne diha. Spreletel jo je strah, da je odskočila v stran. Domislila se je zopet – doktorja Prežirja. Ko se je pozneje ozrla, je bil neznani tujec že nekam izginil. Jaz nočem trditi, da je šel mrtvi slovenski pesnik za pogrebom nekdanji svoji prijateljici, to pa je popolnoma gotovo, da je tisti dan, ko so zagrebli njo, našla mir in pokoj tudi njegova duša. Od takrat je minilo že veliko let, mnogo, mnogo potov je svetil polni mesec na jasnem nebu, v Kamovi hiši pa ni slišal o pozni ponočni uri nikdar več noben človek tiste krasne ali za rajnko gospo pregrozne pesmi: »Luna sije – kladvo bije.«

Narodna blagajnica

Po Dolenjskem je hodil pol stoletja plečat, dolg berač, ki je bil s svojim tožnim stanom popolnoma zadovoljen. Radi vedne dobrovoljnosti so ga zvali ljudje: »Veseli Miha, veseli Podgorec«. Naj je stopil v kmetsko hišo, krčmo ali vinski hram, povsod so ga pozdravljali glasno in radostno: »Dobrodošel!« Miha je kratkočasil mladino in starce s svojimi poskočnimi pesmicami, mičnimi pripovedkami, bistrournimi ugankami in domišljaji. Sile ni trpel nobene. Kmetje mu niso dajali le kruha, ampak ga vabili tudi na kosilo in večerjo in v krčmah je dobival poleg štruce tudi mesa in vina, kolikor je zaželel. Drugi berači morajo ponoči ležati v nastilu ali pa na slami, Mihi pa so prinesle gospodinje, vselej tudi kako rjuho, plahto, star plašč ali oguljen kožuh, da se je z njim ogrnil. On je bil hvaležen za vsak dar in ni pozabil noben dan moliti za dobrotnike. Tako je beračil mnogo, mnogo let, vsem ugoden, nikomur nadležen, dokler ga nista pritislila medla starost in težka naduha. Zdaj, ko se ni mogel več šaliti in prepevati okroglih pesmic, so ga

jeli rojaki grdo gledati in zaničevati. Odrezali so mu kos suhega kruha, nikjer pa mu niso ponudili tople jedi ali kupice vina. Žalosten je hramal starček iz Podgorja proti Novemu mestu, prosit gospode, da bi ga sprejeli v tamošnjo bolnico.

Sreča ga mesar Ponomár, ki se je prej dostikrat smejal njegovim burkam ter ga vpraša, kam se je namenil. Berač zdihne: »V mestno bolnico.« Mesarju se stori inako. Dasi je bil sam ubog, pomagal je rad vsakemu revežu, tudi Miha se mu je v srce smilil. Reče mu: »V bolnicah se beračem slabo streže. Vi pojdete z mano. V moji hiši boste imeli vsaj pošteno juho in še kak drug tečen založek. Moja žena bo pazila, da ne boste ni stradali ni zmrzovali. Dokler ne okrevate, Vas ne bomo zapustili.« Po teh besedah poda beraču roko in ga prisili, da gre z njim. Odkáže mu snažno izbico, v kateri je bila peč in mehka postelja. Miha leže in skoraj mu prinese gospodinja juhe in mesa, da se je okrepčal. Ostal je pri teh blagih ljudeh več tednov. Skrbeli so zanj, kar so najbolj mogli, ali ljubo zdravje se mu ni hotelo povrniti. Čuteč bližnjo smrt, pošlje po gospoda, da ga je izpovedal in obhajal, potem pa pokliče Ponomárja in mu veli: »Bog je tako odločil, da bom jaz še danes umrl. Vi ste bili edini človek, ki me je omiloval v moji nadlogi, zato boste pa tudi moj edini dedič. Moja oprava ni vredna ničesar, ali v moji palici boste našli zaklad, ki Vam bo veliko koristil, če ga boste tako rabili, kakor Vam bom naznanil. Najprej pa čujte,

na kako čuden način mi je prišla ta znamenita palica v last. Po svojem siromašnem podgorskem očetu nisem dobil ne denarja ne kmetije. Že za rane mladosti sem se moral hraniti sam s svojimi žulji. Delal sem največ v hrvaških gozdovih. Tam je padel name hlod in mi pohabil desno roko, da nisem mogel več služiti. Kar sem si bil prihranil, sem porabil, preden je prišlo leto, potem je bilo treba iti beračit. Živel sem slabo in skopo, kakor še nikoli. Tiste čase je hudo stiskalo našo deželo. Zemlja ni rodila skoraj nič, ljudje so cepali od lakote. Dostikrat v vsi vasi nisem ulovil niti skorjice kruha. Kdaj sem se odteščal šele zvečer in nikoli se nisem smel za gotovo nadejati, da se bom jutri do sitega najedel. Grozovito me je bolela in skrbela ta moja revščina. Vsak dan sem molil, da bi skoraj umrl, ali Bog mi ni uslišal nespametne prošnje.

Binkoštni ponedeljek sem romal v Stopiče, kjer so praznovali cerkveni shod. Zbralo se je po stari navadi vse polno Podgorcev, ali po službi božji so šli poklapljeni precej domov, krčme so ostale prazne in tihe. Kdor je imel še kaj denarcev, jih je varoval, da si kupi v mestu komisa in ovsenjaka, vino je hodilo kmetom malo na misel. Dolga in težavna gorska pot je mene tako upehala, da sem premikal komaj noge, ki so mi bile že oslabele vsled neprestanega posta. Dejal sem: Moram se okrepiti, če ne, omagam. Šel sem v prvo krčmo in si dal prinesiti pred hišo merico vina.

Ta kočca je stala na strmem bregu. Pod sabo v dolini zagledam čistitega starca, ki je sedel na kamnu in molil na brojanice. Bela brada mu je visela do pasa, v obraz in život pa ga ni bilo drugega nego kost in koža. Posušila so ga leta, še bolj pa, kakor sem menil, strašna lakota, ki je pomorila takrat pod Gorjanci več ljudi nego dvajset let pozneje prva kolera. Zdelo se mi je, da se mož milo ozira gor proti meni. Zapekla me je vest. Mislil sem si: Jaz sem res na vso moč truden, ali proti temu ubožcu sem korenjak in junak; brez vina bom prebil laže od njega. Hitro vstanem in odidem z merico v dolino.

Starcu so zaigrale solze v očeh, ko sem mu natočil kupico. Veli mi z ginjenim glasom: ›Mene baš ne tare nikaka sila, ali bi bil greh, ko bi preziral dar, ki mi dohaja iz pravega srca.‹ Popivši merico, me opomni, naj nesem posodo nazaj, potem pa se vrnem k njemu, da se bova kaj pomenila. Razgovarjala sva se prijazno in prijetno, da nisem vedel, kako in kdaj je minil dan. Vprašal sem ga, kdo in od kod je. Odgovoril mi je: ›Meni je ime Vekomir. Rodil sem se v veliki in lepi vasi na šentjernej-skem polju, katero so porušili pred tristo leti Turki, da se ji ne pozna zdaj noben sled več. Domovino svojo sem ljubil tako goreče in resnično, da sem žrtvoval zanjo ves svoj imetek, vso svojo rodovino in naposled tudi svojo kri in svoje življenje. V nagrado me je namestil višji naš gospodar za čuvaja njeni blagajnici in mi podelil milost, da ne pojdem prej s tega sveta, dokler ne učakam dne

nje slavnega odrešenja in vstajenja iz groba.« Vekomir pa me je pobaral, če ne preklinjam svoje usode, da si moram iskati kruha po tujih hišah. Dejal sem: »Nikdar še nisem klel svoje nesreče. Beraštvo mi je naložila božja volja, katero mi je častiti in slaviti. Jaz bi nosil vesel to težko breme, ko bi dobil vsak dan le toliko kruha, da bi se nasitil. Drugega priboljška si ne želim nobenega, dokler bom zdrav. Bridko se mi zdi samo to, da mi ljudje ne morejo dati niti živeža.« Starček me prime za roko in veli: »Potolaži se! Ker so tvoje želje tako ponižne in skromne, hočem ti pomagati.«

Ko se je storila noč, vstane blagi moj tovariš ter mi reče: »Brate, hodi zdaj z mano. Ti si mi dal kosilo, jaz te vabim k sebi na večerjo.« Zavila sva proti izvirku Težke vode in šla kakih sto korakov. Vekomir se ustavi pred strmo skalo. V nji so bila tesna, skrita vratca, ki so se precej odprla, ko se jih je dotaknil z brojanicami. Stopila sva v lep, razsvetljen hram, v katerem je stala pogrnjena miza in nekoliko stolov. Vekomir vzame iz omarice rumene pečenke, rahle potice in majoliko vina. On ni poskusil ničesar, jaz pa sem jedel v slast kakor volk, tako dobro in obilno nisem še nikoli večerjal. Ko sem popil vino, ki je bilo pravi vivodinski pridelek, mi je začel razkazovati starec taka podzemljska čuda, kakršnih bi iskal zaman po vseh kraljestvih in deželah. Mislil sem, da se nahajam v nebesih. Iz hrama se je prišlo po gladkem, marmornatem hodniku v tri velikanske dvorane, ki so

se razprostirale ena za drugo. Vsaka od njih je bila mnogo, mnogo večja in krasnejša nego sloveča zagrebška cerkev sv. Štefana. Stene so se jim svetile in lesketale, kakor bi bile ulite od najčistejšega zlata in srebra. Strop so jim podpirali debeli, prelepo izrezljani stebri, katerim sem dogledal komaj do vrha. Zloženi so bili od samih dragih kamnov in biserov. Med stebri so stale visoke železne kadi, napolnjene z zlati, srebrniki ali pa z žlahtnimi demanti, ki so sijali tako živo in svetlo, da se je razločila v dvorinah najmanjša stvarca lahko brez luči. Jaz sem strmel in se zamikal in se kar nisem mogel nagledati in načuditi. Smehljaje se izpregovori Vekomir: »Kajne, da ni slabo založena ta naša narodna blagajnica? Zdaj pa me poslušaj, za kakove potrebe nam je bila podarjena in namenjena. Po sedanjih hudih letih bodo nastopili dobri časi. Kmet bo prideloval vsega dovolj in zapihala bo ostra burja, ki bo odnesla tlako in desetino. Gospoda bodo škripali z zobmi in prežali na priliko, da si prisvoje izgubljeno oblast nazaj. Zavladal bo cesar, ki bo ležal vse svoje življenje bolan na postelji. Služila mu ne bosta ni duh ni truplo. Mesto njega bodo zapovedovali zlobna gospoda. Hoteli bodo kmetom prodati zemljo in jih prisiliti zopet na tlako in desetino. Razpisali bodo tako neusmiljene davke, da jih ne bodo zmagovali niti najskrbnejši gospodarji. Vsa stara plačila bodo ne le ostala, ampak se podvojila in potrojila. Prišla bodo pa tudi mnoga nova, kakršnih ni bilo še nikjer, odkar obseva

našo zemljo nebeško sonce. Pred vsakim malinom bo stražil vojak in zahteval od vsakega mernika žita, ki se prinese, četrtno. Na trgih se bo jemala desetina od vsega blaga, ki se bo prodajalo. Na vseh cestah in stezah bodo stali biriči in pobirali po grošu od slednjega popotnika, naj bo tujec ali domačin. Kdor ne bo imel groša, ne bo mogel iti niti v cerkev. Davek bo treba dajati od vsakega drevesa, od vsake trte, od vsakega sadeža in posevka. Kdor bo hotel gojiti cvetlice, bo moral plačati od slednje celo desetico. Od petelina bo letne štibre 5 gld., od kokoši 2 gld., desetkrat več pa še od konj in goved. Od tolikega zatiranja se bo razlegal jok in stok po vsi slovenski zemlji od enega konca do drugega. Takrat bom poklical jaz svoje rojake in jim odprl prvo dvorano. Razdal jim bom vse, kar je v nji nakopičenega. Na tak način bodo plačevali strašanske davke brez težave in gospoda ne bodo mogli izvršiti svoje peklenške nakane. To grozno dobo bodo zamenila leta splošnega miru, blaginje in veselja po vsi naši domovini. Vladal bo razumen in plemenit cesar, ki bo naš rod ljubil in ga branil sile in krivice. Naši kmetje si bodo tako opomogli, da bo najubožnejši jedel vsak dan meso in popil polič vina. Gospodo bo to neznansko peklo in kačilo. V vojni bodo cesarja izdali in se združili z njegovimi sovražniki. Zaradi te njihove nezvestobe bo izgubil celo polovico cesarstva. Verni kmetje pa ga bodo prosili, naj jim da orožje in ponovi boj. Cesar jih bo poslušal in zbral črno

vojsko, s katero bo premagal vse sovražnike in jim vzel nazaj ne le vso polovico cesarstva, ampak še mnoge druge dežele, ki prej niso bile njegove. Po končani vojni bo pregnal brez milosti izdajalsko gospodo in ji zaplenil vsa zemljišča, domovja in poslopja. Ukazal jih bo prodati, naj jih dobi tisti, kdor bo zanja največ ponudil. Takrat se bo odprla našemu narodu druga dvorana. Kmetom bom razdelil vsa bogastva, katera vidite v nji. S temi zakladi bodo šli veselega srca na dražbo in si kupili vse graščine in pristave, vse palače, rudnike in tovarne, vse blago in vso zemljo, s katero so gospodarili prej sovražniki njihovi in cesarjevi. Rojaki naši ne bodo zdaj več vedeli, kaj je revščina, skrb in nadloga. Godilo se jim bo tako dobro, da si bodo stregli lahko vsak dan s pečenko, potico in starino in se vozili v dragih kočijah s štirimi konji. Toda ta sreča, žal, ne bo trajala dolgo. V svoji obilnosti se bodo Slovenci napuhnili in razvadili. Ne brigaje se za dušo, cerkev in druge svete reči bodo mislili samo na posvetne veselice in šale. Zapustili bodo Boga in Bog bo zapustil njih. V pravični svoji jezi bo preklel in zavrgel našo domovino. Od vseh strani se bodo privalili vanjo sovražniki našega rodu in imena. Omehkuženi narod se jim ne bo mogel upirati. Teptali in pustošili nam bodo deželo, da se bo spremenila skoraj v ogromno morišče in pogorišče. Mesta in vasi nam bodo popalili in razdejali, od morja do Drave, od Kolpe do Triglava ne bo ostala cela nobena cerkev, nobena

hiša. V porušenih človeških bivališčih se bodo naselili volkovi in krokarji ter se pasli z mesom ubitih naših rojakov. Naši možje in mladeniči bodo popadali v nesrečnih bitkah. Brez milosrdja bodo podavili srditi krvniki sive starce in drobno deco, device in žene naše pa sramotili in si jih vzeli za ljubice. Kdor bo utekel iz občega poboja, se bo skrival v odljudnih brlogih, smradnih duplinah in podzemeljskih jazbinah. Otroci teh ubežnikov bodo rastle brez krsta, očetje in matere njihove pa umirali brez tolažbe svetih zakramentov. Ljudje se bodo hranili v svojih zavetjih kakor divje zveri s travo in koreninami, kruh si bodo mesili od stolčene hrastove in smrekove skorje. V vsi Sloveniji bo nastala beda in gorje, kakršnih ni videla niti v tisto krvavo dobo, ko so jo hodili malone vsako leto plenit in požigat besni, neverni Turki. V ti neskončni revii bodo spoznali ljudje svoje grehe in s skrušenim srcem prosili Boga oproščenja in podpore. Njih resnično kesanje in trda pokora bosta utolažila njegovo jezo. Ozrl se bo zopet milostivo na Slovence ter jim poslal mogočnega odrešenika in maščevalca. Zbudil se bo iz tisočletnega spanja kralj Matjaž ter nam prihitel na pomoč s svojimi junaki, katere bo pripeljal iz daljnih krajev čez pet visokih gora, čez pet globokih voda. Njemu se bo odprla tretja dvorana. Z radostno dušo mu bom odprl neizmerne zaklade, ki se v nji hranijo, da bo mogel dajati plačo svojim vojakom v hudi in dolgi vojni. Sovražnikov bo privihralo nanj

kakor listja in trave, ali ne bo se jih niti bal niti se jim umikal. Napadal in odganjal jih bo sedem let. Zadnji, poglavitni boj se bo vršil osmo leto na Ljubljanskem polju. Trajal bo brez presledka od velike do male maše. Ta dan bo posekal pod Šmarno goro kralj Matjaž s svojo roko cesarja in vodnika sovražnih vojsk in potopil ostank njegovih krdel v deroči Savi. Po slavno končani vojni bo prišel na našo domovino že zdavnaj prerokovani zlati vek stanovitnega miru, blaženstva in poštenja. Moč njenih sosedov in nasprotnikov bo ležala v prahu, razbita na drobne kosce, in nikdar več se ne bodo tako okrepčali, da bi jo mogli nadlegovati in ji kratiti svobodo. Slovenci bodo ljubili Boga nadvse in svojega bližnjega kakor sebe in bodo s tem dokazali, da so vredni svoje sreče in nebeškega blagoslova. Izginile bodo vse grešne strasti, z njimi vred pa tudi vse stiske, žalosti in skrbi. Veselo, ali hvaležno in zmerno bodo uživali ljudje darove božje. Vsak bo imel toliko, kolikor bo potreboval zase in za svojo družino. V deželi ne bo nikjer niti siromaštva niti prevelikega bogastva. Takrat se bodo te sijajne dvorane oživile in postale dostojen dom zmagoslavja in veličanstva. V njih bo stanoval sam kralj Matjaž, vladaje po volji božji in narodni zveste Slovence in njihove brate, ki bodo hodili od vseh strani k njemu kakor dobri otroci k svojemu skrbnemu očetu. Ubogo in zaničevano naše Podgorje pa se bo jelo zvati obljubljena dežela, kateri

bodo zavidala oblast, slavo in krasoto vsa ljudstva in kraljestva tega sveta.«

Ko mi je Vekomir nehal razkladati te prevažne zgodbe pozne naše bodočnosti, je uprl resno svoje oči vame in mi velel: »Če si jemal mojo povest pazljivo na ušesa, si lahko uvidel, da so ti zakladi odločeni našemu narodu v skrajni sili, da otme z njimi sebe in svojo domovino tujega gospodarstva, sužnosti in pogube. Dani torej niso bili zato, da bi kdo zanje pijančeval in igral in si kupoval svilnato opravo in ljubezen lahkomiselnih deklet. Gorje tistemu, kdor bi jih tratil na razkoš in pregrešne ali nepotrebne veselice. Po kratkem užitku bi mu prinesle neizogibno mučno bolezen in nesrečno smrt. Zapomni si dobro te moje besede, kajti dobiš tudi ti nekoliko peščic teh tajnih dragocenosti. Kar je popadalo z vrha kadi demantov in denarja na tla, jih smem pobrati brez greha in dati komur me je volja. Nocoj bom obdaril tebe, kakor sem se ti zarekel zunaj na grivini.« To rekši, vzame Vekomir debelo, votlo palico, ki je slonela ob stebru in naspe vanjo do polovice demantov, drugo polovico pa napolni z zlati in srebrniki. Palico mi stisne v roko in veli: »Tale tovarišica te bo spremljevala odslej po vseh tvojih poteh in te varovala vseh skrbi in nadlog. Ostani, kar si bil do zdaj, revež in berač. Kadar boš prejel od ljudi toliko, da boš prebil lahko brez stradanja, moral boš živeti ob svojem. Če pa te njihovi darovi ne bodo mogli nasititi, izvadjljaj iz palice denar in se pogosti svobodno

v kaki krčmi. Če ne najdeš nikjer prenočišča, pojdi v gostilno, povečerjaj in lezi v posteljo, ki je pripravljena za tujce. Drugo jutro odpri palico in plačaj. Če oboliš in te nihče ne bo maral v svoji hiši, napoti se v bolnico. Natresi si iz palice kakih petdeset ali tudi sto goldinarjev, da bodo videli gospodje, da ne zahtevaš postrežbe zastonj. Za pošteno plačilo ne branijo se nikogar, niti berača. Iz teh in vseh takih nezgod te bo rešila moja palica brez nepriličnih nasledkov. Ali če bi zapravil po nepotrebem in brez nujnega vzroka le en srebrnik, nakopal bi si z njim časno in večno pogubljenje. Kadar ti bode življenje doteklo, daj palico, komur ti bo drago, vsekakor pa ga moraš poučiti, kako in kdaj mu je rabiti zaklad, ki je v nji. Zabičaj mu, naj ga ne troši na noben način in z nikakim izgovorom na lišp in ničemurne posvetne zabave in naslade. Če boš volil palico trgovcu, opomni ga, da mora tudi zanaprej kupčevati s svojim denarjem, dokler bo mogel zdelovati. Če bo pa trpel brez svoje krivice kako izgubo ali zabredel v dolgove in druge zadrege, sme se zateči brez greha k zakladu in si pomagati. V takem primerljaju mu bo zalegel tako dobro, da utegne silno obogateti, ne da bi škodil s tem truplu ali svoji duši. Zdaj, dragi bratec moj, pa idi z Bogom, na zemlji se midva ne bova več videla.◀

Po teh besedah mi je segel Vekomir v roko in me spravil do vrat, ki so se zdajci zaklenila za menoj. Ko sem stopil na plano, je pokrivala vso okolico gosta, črna

tema, v srcu mojem pa je zasvetil jasen dan, ki me je ogreval celih štirideset let. Pomračil se mi je šele v tej moji prvi bolezni, ki je obenem tudi poslednja. Vekomirov dar me je oprostil kakor bi trenil vseh skrbi, stisk in bridkosti. Moj beraški stan se mi je zdel tako prijeten in udoben, da ne bi bil menjal z nobenim kmetom in nobenim gospodom. Pohajal sem po lepem božjem svetu dobre volje, čil in lahek kakor kak nedolžen otrok. Razveseljeval sem ljudi s pesmimi in šalami in dobil od tod svoj pridevek ›Veseli Miha‹. Čakala me je izvrstna hrana in pijača, kjerkoli sem se pokazal. Tako dobro kakor jaz ni živel noben Podgorec in Poljanec. Palice mi ni trebalo niti načenjati. Držeč se natanko Vekomirove zapovedi, sem ostal zadovoljen in srečen do globoke starosti. Spominjaj se je vedno tudi ti, prijatelj Ponomár, in godilo ter vršilo se ti bo vse po volji, kakor si boš želel sam.◀

Svojo dolgo pripovedko je dovršil berač Miha s hripavim in slabim glasom. Moči so mu brzo upadale. Začel je umirati in čez pol ure se mu je ločila blaga duša od telesa. Ponomár mu je dal zvoniti z vsemi štirimi in ga zakopati svečano kakor svojega očeta. V mesarjevi hiši se je udomačil blagoslov božji, ki jo osrečuje še dandanes. Nobena izkušnja ga ni mogla premotiti, da bi bil pozabil in prestopil Mihovo oporoko. Ostal je mesar in prost kmet z vso svojo družino. Ker mu je blagodatna palica odvrčala in nadomeščala vsako kvaro in izgubo, mu je rasel dobiček in se mu množil imetek od leta do

leta, od dne do dne. Zdaj ga štejejo vsi znanci že med prve kmetijske bogatine na Dolenjskem. Ljudje ugibljejo, od kod se mu je nabralo toliko denarjev in mislijo zvečine, da mu pomaga neki bankovčar. On se jim smeje in pokaže kdaj, da jih malo podraži, polno rešeto novih stotakov. Vsak razumen človek se lahko uveri, da so vsi pravi cesarski, in to mu je potrdila tudi gosposka, ko ga je bil ovadil zaviden sosed in – prijatelj.

Zaklad

Bajko o zakladu je povedala Kolenčeva Jera naši sebenjici Rezi, ki se ji je morala zareči in dati roko, da je ne bo pravila nikoli meni ali moji ženi. Reza je en dan srečno premagala prirojeno slabost in je molčala. Drugo jutro pa jo je nadlegoval srbeči jeziček tako neprenosno, da je morala priti že ob šestih v kuhinjo h gospodinji, pripravljajoči nam zajtrk, in ji priobčiti tole precej čudno, ali vsaj zame jako zanimivo pripovedko.

V novomeško okolico se je priselil pred kakimi osemnajstimi leti neki Gorenjec srednje dobe, ki je služil prej mnogo let za učenika na Hrvaškem. Zaradi tega so ga klicali ljudje Hrovata, dasi je bil kranjskega rodu. Živel je ta človek nekako po svoje, kakor nobeden. Pozimi in sploh ob grdem vremenu je čepel po cele tedne doma pri knjigah, da se ni premaknil iz hiše. Kadar se je uvedrilo, pa ga nobena sila ne bi bila mogla zadržati v stanovanju. Hodil, kolovratil in stikal je take lepe dni po vsem Dolenjskem od enega konca do drugega; krepila, zabave in počitka si je iskal v bornih krčmah in

vinskih hramih. Čeprav je bil po svojem stanu gospod, ni se hotel nič družiti z gosposkim svetom. Tem rajši pa se je pomenkoval in dobrovoljil s kmeti, in to ne le z gospodarji, ampak tudi z njihovimi posli, rokodelci, najemniki, pastirji in celo z berači in otroki. Slušaje njih pogovore in pesmi, je imel vedno pred seboj majhno knjižico, v katero si je nekaj zapisoval. Nihče ni izvedel, kaj si je beležil vanjo in čemu jo rabi. Ko je bil poskusil in spoznal natanko vse krčme šest ur naokoli, je ostajal največkrat pri Permanu za Krko, kjer so točili zmerom izvrstnega trškogorca, obenem pa stregli ljudem tudi s slovečimi krškimi raki, z ocvrtimi piščanci in mastnimi klobasami. Hrovatu ni bilo toliko za dobro jed in pijačo kolikor za prijetno družino. Pri Permanu so se zbirali najbolj taki veseljaki, ki so mu bili po volji. Sedeval je pri njih po celo popoldne ter se smejal njih burkam in črčkal vmes po svoji drobni knjižici. Tudi s krčmarjem sta se kmalu prav dobro sprijaznila in malone pobratila.

Permanu, ki je bil ponosen kmet stare korenine, se je priljubil Hrovat že zato, ker je hvalil in povzdigoval poljedelca visoko nad vse druge stanove in grajal z ostrimi besedami tisto gospodo, ki zaničuje preprostega oratarja in ga zatira in mrcvari, kakor da bi bil črna živina, ne pa človek in kristjan. Če je količkaj utegnul, je stopil k njegovi mizi, da sta se pomenila kaj o sedanjih hudih stiskah in nadlogah in o nekdanjih dobrih časih, ko je bil mernik pšenice po štiri dvajsetice, vedro

najboljšega grčevca z dvema bokaloma namečka pa po dva goldinarja.

Enoč pa Permana ne vem zakaj ni mikalo govoriti ni o sedanjosti ni o preteklosti, prišlo mu je na misel nekaj novega. Dejal je dobrovoljno: »Gospod Hrovat! Jaz Vas ne bom prosil, da bi mi razodeli, kaj si zapazujete tako pridno na papir. Ali kaj rad bi vedel, če ste že slišali kje in si začrkali v bukvice tako umetnost ali tak zagovor, ki obogati človeka brez velikih in dolgih trudov, ne da bi moral zato žaliti Boga in zapraviti svojo neumrlo dušo. Tak zapisek bi jaz potreboval in dal bi Vam zanj iz srca rad vse, karkoli bi zahtevali. Ali ga imate?«

Hrovat se zasmije: »Za druge ne, Vam, ki ste mi pravi prijatelj, pa ga preberem, kadar hočete. Ogrenili boste po mojem napotku silen zaklad, ki Vas bo oprostil vseh skrbi za življenje, toda morali si ga boste najprej zaslužiti in storiti sploh natanko vse, kar bom zapovedal. Povračila pa ne maram drugega, nego da bom popil vselej, kadar pridem k Vam, dve ali tri merice zastonj. Ta nagrada Vas ne bo dosti bolela, meni pa bo veliko zalegla, kajti dobivam jako borno pokojnino.« Starec se je tako obveselil teh besed, da je nehote zaukal, kar se mu ni primerilo že več nego trideset let. Hrovat mu je mignil, da sta šla na drugi konec hiše. Tam sta se zaklenila v hram, da bi ju nihče ne slišal. Perman je zvedel od Gorenjca vse dolžnosti, katere mu je izpolniti, da dobi

zakopane denarje. Obljubil je pokorščino in se začel pripravljati brez oklevanja na skrivnostno delo.

Prinesel je na pod več otefov ter jih razvezal in se jel postavljati na glavo, da bi se prevrnil štuco-kračo. Trebalo se mu je mnogo vaditi in uriti, da so se mu okorni udje zopet vdali in se obračali po njegovi volji. Za mladih let se je dostikrat zabaval in bahal s to igro, ali zdaj se mu dolgo nikakor ni hotelo posrečiti. Stare kosti so mu strašno hrščale in pokale, ko jih je dvigal in silil kvišku, spodletelo mu je gotovo stokrat, preden se je prevrnil štuco-kračo. Ali z marljivimi vajami in stanovitnostjo je naposled premagal vse zapreke in se postavil na glavo zopet tako zlahkoma kakor nekdanj v svojem petnajstem letu. Ljudje, ki so ga videli, da se prevrača tako naporno in neutrudno po slami, so mislili, da se mu je zmešala pamet in so ga na vse pretege osmehovali, dražili in obirali. On se ni nič jezil nanje, nego jim je odgovarjal mirno: »Zdaj se smejete vi, o božiču se bom smejal pa jaz.« Ko je nastopil adventni čas, je šel Perman vsak dan k trem sv. mašam in postne dni ni užival ničesar razen suhega kruha in vode. Hrovat mu je bil tudi ukazal, da mora ob adventu premagati samega sebe, to je pravično svojo jezo. V Novem mestu je živel takrat peklenško hudoben jezičnik, ki je razžalil vsakega človeka brez vzroka in povoda. Domačini so mu dali priimek Rosin, menda zato, ker je nosil dolge, nečedno razmršene lase. Sede pred svojo hišo je sramotil neprenehoma ljudi, ki

so hodili mimo njega, z najgnusnejšimi pridevki, psov-kami in očitanji. Zaradi te surove navade ga je doletela marsikatera gorka pljuska in batina, kar pa divjaka ni nič spametovalo, nego ga le še bolj razjarilo in razkači-lo. Hrovat je velel Permanu, da mora iti mimo Rosina desetkrat zaporedoma, ali ga ne sme niti zmerjati niti udariti. Možu se je zdela ta potrpežljivost tako težka in mučna, da je vzel s sabo svojega sina za pomočnika.

Komaj ga je Rosin ugledal, ga je začel pikati zaradi las, katere mu je bila starost že močno pobelila. Zadril se je zlobno: »Perman ne kosi za mizo nego v svinjaku. Srebal je s prasci iz korita mleko, pa so ga obrizgali tako grdo, da mu je vsa glava bela, ha, ha, ha!« Perman se je smejal ti neumni in neslani zabavlji in šel dalje. Ko se je obrnil, se je lotil klepetač njegovih platnenih in že precej ponošenih hlač. Kričal je glasno, da se je čulo na konec ulice: »Poglejte no Permana, kako praznično se je danes našopiril. Hlače so mu prišle gotovo z Dunaja. V našem mestu ne prodajajo takega dragega blaga. Vatel ga stoji nemara dva groša ali pa še več.« Tudi to roganje je poslušal Perman brez velike nejevolje. Ko je prišel do Rosina v tretje, je zarohnel lopov: »Perman! Ne drži se tako pokonci, saj te poznamo, kdo si. Nekaj denarja si si res nabral, ali vsak krajcar, ki ga imaš, je pridobljen s sleparstvom.« Te besede so Permana že silno ogrele, ali premagal se je in molče korakal dalje. Rosin ga je potem dražil še z mnogimi drugimi prisekljaji in lažmi, ki so

bile ena grja od druge. Pošteno ženo mu je imenoval očitno prešušnico, blagega rajnkega očeta – cigana in rokovnjača, preljubo mater pa vlačugo, tatico in pijanko. Perman je čutil, da ga bo srd skoraj premagal, zato reče sinu, naj mu zaveže usta in roke. Na tak način je šel srečno vseh deset potov mimo novomeškega gada, ne da bi mu bil pokazal le z najmanjšim znamenjem notranjo jezo. Ko je izkušnjo prebil, je tožil s Hrovatovim dovoljenjem nesramnega Rosina cesarskemu sodišču, ki mu je naložilo za dolgi jezik petdeset goldinarjev globe.

Perman je dejal, preden je legel kvatrno sredo zvečer v posteljo, pod zglavje v štiri peresca deteljo. V sanjah je potoval v Gorjance in videl eno uro od Šmihela v ruprški hosti veliko luč. Med sedmimi gabri je gorel s svetlim belim in rumenim plamenom zaželeni zaklad. Nad njim je rasla tanka smrečica. Ta kraj je Perman poznal, kajti čez cesto je visela debela bukev, za katero se je z oskrbnikom že večkrat pogajal, da bi jo kupil. Zbudivši se vstane, dasi je bilo še jako rano. Žena ga vpraša, kam se mu mudi, on pa ji ne odgovori ničesar, nego se napoti molče proti Gorjancem, tja, kjer je gorel ponoči zaklad. Srečali in obgovorili so ga na potu mnogi znanci in neznanci, on pa jim ni odgovoril ni besedice, po ukazu Hrovatovem je moral molčati. Prišedši do bukve, ki se je nagibala čez cesto, se obrne na levo in najde skoro sedem gabričev in med njimi tanko smrečico. Okoli nje so se poznala v snegu konjska kopita. Ta kopita

so pomenila, da treba odpeljati zaklad s konji. Ker pa vsaka živina, ki je vozila zaklad, v treh dneh pogine, si je šel Perman kupovat starih, mršavih konj, katerih ne bi bilo dosti škoda, če mu pocrkajo. Enega je dobil pri kačenskem konjedercu, drugega pri ciganih v bližnjem Žabjeku. Za oba je dal petnajst goldinarjev. Ljudje so se mu silno čudili, smejali in ga spraševali, čemu si je kupil malopridni kljusi? Ker je le majal z ramama, odgovoril pa ni ničesar, so ga obsodili vsi, da je zblaznel in morebiti tudi onemel.

O mraku se mu jezik zopet razveže in skoro je dokazal ženi in znancem z modrim pomenkom in bistrournimi šalami, da ni izgubil ni pameti ni besede. Zdaj si je moral omisliti še tri druge poglobitne reči, brez katerih ne bi bil mogel nikoli dvigniti iz zemlje zaklada. Trebalo mu je kupiti trak od trgovca, ki ni še nikogar osleparil, polič vina od krčmarja, ki ni nikdar mešal svoje pijače z vodo in par copat od kuharice, ki je dopolnila že štirideset let in si ohranila v vseh rečeh svoje poštenje brez pege in oskrumbe. Perman je dejal: »Jaz mislim, da bi se vestnih trgovcev dobilo dovolj v naši domovini, ali meni je znan samo eden. Vsi drugi so me kolikor toliko varali in skubli, edini gospod Oblak je ostal vedno resničen v vseh besedah in pravičen v vseh svojih delih. Naredila sva že dostikrat kako malo trgovino in pustila marsikak krajcar jaz pri njem in on pri meni. O vsaki priliki pa sem ga spoznal, da je mož in poštenjak, kateremu

ni človeška ni peklenska hudobnost ne more vzeti ali utajiti teh dveh častnih in svetih imen. Zanj bi prisegel lahko z mirno vestjo, da ima čiste roke pred ljudmi in čisto dušo pred Bogom. Moško in zastavno se je ponašal v vseh zgodah in nezgodah svojega življenja. Mnogi in premnogi mestni gospodje so se vrtili ob volitvah sem ter tja kakor petelin na strehi, junaka gospoda Oblaka pa nobena grožnja, nobena izkušnja, nobena izguba in škoda ni mogla omajati ni za trenutek v dolgi in težavni borbi za slovenski rod in naše zatirane pravice.« Permanu po takem ni bila sila iskati zdušnega trgovca; šel je naravnost h gospodu Oblaku. Dal si je odrezati dva sežnja najmočnejšega traku. Gospod Oblak mu je precej in prav prijazno postregel, skrivaj pa se je moral vendarle muzati, da dohaja po tako žensko blago gospodar, ne pa gospodinja.

Teže je bilo najti krčmarja, ki ne zaliva svojega vina z vodo. Zaman je spraševal po njem po vsem obližju in tudi v mestu in pred mestom. Tretji dan pridejo k njemu isto uro berač, babica in tercijalka in vsi mu zatrdijo, da se dobi vino brez krsta samo pri Jeričku v Dolenji Straži. Perman jim je verjel, ker je vedel že zdavnaj, da na Dolenjskem poznajo vina najbolje berači, babice in tercijalke. Napotil se je torej k Jeričku, popil pri njem merico, polič pa ga vzel s sabo domov.

Najteže pa je bilo zaslediti tako kuharico, ki je ostala v vseh rečeh nepokvarjena in deviška do svojega

štiridesetega leta. Perman je najel dvanajst starih, izkušenih žen, da so je šle iskat. Prehodile so brez uspeha sedem župnij in sedeminsedemdeset vasi. Naposled so jo našle pod Gorjanci v nizki Žukovi kočici. Žukova hči je kuhala mnogo let ljubljanskim bogoslovcem in duhovnikom. Odtod je dobila ime »Ljubljančanka«, dasi je služila tudi pri dolenjski in hrvaški gospodi. Znala je pripraviti vsako jed okusno in slastno, da je slovela malone za najboljšo domačo kuharico. Ko si je privarčevala toliko novcev, da se je preskrbela za stara leta, se je vrnila k očetu – tako ponižna, blaga, pobožna in nedolžna, kakor je šla z doma. Perman dene pod pazduho dežnik in gre k nji. Prosi jo, da bi mu prodala svoje stare copate, rad bo dal zanje, kolikor bo zahtevala. Ona se mu nasmeje na vse grlo. Mislila je, da je starec pijan ali pa da se mu blede. Rekla mu je, da njene copate niso na prodaj. Prosi jo, da bi mu jih vsaj pokazala. Storila mu je to drage volje. On copate natanko izmeri in veli: »Zbogom!« Čez nekoliko ur se vrne z novimi copatami in začne nagovarjati »Ljubljančanko«, da bi jih zamenjala za stare. Dekle se je branilo, dokler se ne oglasi njen oče: »Ne bodi neumna, daj jih, tako dobro nisi še nikoli barantala.« Zdaj se Permanu želja izpolni, ponosno je korakal s kuharičinimi copatami nazaj proti domu. S tem upom so bile vse potrebne priprave končane. Zadnje dni pred božičem je Perman še veliko več molil in se postil nego prve advente tedne.

Na sveti večer je napregel svoji kljusi in se napotil po zaklad. Šel je še za dne. Na tem potu so ga strašile grde prikazni ali bal se jih ni, ker je imel s sabo v štiri peresca deteljo. Ozrši se, je videl svojo hišo vso v dimu in plamenu. Brž prenese deteljo iz levega žepa v desni žep in zdajci se uveri, da je grozni požar le prazna prevara. Kadilo se je res, ali od megle, dvigajoče se iz bližnje Krke. Skoro zagleda pod Sovanovo hosto cigane, ki so vrgli na tla njegovo ženo in jo začeli klati! On dene deteljo zopet v desni žep in pokaže se mu resnica. Cigani so klali ovco, ne pa njegovo ženo. Nekoliko dalje priplava po vodi njegov sin, ves krvav in razmesarjen. Perman se strese od groze ali preloživši deteljo v levi žep, moral se je smejati, kajti po Krki ni plul njegov sin, nego debel hlod, ki ga je vzela povodenj morda pri kaki pili. Takih strašil ga je srečavalo še mnogo, ali vselej jih je pregnala čarobna detelja, ki jo je vtaknil iz enega žepa v drugi. Najhujša so prežala nanj v bližini zaklada. Po tleh so se zvijale kače in se vzpenjale proti njemu, obsipali so ga velikanski škorpijoni in še druga grda golazen, zabadaje vanj svoja strupena žela. Za gabrom pa je stal sam peklenški vrag in vihtel nad njim sekiro, da bi mu razčesnil glavo. Permana niso plašile čisto nič te pošasti, ker mu je razodela detelja, da se gibljejo po tleh od vetra mesto kač suhe vejice, mesto škorpijonov in druge golazni pa velo listje, ki je popadalo s hoste. Izginil je na tak način

tudi hudobec, mesto njega je štrlelo staro drevo, katero je ožgala in razgrebla poleti ognjena strela.

Perman je došel k zakladu že ob desetih. Ob enajstih so jeli denarji goreti s tako svetlim plamenom, da mu ni bilo treba nič prižigati svetilnice, katero je pripeljal s sabo. Zaklad je začel ogrebat ob tri četrti na dvanajst. Moral je hiteti, kajti precej po polnoči bi se bili pogreznili novci sedemdeset sežnjev globoko, da bi jih ne bil nikoli videl. Najprej izruje mlado smrečico; kraj, kjer je rasla, pa lepo zravnja in potlači. Na to prst se postavi trikrat na glavo in prevrne štuco-kračo. S tem pečatom je bil nekdanji zaklad položen in zaklenjen v zemljo in samo z njim se je mogel zopet odkleniti in dvigniti nazaj iz zemlje. Kdor ne pozna ali ne pogodi pravega pečata, ne polasti se nikoli nobenega podzemeljskega zaklada. Ta nevednost je poglavitni vzrok, da dobe ljudje tako poredkoma zakopane novce, dasi se jih nahaja pod zemljo vse polno še od starih poganskih časov.

Perman polije ves prostor med gabri z Jeričkovim vinom, sezuje svoje čevlje, obuče stare copate Žukove »Ljubljančanke« in začne kopati. Zemljo je bil pokril že jeseni debel sneg, ki jo je grel, da ni skoraj nič zmrznila. Komaj je mahnil z rovnico kakih desetkrat, je privrpal do prve posode in čez nekoliko trenutkov mu je ležal ves neizmerni zaklad pred strmečimi očmi. V treh železnih loncih so se lesketale srebrne šestice, tri velike brente so bile napolnjene do vrha s šmarnimi tolarji, v

treh dolgih mošnjah pa so se skrivali debeli rumeni zlati! Perman izvadi iz žepa Oblakov trak, ki ga dene v več gubá in priveže za brento. Brez silnega truda jo dvigne in potegne iz jame. Prav tako ogrene srečno drugi dve brenti in vse tri mošnje in lonce. Pokleknivši na trda tla, odmoli angelsko česčenje, potem pa prenese zaklad na voz ter ga pokrije z mahom, bršlinom in vejami.

Slaba konja nista vlekla zlahkoma težkih denarjev. Perman je moral krepko potiskati in jima pomagati; voz se mu je ustavljal na vsakem klančku, ob vsakem le količkaj debelem kamnu. Pozneje je zatrdil dostikrat, da se toliko, kakor to noč ni potil in mučil še nikoli v vsem svojem življenju. Zaklad je pripeljal domov eno uro pred dnem, truden in zdelan, da je komaj dihal in gibal. Vendar se je premagal, šel v cerkev in bil pri treh mašah, kakor je v ta veliki praznik po vsem katoliškem svetu navada. Prišedši od službe božje, je legel in spal brez presledka do drugega dne. Zdaj je izpolnil pošteno tudi zadnje povelje Hrovatovo. Eno tretjino zaklada je razdelil med svoje uboge rojake, drugo tretjino je daroval cerkvam za pobožne namene, zase je pridržal samo eno brento tolarjev, eno mošnjo zlatov in en lonec šestec.

Takrat je hodilo več let prav malo beračev po naših krajih in se ni nikoli slišalo, da bi naši kmetje stradali zaradi slabih letin in da bi bili prodali komu zemljišče zaradi neplačanih davkov. Siromaki niso trpeli nobene sile, ker so jim pomagali Permanovi denarji. Ko so se

jele povsod popravljati cerkve, nekatere pa celo znova zidati in so izkušale župnije ena z drugo, katera si bo omislila večje zvonove in orgle, lepše oltarje in dragocenejšo cerkveno in mašno opravo, so se povpraševali ljudje v čudu, od kod bi bilo prišlo na en mah toliko novcev v borno našo pokrajino. Le malokdo je vedel, da se pospešuje in povečuje na tak način čast božja s Permanovimi rumenjaki in srebrnjaki.

Ali tudi njemu je ostalo še dovolj, da bi bil živel lahko prav udobno in po gosposko. Skromni in nerazvajeni mož pa ni hotel spremeniti skoraj nič svojih prostih šeg in običajev. Če je kam potoval, je šel najrajši peš in je trošil zelo malo za jed in pijačo. Na takem potu se je bil enočasno prehladil in ujel pljučnico, ki ga je čez nekoliko tednov zadušila in zagrebla. Zaklad je volil na smrtni postelji svoji ženi.

Dokler je živel, se je godilo Hrovatu pri njem zelo povoljno. Hvaležni krčmar mu je stregel brez plače z vsako dobroto, ki jo je premogla hiša. Po Permanovi smrti pa je dejal upokojeni učenik: »Ali bi bilo neumno, da bi uživali drugi denarje, ki so prišli na dan po njihovih napotkih, jaz pa bi pobiral le drobtine, ki padajo z njihove bogate mize!« Čakal je pol leta, potem pa rekel Permanovi vdovi: »Vzemiva sel!« Ona se ni branila in naredila sta poroko. Preselila sta se v mesto, kjer sta si kupila dva majhni in lični hišici. Plačala sta jih s samimi šestnicami in morda se jima s tem loncem še ni spraznil

popolnoma. Zdaj živita prijetno, veselo in brez skrbi kakor ptica pod nebom. Vsako leto gresta popotovat, da vidita imenitnosti in lepote tega sveta. Hodila sta po sv. gori Kalvariji, ki se nahaja pod zemljo tam nekje med Ljubljano in Trstom; vozila sta se po železnici skozi prevrtane hribe in čez podzidane železne mostove, ki se razpenjajo nad globokimi dolinami; ogledovala sta na Dunaju cesarjevo stanovanje in cerkve in zvonike, ki so izrezljani in izstrugani od najtršega kamna; stala in molila sta na tistem mostu, s katerega je dal hudobni kralj vreči v vodo sv. Janeza Nepomuka. Za take zabave je treba imeti veliko, veliko denarja. Jaz sem romala samo do Brezja, pa sem zapravila za vožnjo in hrano celih sedem goldinarjev in tri groše. Do Dunaja pa je gotovo stokrat dalj nego do Brezja. Kdor hoče iti tja, mora nesti s sabo tisočak, drugače bi se mu utegnilo primeriti, da bi ga slekli in odtirali domov po žandarjih. Ali njima dvema se ni bati te sramote: brenta in mošnja se jima ne bosta posušili, če bi se odvezla tudi vsak mesec na Dunaj.

Sebenjica Reza je vprašala Jero, zakaj ne sme povedati te povesti ni meni ni moji ženi. Jera se je pritisnila k nji in ji zašepetala na uho: »Viš, zato, ker sta si ta Hrovat, o katerem sem ti pravila, in sedanji moj gospodar Janez v žlahti in podobna ne le kakor brat bratu, ampak prav tako, kakor jaz in – Kolenčeva Jera, ha, ha, ha!«

Rožica

Vsi Podgorci so trdili, da je pastir Rožica lep in bistroumen dečko; le škoda ga je, da nima nič pameti. Doma je nagajal materi, kar je mogel. Na spašnikih mu je pazila na Čuho sosedova Cilika, on sam pa je vedno stikal po vseh vrteh in klatil sadje. Ali delal je vaščanom še mnoge druge kvare in nadlege. Blatil jim je perilo, preganjal kokoši, psom privezoval na rep krepelce, pobijal okna itd. Kadar je prišel med vrstnike, je nastal precej hrup in vihra kakor v črni šoli. Slabotneje je metal ob tla kakor snopje, močnejše pa našigal s kamenjem in okleščki. Slednji dan ga je trebalo kaznovati; če ga ni obunkala mati, nasekali so ga sosedje. Vsak človek se je smejal njegovemu joku in ihtenju. Smilil se je edini Ciliki. Vselej, kadar so ga pestili domači in tuji ljudje, se je drla na vse grlo in jih prosila s povzdignjenima rokama, da bi ga pustili. Zato pa je dobivala od njega tudi najlepše hruške, češnje in breskve, ki so rasle na sosedovem drevju.

Ko je dopolnil petnajst let, ga je dala mati v pouk k daljnemu kovaču, ali mojstru je pobegnil že prvi dan. Poslala ga je potem na Hrvaško k slovečemu ključavničarju, drugo jutro je prišel zopet domov ves zamusan in razdrapan. Naposled ga je izročila trgovcu, ki je peljal blago v Trst. Tam je odložil dečka pri znanem čevljarju, ki je bil rojen Dolenjec. Rožica pa je dejal, da ga Bog ni ustvaril za to, da bi krpal stare čevlje. Ker je to bilo od doma predač, je utekel na angleško ladjo. Z njo je odplaval in šel po svetu. Izuril se je skoro za spretnega mornarja. Angležem je služil deset let, potem pa jim je velel: Zbogom!

S prihranjenim denarjem se je napotil v deželo Strvalijo, ki leži za petim morjem, kopat zlato. Prva poskušnja mu spodleti. On ne obupa, nego gre iskat zlata drugam, dva dni hoda proti severu. Najde ga debelo žilo, ki mu da že prve kvatre dvajset tisoč goldinarjev. V nekoliko letih obogati, da ne bi menjal z nobenim kranjskim graščakom. V svoji sreči ne pozabi matere. Pošlje ji lepo pomoč, v pismu jo vpraša tudi po Ciliki. Mati mu odgovori, da je deklica zdrava, da misli zmerom nanj in da jo imajo ljudje za najočitnejšo krasotico v vsi župniji. Z zgovornimi besedami svetuje sinu, da bi prišel ponjo in jo vzel. Rožica piše Ciliki preljubezniv listek, naj se pripravi za svatbo; čez pol leta se bo vrnil domov in se z njo poročil.

Brez oklevanja se začne spremati na pot. Svoj denar, več nego milijon goldinarjev, spravi v hranilnicah in pri poštenih trgovcih. S sabo vzame samo sto tisoč goldinarjev. S to popotnico sede v ladjo in odjadra iz zlatovite Strvalije proti domovini. Od takrat je minilo sedem let in sedem mesecev. Zaman je čakala mati preljubega sina, Cilika premilega svojega ženina. Izginil mu je vsak sled. Niti ni prišel sam domov niti komu pisal, kje se nahaja in kako se mu godi. Roditeljica in nevesta sta bili prepričani, da je na potu umrl ali pa da so ga ubili hudobni ljudje, ki so čutili pri njem veliko novcev. Mollili sta zanj kakor za pokojnika in dali vsaka za tri črne maše, ki so se brale za njegovo dušo v stopiški cerkvi pri velikem oltarju. Mati ni nikdar nehala po njem žalovati. Laže se je potolažila Cilika. Tudi ona dolgo ni vedela, ali bi se še kdaj zaljubila ali ne.

Dobrih šest let se je nastavljala fantom le po malem. Šele sedmo leto se ji je jelo dozdevati, da bi utegnil biti Koludrčkov Tonček še dosti kratkočasnejši, nego je bil Rožica. Žvižgal je v dva cepa, pel tanko, debelo, ostro ali povprek, kakor je kdo želel, in kadar je plesal, je pribijal s peto in vriskal tako glasno, da je letelo kar skozi ušesa. Takih umetnosti ni razumel Rožica, zato ni čudo, da se je Cilika prav globoko zagledala in zaverovala v Koludrčkovega Tončka. Župljani so se spominjali gotovo po desetkrat na dan rajnkega bogatina, ugibaje neprestano, kam bi bil prešel njegov denar. Vsi so seveda mislili, da

so ga snedli že zdavnaj črvi ali pa ribe in raki. Kakor strela z jasnega pa prileti v Podgorje novica, da živi Rožica v Gorjancih, komaj dve uri od doma, in da se niso nikamor izgubili niti brezštevlni njegovi tisočaki.

Takrat, ko je blodil podgorski zlatokop po širokem svetu, je slovel že na vsem Dolenjskem šegavi godec Bernardelj. Razveseljeval je s svojimi citrami vinske bratce in sestrice v krčmah in na svatbah, ali denarja za svoj trud ni zahteval niti ga potreboval. Zdeloval je še pošteno ob svojem, prodajaje vsakovrstno drobno blago doma, na sejmi in kdaj tudi po hišah. Trgoval je najprej samo v domači deželi, radovednost ga je potem gnala tudi na Hrvaško. Hotel se je uveriti, če so Hrvati res takovi neusmiljenci, da zakopljejo živega, kdor se predrzne sklepati prijaznost z brhkimi njihovimi ženami. Bernardelj ni nakanil prestopiti devete božje zapovedi. V besedah je bil kdaj res precej samopašen in poreden, v dejanju pa se je ogibal težkih grehov vestno in stanovitno, kolikor je to mogoče strastnemu godcu.

Čez Gorjance ga je nesla čista zvedljivost, ne pa kak ostuden namen. Prišedši proti večeru v prvo hrvaško vas, krene naravnost v krčmo, da se okrepča. Krošnjo svojo postavi po stari navadi za peč. Krčmarica mu postreže z dobrim vinom in kruhom, drugega ni bilo nič pripravljenega. Bernardlju se je zdela žena lepa, prikladna in prijetna. Začel se je z njo pomenkovati in ji praviti dobro osoljene in zabeljene svoje šale, burke in

pripovedke. Ona se jih ni mogla naslušati. Smejala in grohotala se jim je, da je skoro počila. Priznala je sama, da se tako odlično ni dobrovoljila še nikoli, kar je na svetu. Iz hvaležnosti speče Bernardlju tolstega purana. Ne vem, kako je beseda nanesla, da jo je vprašal, če ima kaj hudega moža. Krčmarica mu veli: »Moj mož je tak kakor vreme. Pri nas sije kdaj sonce, kdaj buče viharji, nekaterikrat pa se tudi primeri, da treska in bije toča. Če bo domov pripel, se Vam ne bo bati ničesar; če pa bo priklet, treba Vam bo skočiti za peč in se potuliti, dokler ne zaspi. Zjutraj zarana vzemite krošnjo in hodite zbogom, kakor Vam drago.«

Komaj je izustila ta opomin, se začuje na cesti grozovito preklinjanje in rotenje. Bernardelj šine s puranom za peč. Gospodar prilomasti v hišo pijan kakor čep in se zavalja na posteljo. Krčmarica ugasne luč. Bernardelj začne v temi obirati purana. Njegovo cmokanje sliši pijanec in zarohni na ženo: »Kdo je za pečjo? Gotovo si gostila in skrila zopet kakega kranjskega potepuha.« To rekši, vstane in privleče Bernardlja izza peči. Tepel ga ni, nego poklical deklo: »Oj, Mara, če hočeš dobiti nove opanke, vzemi lopato in motiko in pojdi z mano, da mi boš pomagala zakopati lopovskega Kranjca.« Bernardlja zveže, zadene na ramo in ga nese v bližnjo hosto. Tam izkopljeta z deklo globoko jamo, vržeta vanjo Bernardlja in ga zasujeta s prstjo do grla. Iz zemlje mu je gledala sama tožna glava. Gospodar se vrne z Maro domov,

zleze nazaj v posteljo in zaspi. Zdaj se dvigne krčmarica, gre tiho k dekli in ji zašepeta: »Oj, Mara, če hočeš dobiti novo krilo in pokrivalo, vzemi krošnjo, lopato in motiko in pojdi z mano, da mi boš pokazala, kje sta zagrebala ve-selega godca.« Dekla jo odvede v hosto in rada pomaga gospodinji, da sta jetnika zopet izkopali. Krčmarica mu da krošnjo in se z njim poslovila.

Bernardelj je tekel iz nevarnega kraja, kar so ga mogle noge nositi. Ogibaje se cest in steza, je bežal čez polje naravnost v Gorjance. Plezal je proti Sv. Jedrti, dosepevši do cerkve, pa se je obrnil proti Sv. Miklavžu in potem navzdol proti Brhovemu. Ko je prišel že blizu hiš in vasi, je onemogel v hosti, se zgrudil v listje in zaspal.

Zbudivši se, začuje poleg sebe neko šumenje, ne vidi pa ničesar. On se prekriža in zavpije: »Če si kristjan, pokaži se in povej, čemu se skrivaš?« Izpod listja se pomoli lepa glava mladeničeva, ki mu veli: »Hvala usmiljenemu Bogu, ki je poslal k meni znanega človeka. Preljubi Bernardelj, ti mi storiš lahko veliko dobroto. Prosim te, da me poslušáš in pripelješ potem odrešenico. Jaz sem tisti Podgorec Rožica, kateri je šel pred sedmimi leti po morju in je silno obogatel v zlatoviti Strvaliji. Denarja sem si res nakopičil toliko, da ga ne bom mogel nikoli zapraviti. Ali kaj bi mi koristil milijon, ko bi moral ostati uklet tukaj v Gorjancih? Zadržuje me skrivnostna vetrova moč, ki mi brani, da ne morem iti domov po drago nevesto, kamor sem se bil namenil. Do polovice

pota smo se vozili srečno. Na tretjem morju pa je zatulil strašanski vihar, ki je premetaval našo ladjo sem ter tja kakor lahko ščepko. Vsi popotniki so poginili od straha razen mene. Jaz sem ostal živ in zdrav zato, ker nisem ničesar čul, kajti sem spal baš takrat tako trdno, kakor še nikoli ne. Čez tri dni je vrglo na pol razbito ladjo v pesek in tam je obtičala. Jaz sem skočil iz nje na suho in se naglo domislil, kaj mi je ukreniti. Od brun raztreskane ladje sem si naredil na pustem bregu prav lično hišico. Vanjo sem znosil butelje, prekajeno meso in vse drugo brašno, s kojim smo se bili oskrbeli na odhodu. Lakote in žeje tedaj nisem trpel, ali bilo me je groza v tej mrtvi puščavi, v kateri ni bilo nikjer nobenega človeka, tem več pa tigrov, levov in druge zverine. Bistra glavica mi je pomogla tudi v tej nevarnosti. V svojo kočo sem prebil okence, ki je bilo dosti veliko, da je lahko vsaka zver pomolila vanje gobec in glavo. Nad okence sem obesil težko sekiro in kos lepo dišeče pečenke. Če jo je zavohal kak lev ali tiger in pogledal skozi lino, se je sekira sprožila in mu odrezala glavo kakor z britvo. Tako sem pokončal vse te nadležne pošasti, pa jih odrl in shranil njihove dragocene kože. Svoj imetek sem si z njimi znatno pomnožil. Vsa hiša se mi je bila že napolnila s kožami, ko je nastopil čas strašnih nalivov, ki nadomestujejo v tistem vročem kraju našo snežno zimo.

Deževalo je noč in dan kakor iz kabla. Voda mi vzdigne kočo in jo zanese v morje. Plavala je po njem, da je

bilo veselje videti. Dejal sem: Ali so bili ljudje neumni, da so si izmislili ladje! V svoji hiši sem se vozil stokrat mirneje in naredneje nego v njih, ker se ni majala in zibala neprenehoma sem ter tja. Stojte na brunu, ki je molelo izpod nje, sem veslal dobre volje proti severu, dokler sem dojadral do zamorskega brega. Tam sem šel na suho in ponujal zamorcem levje in tigrove kože. Njihov kralj jih je zaželel in kupil od mene vse. Dal mi je zanje tri mošnje zlatega zrnja. Doletela pa me je nesreča, da se je zaljubila vame njegova črna hči. Hotela me je po vsej sili za moža, jaz pa sem rekel možko, da se ne smem izneveriti podgorski Ciliki. Moja upornost jo je razjarila grozovito. Nagovorila je svojega očeta, da me je ukradel in gnal v svoje stolno mesto ter me poročil s kraljično po zamorski šegi, ki je močno podobna ciganski. Najin zakon je trajal na neskončno mojo radost samo en dan. Že drugo jutro je velela trmasta baba očetu, da ne mara tako pustega moža. Izpustila je vame celo krdelo besnih služabnic, ki so me zapodile iz kraljestva z metlami, s kuhalnicami in perilniki. Ves opraskan in stepen sem pribežal do morja, skočil v svojo hišo in veslal dalje proti severu. Ali zdajci privihra proti meni ogromna riba, bila je še večja nego ljubenski hrib. Požrla me je s kočo vred, kakor bi trenil. Jaz sem se je tako ustrašil, da sem omedlel in se predramil šele čez pet dni v njenem trebuhu. Poleg sebe zagledam francosko ladjo in njene mornarje, katere je bila pogoltnila nenasitna riba isti

dan kakor mene. Tega društva sem se tako obveselil, da sem kar zaukal, kajti naučil sem se bil po svetu precej dobro po francosko nosljati. Kapitan se je ozrl name zaničljivo in bleknil svojim tovarišem, da sem gotovo kak berač. Jaz pa se postavim predenj in mu velim: ›Drži jezik za zobmi, klepetavasta morska podlasica! Jaz imam v enem žepu več zlata nego je vredna vsa tvoja ladja in vse, kar je v nji in na nji. Ná, pet stotakov in prinesi precej sto butelj šampanjca, da ga bomo pocedili na zdravje moji slovenski in vaši francoski domovini.‹ Buza kljuna, ali se nisem dobro odrezal? Moje besede so pa tudi kaj teknile. Francozi so se mi jeli poklanjati kakor kakemu vsemogočnemu ministru. Pili smo sladkega šampanjca, da je vse teklo od mize in tudi od vseh naših sukenj, oprsnikov in klobukov, kajti to vince je brizgalo na vse strani kakor iskre v kovačnici. Ko smo izpraznili butelje, sem vrgel pred kapitana drugih pet stotakov z istim namenom, iz žepa pa sem izvadil svojo lulo, ki je vsa okovana z demanti in biseri. Stala me je trideset tisoč goldinarjev. Napolnil sem jo z najizvrstnejšim turškim duhanom in zažgal s čisto novim bankovcem za sto goldinarjev! Pokazal sem Francozom, da se znajo bahati tudi Podgorci, kadar se imajo s čim.

V ribi smo potovali po svetu do malega šest let. Godilo se nam je prav dobro, ker nismo stradali ni dobre hrane ni izborne pijače in smo bili vsi mladi in veselega srca. Sčasoma smo dobili še mnogo novih tovarišev, v

ribjem želodcu se je nabralo do petdeset ladij. Živeli smo složno in po prijateljsko kakor bratje. Zaradi boljšega reda je trebalo voliti župana. Soglasno so izbrali mene. Zvedeli smo, da se Francozi in Nemci doma vojskujejo. Posvetovali smo se, komu naj bi pomagali mi. Dokončali smo tako, da bomo podpirali Francoze. Ugledavši skozi ribji goltanec nemško vojno ladjo, smo privlekli svoje topove, jih namestili ribi med zobe in začeli streljati. Pogajali smo odlično. Pobili smo sovražniku vse vojake in mornarje. Na krmi je stal še edini njihov general in meril s puško proti nam. Tudi jaz zgrabim puško. Oba ustreliva isti trenutek. Najini krogli se srečata in trčita ena ob drugo. Moja odleti na levo čez morje, generalova pa na desno proti bregu, kjer obtiči v grlu lepe mlinarice, ki je gledala bitev. Revica se je skoraj zadušila. Jaz vidim nje nevarnost, skočim iz ribe v vodo in odplavam na breg. Brž potisnem mlinarici kroglo v želodec in jo rešim smrti. Da pridem le eno minuto pozneje, morala bi bila umreti. Hvaležnosti njene mi ni moči dopovedati. Tudi njen mož me je presrčno objel in mi velel: ›Preljubi tujec, vedi, da si otel ženo najbogatejšemu mlinarju in kruhopeku, ki ga ima sedanji svet. Jaz sem slavni Jugovec. Ime sem dobil od tod, ker se odpira na moji zemlji jazbina, iz katere piše gorki veter, ki mu pravimo jug. Ta veter mi goni sto mlinov, v vsakem zmeljem na dan sto tisoč vagonov žita. Ista vroča sapa mi kuri sto velikanskih peči, v katerih se peko

žemlje in kifeljci za vso jutrovo deželo. Taki bogatini kakor sem jaz, niso potrebni in vadni, da bi sprejemali ljudske dobrote brez obilnega povračila. Odkrij mi brez strahu in sramovanja svoje želje, stiske in nadloge, da te nagradim in ti pomorem. Če hočeš denarjev, dal ti jih bom poln mernik. ‹ Jaz sem dejal: ›Denarjev ne maram, ker jih imam sam dosti. Če bi me rad obveselil, prosim te, pomagaj mi, da pridem kmalu domov v slovensko Podgorje, kjer me pričakujeta s trepetajočim srcem mati in nevesta. ‹ Jugovec se zasmije: ›Tudi to hrepenjenje ti lahko izpolnim. Preden preide današnji dan, boš stal na slovenski zemlji. ‹ To rekši, me prime za roko in odvede k strahotni jami, iz katere je bruhal z zaglušnim šumom jug kakor mogočna reka. Mlinar mi veli: ›Če skočiš v tale veter, te bo dvignil nad oblake in nesel potem po bliskovo naravnost proti severu. Kadar zagledaš Gorjance, deni roke navzkriž in spustil se boš na zemljo, ne da bi se količkaj ohromil ali pretresel. Ali veter te bo imel tudi na tleh pod svojo oblastjo. Držal te bo, da ne boš mogel iti nikamor. Moral boš čakati v Gorjancih, dokler pride lepa devica in te poljubi. Ta poljub te bo rešil iz sužnosti, da pojdeš lahko domov ali kamor boš hotel. Velike nesreče se ti ne bo bati v vetru. V njem ne boš čutil ne lakote ne žeje; tudi zebsti te ne bo moglo, ako bi ti bilo v njem prezimiti. Videl te bo samo tisti, s komer se boš hotel pogovarjati, drug pa nobeden ne. Razbojniki ali ini negodniki te torej ne bodo napadali in nadlegovali.

Zdaj veš, kako svojstvo je prejel jug od prirode. Če nisi strašljiv in se moreš nadejati dične rešiteljice, izroči se svobodno mojemu vetru. Vrnil se boš z njim v domovino prej in bolj gotovo nego z vsakim parobrodom in z vsako železnico. ‹ Jaz sem vzkliknil ves zamaknjen: ›Rožica ni baba, da bi se bal zračnega potovanja. Doma pa vem, da me bo osvobodila, če ne prvi dan, pa vsaj prvi teden krasna in nedolžna moja nevesta. ‹

Podavši za slovo blagemu mlinarju Jugovcu roko, sem skočil v burni veter. Zagnal me je kvišku, da sem švignil nad oblake kakor strela. Nobena ptica ne leti tako urno, kakor je drvilo mene čez hribe in doline, potem čez široko morje in zelene otoke, naposled pa zopet čez hribe in doline. V treh urah sem prifrčal nad Gorjance. Položivši roke navzkriž, sem drknil iz sinje višave polagoma brez padca na preljubo domačo goro. Nahajal sem se zopet na zemlji, ali bil sem uklet in zvezan, da se nisem mogel ganiti. Stati, ležati, čepeti ali klečati moram vedno na istem mestu, ni za korak se mi ni moči premakniti od njega. Verjemi, da je to jako neprilичno in neprijetno. V tej nevidni ječi zdihujem že štirideset dni in noči. Večkrat so lazili tod okoli paglavci, ki so iskali ptičjih gnezd in sekali kolje za trte, ali če sem se oglasil, so mislili, da jih podim iz tuje hoste, in so mi pobegnili izpred oči. Ko sem začul tvoj glas, sem se bil baš prebudil iz sladkega spanja. Zdaj lahko sam presodiš, kako neizrečno sem se obradoval tvojega prihoda. Zaklinjam

te za pet ran božjih, pojdi brez oklevanja in hitro kar se da k Omlednikovi Ciliki ter ji poroči, da jo čakam tukaj. Ona je lepa kakor šipek in gotovo tudi še neomadeževana. Njen medeni poljubec bo dal meni zlato prostost, nji pa dolgo zaželenega ženina. Še ta mesec nama bo sklenil roke v večno zavezo šmihelski župnik.«

Bernardelj je izpolnil drage volje prošnjo rojaka. Tekel je na vso sapo k Ciliki in ji razložil natanko vse, kar mu je pripovedoval ukleti Rožica. Deklico ta novica ni nič razveselila. Obšla jo je žalost, da ji je prišla v eno oko (ne ve se, če v desno ali v levo) skoraj solza. Bernardlju se je tudi zdelo, da je nekoliko zdihnila, dasi ne iz globočine. Zardevši se, mu veli: »Zakaj se Rožica ni vrnil lani? Zdaj je prepozno. Jaz ga ne morem več rešiti, če bi ga prav hotela.« Potem se je začela smejati in je povabila Bernardlja, da bi prišel s svojimi zvonkimi citrami na njeno svatbo. Drugi ponedeljek jo bo poročil s Koludrčkovim Tončkom šmihelski župnik. Bernardelj obreče Ciliki, da brez njega ne bo minila njena svatba. Nemudoma hiti nazaj v Gorjance in pove Rožici, da je Cilika zanj izgubljena. Ubogi jetnik se precej glasno zajoka in ihti do malega pol ure.

Zdajci pa se mu razvedri obraz, potolažen veli Bernardlju: »Ker vidim, da mi Cilika ni bila namenjena, bi bilo jako nespametno in smešno, da bi radi nje žaloval in se kisal in kujal. Slovenska zemlja slovi že od nekdaj, da je bogata z zalimi in poštenimi dekleti. Vzel bom

tisto, ki me odreši, naj bo gosposka ali kmetiška, in ko bi bila prav hči najubožnejšega berača. Razglasi, bratec Bernardelj, ta moj namen po vseh domačih mestih, trgih, vaseh in vasicah. Ali, zaboga, naj se podvizajo naše mladenke, kajti že strašno sem se naveličal samotnega življenja v odljudni hosti.«

Bernardelj je poslušal Rožico in naznanil njegovo usodo in voljo vsem mladim Slovenkam od morja do Drave, od Kolpe do Triglava. Ali njegove besede so se uletele brez uspeha kakor glas vpijočega v puščavi. Naših krasnih devic je bilo sram, da bi hodile po neznanega ženina v Gorjance in si ga kupovale s poljubom. Mnoge in premnoge, ki so šle tja, pa niso prinesle s sabo potrebnih svojstev. Tiste, ki so bile lepe, niso bile nedolžne, in ki so bile nedolžne, niso bile lepe. Nobena njih ga tedaj ni mogla osvoboditi jugove oblasti. On se je silno jezil, da si ga žele za moža take nevrednice. Vsaki grdi je dal zaušnico, malopridnicam pa tudi po dve. Ali že od ene je oteklo deklini lice, kakor bi jo zobje boleli, da si je morala obvezati glavo. Vsi popotniki so se takrat čudili, da srečujejo toliko deklet z obvezanim obrazom. Grajska gospodična Ema, šentjernejska prvakinja Pepita in šmihelska polgospodična Trlica so si ovijale glavo z robcem dobrega pol leta. Ker jim je bila pegasta in mozoljasta ne le koža, ampak tudi duša, so prejele od Rožice vsaka po tri pljuske, ki so bile tako gorke, da jim je moral lečiti otekline mestni zdravnik. In tako čepi in

javka najbogatejši Slovenec še dandanes v hudih vetrovih sponah. Naj bi se ga usmilile dične naše krasotice vsaj ta predpust! Povedal jim bom, kje naj ga iščejo. Kake pol ure od brhovskega gradiča stoje v Gorjancih borne razvaline cerkvice sv. Danijela. V Orehovici ali Hrastju pozna vsak otrok to podrtino. Vodnika bo torej lahko najti. Rožica živi prav blizu te cerkvice na gorenji strani. Od nje do njega je komaj četrta kilometra. Katera ga bo hotela oteti, ga naj zakliče pri razvalinah in oglasil se ji bo precej. Njegovo rešenico bo blagroval ves slovenski narod, in po pravici. Med vrstnicami bo ona vsekakor najsrečnejša nevesta. Dobila bo blagega moža, ki ji ne bo branil nobene pametne ugodnosti. Vozila se bo z njim po toplicah in veselicah, omislila si novo opravo lahko vsak mesec, obirala piščance in račice, papkala potičico in torto, kuhala si preljubi kofetek, kadarkoli ji bo prišlo na misel. Ali vsako rojakinjo, ki bi se hotela lotiti te lahke odrešitve, prosim in opominjam, naj se pogleda dobro v zrcalo in izpraša svojo vest, preden se napoti v Gorjance. Če ji izpodleti, si bo sama kriva, da bo morala vlačiti ploho in nositi – obvezano glavo!

Stražani

Od nekdanj že se je dobil tu pa tam kak Podgorec, ki je znal nekoliko brati. Črke mu je pokazal kaplan ali kak drug vedež, vse drugo je opravil potem sam s pridnimi vajami. Kmalu se je izuril, da je mogel v cerkvi moliti na bukve. Po večji učenosti ljudje niso hrepeneli, menda zato, ker se jim ni zdela potrebna. Ta čas je že davno minil; nastopila je nova doba in z njo so prišle nove potrebščine. Pismenega človeka so jeli spoštovati in častiti tudi pod visokimi Gorjanci. Skoro so se prikazali na več krajih orglarčki in cerkovniki, ki so sloveli za velike modrijane, ker so znali začrkati, dasi ne povse pravilno, svoje ime in kako število. Radostno so jim izročali Podgorci v pouk svoje bodre otroke. Lepe nade so jih grdo prevarile, kajti drobna mladina se v teh šolah ni naučila niti brati, nitar pisati. Očetje so se jezili in preklinjali orglarčke in cerkovnike, vendar se jim je srce kmalu zopet ohladilo in pomirilo.

V Stopiče, ki so koren in neko središče Podgorju, jim je poslala blaga usoda učitelja, kakršnega so si želeli.

Izprašali in potrdili so ga za to službo najučenejši ljubljanski strokovnjaki. Že na koncu prvega leta so mu prebirali učenci vsako knjigo gladko in razločno, da bi se bili lahko kosali z gospodom župnikom. Ko je minilo drugo leto, so pisali ličneje nego marsikateri novomeški škric, ki si je pol veka mazal prste s črnilom. Podgorci so se ponašali zdaj po pravici s svojimi prebrisanimi sinovi. Govorili so na svojem shodu: »Saj veste, prijatelji, da nas je jelo doma nekako stiskati, prostora nam ostaja čimdalje manj. Naši ljudje se morajo seliti, začeli so zahajati na Hrvaško in še v mnoge druge dežele, da si prislužijo kak goldinarček. Če nam pride od njih z daljnega sveta pismo, treba jim odgovoriti. Odslej bomo zdelovali brez dragih najemnikov. Dejali bomo svojim fantom: ›Sedite pa pišite prijatelju našemu tako pa tako, da smo hvala Bogu vsi zdravi in naj ohrani dobrotljivi Bog tudi njemu preljubo zdravje, da so se nam krave srečno otelile, da nam ni grozdja posmodila letos nič palež, da je strneno žito obrenkala nekaj toča ali brez velike kvare, da se čuje, kakor bi se hotel onegav Francelj oženiti,‹ in še druge take novice bomo narekovali svojim živoglavim dečkom. Ti bodo dejali predse papir pa bodo gonili pero sem ter tja in gor in dol in čez pol ure nam poreko z moško besedo: ›Mi smo gotovi, zdaj pa poslušajte, kaj smo poročili svojemu stricu.‹ Ko nam bodo brali list, bomo kar zijali in sklepali roke od čuda in strmenja. Vsaka črka bo na pravem mestu in bo kaj zalegla. Kdor bo

prejel pismo, se bo odobrovoljil in dejal: ›De te hentaj, kdo bi bil mislil, da so podgorski fantje taki učenjaki!‹ Mi pa bomo poklicali svoje žene in jim veleli: ›Mica ali Katra, prinesi našemu Janezku ali Jožku kozarec sladke lipinice. Danes ga je bogme pošteno zaslužil.‹«

Tako so ugibali in si prerokovali zastavni podgorski očetje, veseleč se sijajnega napredka svoje učne in marljive mladeži. Edini Čandraževac ni zinil glasno ni besedice. Poslušal je molče svoje sosede in znance, majal pomenljivo z glavo in šepetal sam zase: »Res je, res, da bomo posihdob pisarili lahko vsem svojim prijateljem, ki se trudijo za kruh po širokem svetu. Ali jaz bom pa dokazal, da je pismena učenost še za kako boljšo rabo in ne le za to, da raznašamo po ljudskih krajih svoje prazne novice in čenče. Pero bo rešilo mojega Andrejčka in Jernejčka, da ne bosta trpela tako neusmiljeno in po nepotrebnem in nedolžnem, kakor sem bil ubožec jaz.«

Tako je besedoval sam v sebi stari Čendraževac in precej prvo nedeljo po tem podgorskem pomenku je šel zjutraj v Novo mesto k maši in si kupil pri bukvarju dve zapisni knjižici z mehкими, zelenimi platnicami. Popoldne po krščanskem nauku je poklical svoja sinova, dal vsakemu v roke knjižico in jima ukazal, da sedeta in pišeta to, kar jima bo povedal. Dečka sta se ravno mislila iti igrat s tovariši, zato ju ni nič kaj obradovala očetova zapoved, ali vedoč iz izkušnje, da se mu ne smeta upirati, sta sedla brez ugovora vsak na en konec mize, pomočila

pero in začela pisati tele mične črtice iz zgodovine prekrasne dolenske pokrajine.

Velika vas Straža nekdanj ni stala pod goro nego na visokem hribu nad Krko, ki je tod še precej deroča. Bila je silno utrjena z rovi, nasipi in stolpi, kajti njeni prebivalci so branili kranjsko deželo vražjih Turkov, ki so jo hoteli pustošiti in najbrž tudi obvladati. Kadar se je prikazal sovražnik na podturenskem polju, so zakričali Stražani tako grmeče in grozeče nanj, da se jih je vselej zbal, pobral pete in pobegnil. Zaradi tega junaštva so sloveli na daleč pri vseh svojih rojakih, ki so pa jako častili tudi njihovo modrost in moštvo, kajti iz ust jim ni prišla nikoli nobena grda in nespodobna beseda. Ljudje so jih imeli takrat za važne meščane, ne pa za proste kmete. Ta slava o njih se je razširila po dobrem razlogu, ker brambovci trdnjave Straže niso delali gospodi tlake in nosili težkih bremen, ki so pritiskala slovenskega poljedelca.

Ali ti srečni časi so že davno minili. Krščanski cesarji in kralji so ukrotili Turčina, da nam ni mogel več zahajati v škodo in je bil vesel, če so ga pustili doma na miru. Grajska gospoda so poročili Stražanom, da se morajo umakniti s hriba, ker nikomur nič ne koristijo. Naj se naselijo zdolaj pod strmo višavo in obdelujejo polje in gorice z istimi dolžnostmi kakor drugi dolenski kmetje. Starih pravic jim nihče ni zagovarjal in čuval, trebalo je poslušati. Zgradili so si pod brdom dolgo vrsto hiš, cerkev z zvonikom in dvorec za župnika. Prva župna vas je

ostala Straža nekoliko vekov ter si ohranila s tem mimo inih bližnjih vasi in svojih podružnic še vedno kolikor toliko oblasti, važnosti in veljave. Pred sto in nekaj leti pa se je domislil neki nevšečen župnik, da bi se stanovalo in živelo prijetneje kje drugje. Preselil se je s svojim kaplanom iz prisojnega Podgorja v blatno in odljudno Prečno. Z njegovim odhodom je izgubila Straža vso čast in ves ugled, ki ga je imela prej na Dolenjskem. Sosedje in po njih zgledu tudi daljni zemljaki so se ji jeli posmehovati in rogati. Godilo se ji je kakor vsakemu mogočniku, ki pade po nesreči ali svoji krivdi s svoje višine v brezno uboštva in prostote. Ljudje so spletli in naklepetali o njih vsakovrstne bajke in marnje, v katerih je morda nekaj resnice, gotovo pa veliko več laži in hudobnosti. S temi smešnicami jih dražijo še dandanes. Nihče jim ne more zameriti, da se jeze na zabavljice in jih o priliki tudi obunkajo in naklestijo.

Nad Stražo se vzdiguje strma, na mesta skoraj navpična reber. Tod gre tudi drča, po kateri se prožijo v dolino hlodi. Vaščanje žive v večnem strahu podnevi in ponoči. O deževnem vremenu se trga s strmine kamenje in skalovje, ki leti naravnost proti vasi. Če koraka v tak čas pod hribom kak tujec, ki ne pozna kraja, se mu zdi, da ga hočejo kamnjati nevidni lopovi. Pripetilo se je že, da se je zrušila v dolino štirideset centov težka pečina. In kadar so drvarji spuščali po drči rklje, se je tudi že zgodilo nekolikokrat, da je treščil velikanski hlod z vso

silo v kako hišo in ji prebušil ne le sprednjo, ampak tudi zadnjo steno. Radi teh nevarnosti so sklicali Stražani premnogo shodov pod staro občinsko vrbo, kateri nihče ni smel sekati vej za kolje, da ni izgubila potrebne sence in hlada. Po korenitem posvetovnanju so spoznali možje, da treba prenesti drugam ali pogubljeni hrib ali pa nesrečno vas, drugače se ne izkopljejo iz te nadloge. Razdelili so se na dve stranki. Ena je zahtevala, da se odmakne gora; druga, da se prestavi vas. Ker sta obe stranki zmerom enako močni, se ni moglo dokončati nič koristnega. Vprašanje je ostalo nerešeno, zato stoji Straža še zdaj tam, kjer je stala pred sto in pred dvesto leti, in kakor prej se usiplje nanjo še danes kamenje in skalovje in jo strašijo po drči leteči hlodi.

Od zaloške graščine so dobili Stražani prav malo polja, nič hoste in neke goličave, na katerih so si smeli narediti vinograde. Porabili so dobro vsak pedenj zemlje. Okoli hiš so posadili vse polno češpelj in orehov, po strmcih pa breskev in trsja. Na njive so sejali le pšenico, ječmen, bob in repo. Grajski in državni davki so jim jemali celo polovico skopih pridelkov. To je bila velika nezgoda, kateri se je pridružila skoro še hujša. Gospod Bog je peljal proti Toplicam Lakoto. V Straži mu se je voz potrl. Zadnja prema in z njo silen kos Lakote sta ostala v ti vasi in je nista hotela več zapustiti. Po takem so životarili vrli Stražani borno, grozno borno, do malega še slabše nego berači. Ali svojo revščino so prenašali

moško kot pravi nasledniki viteških brambovcev slovenske domovine, nikdar jih nihče ni slišal, da bi bili radi nje po babje žalovali in javkali.

Žita niso imeli toliko, da bi si bili pekli kruh vsak teden ali vsaj vsak mesec, to jim je bilo mogoče samo trikrat v letu. Bistroumni Stražani pa so znali tako ukreniti, da jim je naklonila baš ta neskončna beda neumrlo imenitnost in slavo. Kruh so si namenili peči samo take dni, ko jih niti Bog ne bo mogel videti! Te umetnosti ni izumil še noben narod, kar svet stoji. Že ta edina iznajdba povzdiguje Stražo visoko nad vse druge zemeljske vasi. Pekli so torej pred božičem, preden se Bog rodi, pred veliko nočjo, ko leži mrtev v grobu in o vnebohodu, ko odide s tega sveta v nebesa, tedaj res vselej ob takem času, ko jih ne more videti poleg kratke človeške pameti.

Navzlic svojemu uboštvu so si omislili pobožni Stražani dva zvana, ki sta visela v zvoniku vsak za svoj trak in pela glasno in rezko: »Ričet – repa, ričet – repa!« Vaščanje so se togotili na ta ričet, ki se je mrzel že od nekdanj dolenjskim kmetom ali se niso mogli domisliti, kako bi se ga iznebili. Pomore jim blago naključje. Večjemu zvonu se je utrgal trak, iz zračnih lin je telebnil na skalnata tla in se ubil. Srenja se zbere pod vrbo, da presodi ta dogodek in se dogovori, kaj bi ji bilo storiti. Nekateri so dejali, da treba ubiti zvon prodati in kupiti novega. Zmiseslni cerkovnik pa se oglasi: »Čemu? Ubit zvon sam po

sebi ni nikaka nesreča ali sramota, ker visi tako visoko, da mu zdolaj noben človek ne vidi poke. Poglavitna reč mu je pravi glas. Denimo torej svoj zvon zopet tja, ker je bil do zdaj, in če nam bo pel povšeči, pustimo ga, naj binglja med svojimi linami, če hoče do sodnega dne.« Veleumnemu cerkovniku zbor pritrди. Da bi pretrgani trak bolj držal, ga zganejo v dve gube, privežejo zanj ubiti zvon in začno zvoniti z obema. Zapela sta krepko in ponosno. »Bob pa repa – bob pa repa!« Oduševljeno zaploskajo vsi vaščanje in zavrisnejo.

»Živio, živio! Ta ubiti zvon, ki smo ga mislili že zavreči, oznanjuje zdaj s svojim tovarišem vsem zavidnim sosedom gromoglasno našo čast in diko, kajti bob pomenja našo jakost, repa pa zdravje. Bob daje junaško moč truplu in duši, repa jima pa ohranja zdravje, saj so jo spoznali vsi doktorji za tako lahko in dobro jed, da jo sme uživati vsak bolnik. Novomeški zvonovi se bahajo: »Vino, prata pa solata – vino, prata pa solata!« S to širokoustno hvalo ne povišujejo slave Novomeščanom, nego poročajo Dolenjcem le njihovo sramotno mehkužnost in zapravljivost. Lepo in modro jim odgovarjata naša dva zvonova: »Bob pa repa – bob pa repa,« kakor bi hotela reči: Vi meščanje ste babe in kilavci; kdor bi videl rad pametne, čvrste in čile može, pridi v Stražo!

In res, mora se priznati, da so prebivalci te vasi ne le korenjaki, ampak tudi izumljive glavice, ki ne posnemajo nikoli tujcev, nego pokažejo v vsaki sili in o vsaki

priliki izredni in samobitni svoj razum. Drugi ljudje so izumili in rabijo zdaj sploh vozove, ki so okovani z železom. Stražani pa so se že davno domislili, da se dajo narediti kola tudi od samega lesa, na katerih ne bo železa ni toliko, kar je za nohtom črnega. Taki vozovi so se jim zdeli po pravici mnogo cenejši in umetnejši, ker jim s svojim večjim škripanjem pripovedujejo povsod, kako treba voziti in kaj jim je storiti. Po ravnem pravijo: »Le počasi, le počasi!« S tem jih opominjajo, da se ne smejo prenagliti. Slušaje jih, se nikoli ne prevrnejo in ne povozijo. Kadar se gre navkreber, jim zacvilijo molitev: »Bog pomozi – Bog pomozi!« Z njo spodbujajo vozniške na krščansko pobožnost, s katero si naklonijo milost božjo in srečen pot. Na trdih novomeških ulicah velevajo gospodarju: »Še soli – še soli!« ali pa: »Še tobak – še tobak!« in tako precej ve, kaj mora kupiti. Nazaj grede povprašujejo ga na strmem klancu pred mestom: »Si kupil špeha – si kupil špeha?« Če je bil preveč zamišljen, da je to pozabil, skoči lahko nazaj in se preskrbi tudi z zabelo.

Straška pšenica slovi za najboljšo po vsi Krški dolini. Vsak kmet si je želi kak mernik za seme. Tako jeklena in močna pa zraste zato, ker se jo gnoji posebno premeteno kakor nikjer drugod. Vaščani si nagrabiijo najprej v bukovju listja, kar se godi skrivaj, kajti dobrava ni njihova, nego grajska. Listje namečejo v visoke kupe na koncu njiv proti burji. Ti kupi stoje mirno, dokler

ne začne pihati od Gorjancev ostra hrvaška burja. Silni veter raznese in raztrosi listje hitro po vsem polju od enega konca do drugega in njive dobe potrebni gnoj. Stražani gledajo, ne da bi morali ganiti le z enim prstom. S tem duhovitim domišljajem so prisilili naravno moč burje, da jim dela na polju, kakor so prisilili drugi sloveči razumniki naravno moč pare, da goni najtežje vlakove po železnicah.

Dalo bi se povedati brez števila zgledov, dokazujočih, da se Stražani nič kaj ne brigajo za ljudske šege in običaje, nego da žive popolnoma po svoje, da si znajo sami svetovati, stati na svojih nogah, misliti s svojo pametjo. Če v kakem inem kraju želi mož, da bi mu prišla žena s polja domov, pošlje ponjo otroka, ali pa jo gre sam klicat. Stražanu se je zdela ta splošna navada preveč prosta in zastarela, pa je prislonil k hiši lestvico, zlezal na vrh strehe in jel vpiti s slemena, da se je čulo lahko v deveto vas: »Oj, žena, báli domov, báli!« Rekel ji je še nekaj, česar vama pa ne povem, ker sta še preneumna in bi se utegnili kaj pohujšati. Drug Stražan se je tako razsrdil, videč, da so ga prevarili najboljši prijatelji, da je dvignil roko in se zaklel s svečanim glasom: »Kar obesil se bom!« To rekši, steče proti podu in se splazi podenj. Mimo gredoč Založan ga vpraša, kaj dela? Stražan odgovori zastavno: »Varujem se smrti. Da ostanem na prostem zraku, bi se nemara res obesil, tukaj pod podom mi hvala Bogu to ni mogoče.«

Stražani pa so samobitni in modri ne le v dejanju, ampak tudi v besedah. Oni govore malo, ali jedrasto in pomenljivo. Vsak drug gospodar bi dejal: »Z denarjem, ki ga stržim za češplje, plačujem cesarske davke, za krajcarje, katere ujamem za orehe, pa si kupim podplatov.« Stražan pa ve, da bo moral dajati Bogu odgovor za vsako nepotrebno besedo, zato se mu gnusi tako dolga govorica. On veli samo: »Na češpljah so fronki, na orehah podplatje.« Po takem se lahko razume, kaj nam hoče povedati, kadar nam tožari o slabi letini, »da so mu se izrožičili vsi fronki, podplatje pa pozebli.« Za češplje bi dobili Stražani lep denar, ko bi jih obrali in otresli sami. Ali o mali maši prilomastijo jim na proščenje lačni sebenjki iz nepriljudnih Kamnic ter jim potrgajo in poklatijo več nego polovico sliv. Radi tega kradeža so se marsikdaj pomenkovali in dogovarjali pod občinsko vrbo. Po zrelem premišljevanju so spoznali, da se kot dobri kristjani ne smejo srditi zaradi te kvare, ker škodi jeza duši in truplu. Najmanj se jezi človek takrat, kadar poje. Ko jim bodo Kamničani zopet pokradli češplje, jih ne bodo zato ni preklinjali no tožili, nego jim bodo pokazali svojo nejevoljo s primerno pesmijo. Prosili so svojega pesnika Škripalca, da bi jim jo zložil. Škripalec je sedel in v treh dneh je dogotovil pesmico, ki je bila resda prav kratka ali je oznanila svetu vso misel oškodovane srenje. Prišlo je proščenje in Kamničani so po svoji stari navadi pojedli zopet več nego polovico straških češpelj.

Po storjeni tatvini so se ustopili vaščanje po vrsti na cesto in začeli prepevati zvonko in ginljivo:

»Boljše bi b'lu,
de b' pri nas maše ne b'lu.
Je Kamničan pridrl,
nam vse češplje požrl.
Oj, vse češplje požrl!«

Romarji so se čudili in jih povpraševali, kaj pomenja to petje? Bogoslužni Stražani so jim odgovorili: »Mi pojemo zato, da se ne jezimo prehudo in ne oskrunimo s svojo togoto današnjega praznika.« Vsi tujci so hvalili njih pobožnost in pohlevnost in čestitali Kamničanom, da imajo tako krotke sovražnike.

Neko leto pa se je pripetilo, da so zasačili tatu, ko je visel na češplji in jo obiral. Srenja se zbere pod vrbo in naroči cerkovniku, naj vzame kamen in zapodi Kamničana z drevesa, ali brez surovega razgrajanja. Opomni naj ga z jasno, ali pobožno in olikano besedo, ki bo izpričevala, da so Stražani ostali pravi nasledniki nekdanjih izobraženih meščanov. Cerkovnik gre s kamnom pod češpljo in veli blago in nežno: »Priatelj Kamničan! Ne zameri, da te bom opozoril na neko zmoto. Ti gotovo misliš, da stojiš na veji kake kamniške češplje. V ime slavne srenje straške ti moram poročiti, da je to drevo božje in naše. V ime iste slavne srenje moram ti

priobčiti tudi še to, če ne pojdeš precej ti dol, da pojde pa kamen gor. Vendar me navdaja sladko upanje, da mi ne bo treba izvršiti nemile kazni.« Ta izvršitev res ni bila potrebna, kajti Kamničan je skočil na tla in pobegnil, preden je cerkovnik že dokončal svojo resno, ali kar se da priljudno svarilo. Stražani trdijo, da sta pesem in opomin pomogla vsaj toliko, da Kamničani od takrat ne pojedajo in ne jemljejo s sabo nikoli vseh sliv, katere natresejo, nego da jih puščajo nekoliko pod drevesom za domačine.

Kakor te imenitne zgodbe in dela razvedela se je do malega po vsi dolenski in hrvaški zemlji tudi mična povest, kako znajo pogoditi Stražani, kdaj je kaka bolezen nevarna, kdaj pa ne. Straška mati je vprašala svojega bolnega otroka: »Sirotek, ali bi jedel picka (pišče)?« Dete odgovori: »O, bi, mama, bi, pa še kako rad.« Mati pravi: »Hm, to je že prav, ali viš, kako ga boš jedel, ko ga pa ni! Itak me jako veseli tvoje govorjenje. Komur diši picek, ni še za smrt bolan. Zdaj se nadejam, da kmalu ozdraviš.«

V treh dneh je skakljaj sinček zopet po hiši vesel in zdrav kakor riba. Po zgledu te bistrumne matere barajo Stražani vsakega bolnika, če bi jedel picka? Če pritrđi, vedo, da mu ni treba doktorja, ker bo okreval tudi brez njega. Če pa pravi, da ne mara nobene jedi, niti picka, snamejo kape in klobuke in molijo za njegovo dušo, kateri po njih misli ne more zdaj noben doktor več ubraniti, da bi se ne ločila od telesa. Po takem prebijejo ti

vaščanje v vseh boleznih brez zdravnika in si prihranijo s tem marsikak petak in desetak, ki jim zaleže potem za druge koristnejše in potrebnejše reči.

O Stražanih pripovedujejo ljudje še mnoge ine smešnice in čenče, ki so pa le malenkosti, na katere se ne jezi noben pameten človek, zato vama jih tudi ne bom razkladal. Hotel in moral pa sem vama naznaniti zabavljice, ki so kolikor toliko ujedljive in razžaljive in naklonijo nagajivcu lahko pljuske in batine.

Zdaj spravita svobodno črnilo in pero! Ti dve knjižici pa bom dejal v svojo skrinjo, da se ne izgubita. Potrpita še nekoliko, da vama povem, zakaj sta pisala o Stražanih take neumnosti. Pravzaprav nekatere teh pravljic niso tako trapaste, kakor se zde samopašnim negodnikom. Vsaj jaz bom vedno trdil, da je stokrat bolje in Bogu ugodneje, prepevati kako nedolžno pesem, nego srditi se in preklinjati bližnjega. Toda pustimo bajke! O njih se pomenimo morda obširneje drugikrat. Za zdaj vama bom razložil, kaj sem učakal in izkusil v Straži. Pod to vasjo stoje velike in slavne opečnice. Dela se v njih tako zvoneča in trdna opeka kakor nikjer drugje na Dolenjskem. Zanj je vlak še v daljnih krajih. Jaz sem mislil, da bi se dalo s tem blagom kaj zaslužiti in se nisem motil. Jel sem vozariti straško opeko kmetom in gospodi. Ujel sem vsak dan najmanj pet goldinarjev. Če sem porabil dva goldinarja, živel sem o njih prav dobro in trije so mi ostali v žepu za davke in druge potrebe. Večkrat sem

napajal v Straži. Od konca sem sedeval v krčmi sam in tedaj ni bilo prilike, da bi jaz storil kaj hudega drugim ali kdo drug meni.

Neko soboto pa se je bilo zbralo precej pivcev, ki so se prav živo pogovarjali. Mislil sem si, da moram tudi jaz reči katero vmes. Ali sem skupil! Rajnki moj oče so me imeli trdo v kleščah. Zahajati nisem smel ni v krčme ni v druga taka društva, v kojih se zve kaka novica in šala. O Stražanih nisem doma nikoli nič slišal, zato nisem mogel vedeti, kako se mi je meniti z njimi, da jih ne razžalim. Dejal sem dobrovoljno: »Možje, tale vaš hrib bo treba odkopati. Utegne se zvrniti na vas, če ga le kdo sune z nogo.« O teh besedah je zašumelo v hiši, kakor bi bil dregnil v sršenje gnezdo. Pljusk! Priletela mi je težka roka na desno lice. Vprašal sem dedca, zakaj me bije? Zatulil mi je, tresoč se od jeze: »Za nečedni tvoj gobec.« Zaman sem se veril, da nisem hotel nikogar zbsti s svojo nedolžno opomnjo. Kmalu potem je začelo zvoniti mrliču. Mene je posilil smeh pa sem bleknil: »En zvon se je nocoj prehladil, da je dobil hripav glas.« Vsa družba zdivja in plane name. Padalo mi je po glavi, hrbtu in kamor je kdo dosegel. Jaz nisem bil tako moder, da bi bil uganil, zakaj so se ti čudni ljudje razkačili name. Najbolje bi bil storil, da ne bi bil zinil ni črke več proti njim. Ali dobro vince me je bilo pogrelo in ublažilo. Od Stražanov bi se ne bil ločil rad v sovraštvu. Nadejal sem se, da jih bom pomiril in zbogal še naprej s kako mastno

pohvalo. Vprašal sem pivca, ki se mi je zdel med vsemi najzastavnejši, kako gnoje vaščanje svoji pšenici, da jim rodi tako plemenito zrnje, kakršno se ne najde lahko v vsi kranjski in štajerski deželi? Ni on ni drugi Stražani mi ne odgovore ničesar. Molče skočijo vsi naenkrat iz hiše na dvor po polena in vrnivši se, začno mlatiti po meni, kakor da nisem krščen človek, nego kak srenjski oreh. Pobegnil sem jim brez klobuka in biča. Pri opečnici sem potožil delavcem, kako so me nažigali Stražani. Zasmeljali so se mi zlobno in dejali, da sem bil še premalo kaznovan za neugnani svoj jezik. Tudi oni so me jeli mikastiti, suvati in naklepati. Jaz nisem vedel, da so ti opekarji straški fantje.

Od takrat sem se ogibal Straže in napajal v prijaznem Zalogu ali pa v Baltovi vasi. V Zalogu sem se seznanil s prekanjenim godcem Bernardljem. Ta možiček mi je natanko razložil vso zgodovino vasi Straže, svojstva njenih prebivalcev in burke, s katerimi jih pikajo Prečenci in drugi župljani in sosedje. Zdaj sem seveda lahko razumel in spoznal, zakaj so jih moje besede zapekle in dvignile name. Bili so uverjeni, da sem jim prišel zabavljat. Povesti o njih sem si dobro zapomnil in jih nisem jemal nikoli več v misel, kadar sem se pomenkoval s Stražani. Govorjenje, s katerim sem jih nevede razžalil, so mi sčasoma oprostili in občeval sem z njimi potem zmerom prijazno in brez neprilike.

Zdaj sem se že tako postaral, da se mi ne ljubi več voziti opeke. Mesto mene bosta hodila v Stražo vidva. Da ne zagazita v mojo nesrečo, bosta nosila s sabo ta spisek in ga brala spotoma na vozu ali v kaki krčmi. Opominjam vaju, da ne bosta govorila proti Stražanom nobene reči, ki je v njem zabeležena. Ker pa človeku ni dano, da bi vedno molčal, pripovedujta jim kaj takega, kar jih bo veselilo in se jim prilegalo. Z dobro vestjo priznavata lahko izredno umetnost in pridnost straških mladeničev, ki izdelujejo tako izvrstno opeko. Po pravici bosta hvalila tudi straško vino, ki se kosa, če je zanj letina, z imenitnim trškogorcem in grčevcem. Največjo čast in slavo pa bosta dajala straškemu svetniku, ki leži v tamošnji cerkvi, ali ga doslej niso smeli dvigniti, ker mu živi še nekaj zlahte. Bernardelj je vedel o njem samo to, da se imenuje sveti Drnuncelj in da se je posvetil še pred svojim rojstvom s trdo pokoro in pretežavno hojo po božjih potih.

Skušnja je potrdila, da je previdni Čandraževac prav izvrstno skrbel za sinova s svojim zgodovinskim narekovanjem. Precej prvi ponedeljek je poslal po opeko Jernejca. Dal mu je zapisno knjižico in ga opomnil, naj jo prebere pazljivo vsaj dvakrat ali trikrat, da se mu ne izmuzne kaj iz spomina. V torek je šel v Stražo Andrejec, prejemši isti napotek od roditelja. Brata sta se zmerom tako vrstila, da je vozil en dan starejši, drugi dan mlajši. Oba sta izpolnila natanko očetov nauk. Prebiralata sta

straške zgodbe tako marljivo, da sta jih znala ob tednu na pamet. Nevarnosti sta se torej lahko ogibala. Pomenkovala in družila sta se s Stražani složno in prijazno od prvega začetka do danes. Neizrečeno jim je ugajalo, da sta hvalila na vso moč o vsaki priliki njihove sinove, vino in svetnika. Sčasoma sta se uverila, da so vredne enake časti in hvale tudi njihove mlade hčere. Bati se jima ni bilo radi njih nikogar. Domačim fantom sta se prikupila in priljubila, da so se z njima pobratili in dovolili, da se smeta zabavati brez zamere s straškimi krasoticami. To dragoceno pravico sta rabila tako pridno in uspešno, da sta si našla kmalu eden za drugim ljubico in nevesto.

Ni še dolgo, kar sta oduševila vso Stražo s preimennitno novico, katero sta brala v slovenskem časniku. Velika ljubljanska gospoda so izdelali načrt, po katerem se bo naredila dolenjska železnica ne samo do Novega mesta, ampak tudi do – Straže! Vsi vaščanje so zatrdili v en glas, da jim je izprosil to milost svetnik, čigar svetinje imajo v cerkvi, kajti Stražani se sami niso poganjali še nikoli za nobeno železnico. Ko so zvedeli to radostno naznanilo straški starci, zaigrale so jim solze v očeh, hvaležno so dvignili oči proti nebu in dejali s svečanim glasom: »Dragi srenjčani! Jela so se nam prikazovati znamenja, katera izpričujejo, da Bog še ni pozabil in zapustil svojih zvestih služabnikov. Slava naših dedov spi, ali ni umrla. Kazno je, da se je prebudila in da vstaja že iz groba na žalost in sramoto Prečencem in vsem drugim

našim obrekovalcem in neprijateljem. Morda prej nego mislimo, se bo slišalo in razširilo po vsi slovenski domovini ponosno poročilo: Stražan gre na dan.«

Bratovska gomila

Pri Sv. Roku na Tolstem vrhu se je praznovalo preveselo proščenje. Po službi božji so se šli romarji krepčat z izvrstnim domačim vinom in z jedili, ki so jih prinesli s sabo ali pa jih dobili na gori. Proti večeru se je bil prostor okoli cerkve izpraznil, samo za eno mizo je sedelo še krdelce mladih, izobraženih Slovencev, katere je oduševljeval za domovino in slavianstvo z iskrenimi govori podgorski pesnik Hudolin. Ko je začel Gorjance zastirati mrak, se je dvignila tudi ta odlična narodna družba. Za slovo so trčili vsi njeni udje s svojim prvakom Hudolinom, želeč zdravja in vsake sreče njemu in njegovi izvoljenki, žarnooki Hrastnikovi Milki. Izpivši vsak svojo kupico na slavo in napredek svete narodnosti naše, segli so si mladeniči v roke in se napotili po raznih cestah in stezah proti domu. Pesnik se je obrnil na desno in hitel skozi hosto v dolino, kjer mu je stala rojstna vas in očetna hiša. Storila se je krasna, topla, mesečna in jasna noč. Zrak je bil popolnoma čist, le ob daljni Krki se je potezala tanka, komaj vidna meglica. Oziraje se

nanjo je zapel Hudolin z zvonkim glasom, toda s slovenskim izgovorom in po svojem napevu rusko pesem:

»Noščni kroz mir
tunit,
šumit
Gvadalkivir ...«

Dospевši pod hribom na pisano loko, je stopil na okrogli, ljubi griček, ki je zdaj brez imena, predniki naši pa so ga zvali Bratovska gomila. Ves zamaknjen je upiral od tod svoje oči v bleščečo se zgrado, v kateri je živela nežna Milka, ki je ganila pesniku srce z dražestno svojo milino in nedolžnostjo, ko je bila dopolnila komaj petnajsto leto. Z gorečo dušo ji je prepeval v nočni tišini: »Luna sije ...« in še marsikatero drugo slovensko, hrvaško in rusko podoknico in pohvalnico. Minila je ura za uro, on pa se kar ni mogel ločiti iz obližja sladke ljubimke. Legel je naposled pod košato drevje, ki je obraslo vrhunec Bratovske gomile, delaje prijazno hladnico. Tu je počival vtopljen v radostne misli in predrzne osnove, dokler ga ni začel premagovati vsemogočni spanec. Toliko da je bil zadremal, se mu dotakne roke lična miška in ga pozdravi: »Dobrodošel, preljubi pevec! Ali si mi prinesel kaj odpustka, da bom pogostila z njim svoje lačne mladičke?« Hudolin se nasmehne, seže v žep in ji pomoli polno pest slaščic, ki jih je kupil pri Sv. Roku.

Miška ga prelepo zahvali in mu veli: »Ker si ti obdaril mene tako obilno, bilo bi zelo grdo, da ne bi razveselila tudi jaz tebe. Za povračilo ti povem staro zgodbo, ki ti utegne veliko veliko koristiti in osrečiti vse tvoje življenje. Poslušaj me pazljivo in ne zametuj mojih besed, čeprav so mišje.« Zgovorna živalca se usekne, obriše, odkašlja, pljune in se zopet obriše, po tem tudi mnogim inim slovečim govornikom priljubljenem in navadnem uvodu pa jame pripovedovati tole in takole:

Pred štirimi in tremi stoletji se je životarilo tožno in težko v slovenski domovini. Divji Turčin jo je hodil malone vsako leto požigat in pustošit. Gospoda so se zapirali v svoje trdne gradove, katerih sovražnik ni mogel lahko ustrahovati, ubogi kmetič pa ni imel nikjer in od nikogar ni zavetja ni pomoči. Slabiči in plašljivci so se skrivali v brlogih ali bežali v daljne kraje, junaki pa se zatekli na višave k božjim vežam in branili v svojih taborih do zadnje kaplje rod in sveto vero svojo. Mnogi so popadali na boriščih, druge so polovili Turki in jih gnali s sabo v kruto, dosmrtno sužnost. Ali često sta pomagala Slovencem Bog in sreča, da so slavno odtirali in ugonobili besne svoje nasprotnike. V Krški dolini se je odlikoval z zmagovito srčnostjo med vsemi vrstniki najbolj mladi korenjak Blagne, čigar dom je stal na vinogradnem bregovju pod raško cerkvijo. Z malo množico zvestih tovarišev je zaskakoval Turčina brez prestanka ponoči in podnevi. V hudi borbi je ubil s

svojo roko poveljnika sovražnih vojsk, sinu njegovega, Abdula, pa je ujel živega. Ker je bil usmiljenega srca, ni ga hotel ječiti. Ukazal mu je, da mora stanovati na Raki, dokler ne pride zanj odkupnina.

Blagne je takrat še samoval, skoro pa si je našel ljubico Metko, ki je slovela za prvo krasotico med rojakinjami. Dogovorila sta se, da se bosta poročila precej, ko odidejo Turki in potihne vojni hrup. Zgodilo pa se je, da se je zaljubil v Metko tudi zali Abdul. Ona se ni mislila izneveriti Blagnetu, itak se ji je tako prikupila lepota Abdulova, da je bleknila čudne besede: »Meni je zelo žal in škoda je brhkega mladeniča, da je Turčin. Ko bi bil naše vere, ne bi se ga branilo nobeno dekle in sam Bog ve, če ne bi premotil tudi mene.« Blagne se je silno ustrašil te pohvale: dal je Abdulu prostost in ga odpravil domov brez odkupnine. Spremil ga je sam do prve turške straže. Vrnivši se, pozakonil se je z Metko brez odlaganja in je živel z njo v neskaljenem miru in krščanski ljubezni in slogi do smrti. To dokazuje, da je bil on ne le junak, ampak tudi jako previden in razumen mož.

Vrtoglavi Abdul pa se nikakor ni mogel spametovati. V razkošni svoji palači na Turškem je premišljeval in snoval neprenehoma, kako bi se maščeval Blagnetu in mu ugrabil drago ženo. Minilo je deset, dvajset in še več let, po brezumni njegovi glavi pa je rojila še vedno slovenska Metka. Nikdar se ni domislil, da je njena izredna krasota že davno zvenela in da je grozno

smešno za vsakega junaka, če ljubi starikasto babelo. Abdul ni dokazal o nobeni priliki velike bojne spretnosti in umetnosti, ali pomogla sta mu imenitni rod in bogastvo, da ga je povzdignil turški cesar za vodnika vojski, katero je poslal na Slovensko. Dosti bolj nego ta nezaslužena čast ga je mikala nada, da mu se izpolni zdaj neskončno hrepenenje strastno ljubečega srca. Neudržno so valile turške drhali proti Kolpi in Savi. Abdul pa je dejal: »To bi bila sramota, ko bi se polastil Metke z mnogobrojno vojsko. Zapleniti jo hočem sam brez pomočnikov, Blagne naj se prepriča, da se ne bojim ni njega ni njegove svojati.«

Pustivši svoje vojake, je jahal po bliskovo čez ravno polje proti Raki.

Blagne je delal s sinovi in družino v vinogradu, doma sta mu bila samo žena in dekla, da pripravita južino in poskrbita za živino.

Abdul prijezdi naravnost v vežo in vpraša osorno: »Kje je Blagneška?«

Ona veli: »Tukaj pred Vami. Kaj mi boste povedali?«

Abdul ostrmi, da mu zastane sapa. Čas, boleznin in brige so bile Blagnetovo ženo jako posušile in nagrbančile. Porodila je možu več hčerá in tri krepke sinove, ki so bili že vsi odrasli junaki. Na nji ni bilo seveda ni sledu nekdanje brhkosti. Obraz so ji opisali mozolji in pege, kazile so ga tudi precej debele bradavice, ki so ji čepele ob nosu in nad očmi.

Turčin zagrmi srdito: »Kaj, taka nagrada me je čakala za mojo dolgo ljubezen in zvestobo?! Te prevare ne morem ti oprostiti, nakazna baba!«

Ob teh besedah izdere sabljo, da bi jo posekal. Blagnečka pograbi burkle, dekla pa tolkač in Slovenki sta se zakadili brez strahu na divjajočega Turčina. Udrihali, klestili in mlatili sta njega in konja, kakor bi padala suha toča.

Abdul v nizki veži ni mogel vihteti sablje, preplašeni konj pa mu se je vrtil, kakor bi plesal, naposled je našel večna vrata in planil na dvorišče. Bojni krič Blagnetovih žensk dvigne vso vas na obrambo. Turški poveljnik uvidi, da se je nemogoče vojskovati s toliko silo in pobegne brez ozira proti Savi. Spotoma je strašno z zobmi škripal in klel ter se zarotil, da ne bo miroval, dokler ne nalovi in ne dovede na svoj dom devetindevetdeset najlepših slovenskih devic za nadomestilo grdobe Metke.

Brzo se razve po vsi deželi novica, da so prilomastili vanjo zopet krvoločni Turki. Blagne gre nabirat črno vojsko na gornjo Krko, na Temenico in Mirno, njegovi sinovi pa skličejo bližnje Poljance, Hribce in Podgorce in začno po očetovem napotku ustavljati in prijemati sovražnike, danes odspredaj, jutri odzadaj, ali pa tudi od vseh strani in koncev obenem. Bili so se tako junaško in uspešno, da je prešel ves mesec, preden so mogli predreti Turki iz Posavja do Kostanjevice. Blizu tega mesta

se je vnela kratka ali trda bitev, v kateri je pocepalo več stotin sovražnikov.

Kristjani ni ta pot niso bili premagani, ali izgubili so mnoge vrle tovariše in tudi vse tri Blagnetove sinove. Po tej nezgodi so se umaknili na Šentjernej. Trupla slavnih viteзов Blagnetov so vzeli s sabo, jih položili v železne krste in zagrebli jokaje z največjo častjo in svečanostjo na prelepi loki pod Tolstim vrhom. Na grob so jim nasuli visok sklad zemlje, na kateri so navalili nekoliko težkih skal, te skale pa so pokrili zopet z debelo plastjo črne, rodovitne prsti. Tako je postal precej velik, okrogel grič, na katerem so posadili prijatelji rajnkih junakov vsakovrstnega žlahtnega cvetličja in gosto vrsto hostnega in vrtnega drevja. Ta brežuljek je dobil ime »Bratovska gomila« v večem spomin, da leže pod njim trije plemeni-ti bratje, ki so prelili mlado svojo kri za sveto domovino in sveto vero našo. Njih požrtvovalna hrabrost je prinesla obilno koristi vsi Sloveniji. Zadrževala je sovražnike več dragocenih tednov vse dotlej, da so se mogli zbrati dolenski in gorenjski brambovci in prihiteti na pomoč trepetajoči krški dolini. Slovenski vojski je zapovedoval grof Humpenhorst, ki je živel zvečine v svojem visokem ali tesnem gradiču na Tolstem vrhu. To oblastno dostojanstvo so mu naklonili deželna gospoda iz usmiljenja, da bi se z njim okoristil in se izkopal kolikor toliko iz dolgov, v katerih je tičal do grla. Njemu se po vojni slavi niso nikoli cedile sline, dasi ni bil strašljivec: najljubše

zabave so mu bile igre, šumne gostbe in surove, nečedne burke.

Abdulu je jela vojna presedati in ga skrbeti. Težko in brez sijajnih uspehov se je boril že z malim krdelom, s katerim so mu nagajali Blagnetovi sinovi. Zdaj pa je stala pred njim in mu zapirala pot znatna vojska, v kateri je bilo več tisoč orožja vajenih in izkušenih brambovcev. Ker je bil uverjen, da jih s silo ne premaga, nakanil jih je ugonobiti z denarjem in izdajstvom. Poslal je Humpenhorstu svojega pribočnika, za tolmača mu pridružil zagrebškega meščana, odpadnika Grilmajerja. Ta dva mu ponudita tri tovore zlatov, če izroči Turkom zakrakovski brod na Krki in odide s kako pretvezo iz tabora domov na Tolsti vrh, ne pustivši v njem nobenega namestnika. Kakor marsikateri ini velikaši tiste dobe, polakomnil se je turških novcev tudi Humpenhorst. Poslancema je dal besedo in roko, da stori vse po Abdulovi volji.

Turki mu prineso obetane zlate še isti dan. Doma jih ni hotel spraviti v strahu, da jih ne zasledi kako nezvesto družinče. Dejal jih je v tri kotle in zaril v »Bratovsko gomilo« pod krste Blagnetovih sinov. V starih časih tatovi in razbojniki niso bili tako drzni kakor dandanes. Najhujši brezbožniki so se bali in ogibali grobov, čeprav so slutili v njih zlatnine ali srebrnine. Mrličiči so čuvali in stražili grofov zaklad bolje, nego bi ga bili najzvestejši služabniki. Prejemši turški denar, se je naredil

Humpenhorst bolnega in se dal odvesti na Tolsti vrh. Staremu Blagnetu, čuvarju zakrakovskega broda, pa je naznanil pismo, da Slovencem dohaja na pomoč jaka četa hrvaških junakov, ki bo zasedla po njegovem povelju važni prelaz čez Krko. Kadar se bodo oglasili pri njem Hrvatje, naj jim izroči zakrakovski brod in poišče sebi kakega drugega kraja in posla.

Kakor vsem tovarišem zdelo se je tudi Blagnetu jako čudno, da je obolel grof tako nanagloma in izginil, ne imenovavši namestnika. Še večjo sumnjo mu je zbudil njegov ukaz, po katerem naj bi brod dobili v roke tujci, za katere nihče ni vedel, kdo so in kakšni so, in ki niso poznali ni vode, ni brodniških in deželskih običajev naših. Neizmerne skrbi so pritiskale dušo domoljubnemu poštenjaku. Zaklel se je, da se nikomur ne umakne z broda. Humpenhorsta je smatral za izdajalca. Iste misli so obhajale tudi druge brambovce. Grofa so črtili, ker je bila znana vsi deželi njegova nečloveška krutost proti podložnim kmetom. Poslušali so ga neradi, kajti niso mu ničesar verjeli in zaupali. Čuvši, da je pobegnil na Tolsti vrh, so se zagrohotali zaničljivo in si čestitali na taki izgubi. Dobro vedoč, da je prva potreba vsaki vojski glavarstvo in pokorščina, so sklicali brez oklevanja tabor in si izvolili v en glas za poveljnika svojega starega ljubimca Blagneta. Prejšnji vojni načrt se popravi in urno izvrši. Podgorci zgrade klance, soteske in järke, gredoče proti Novemu mestu, večina vojske pa se

razpoloži na prostranih spašnikih, ki so se širili takrat od Krke do Šentjerneja. Na levi je imela reko, desno krilo pa so ji zaklanjali neprehodni gozdi, ki so pokrivali srednje Podgorje. Blagne je bil namenjen zaskočiti precej drugi dan z vsemi močmi sovražnike, stoječe na šentjernejskem polju.

Te spremembe so se dogajale tako brzo in natihoma, da niso Turki ničesar zapazili in izvedeli. Abdul je hotel osvojiti najprej zakrakovski brod, ki je bil edini na celi Krki. Slovenski brambovci mu niso delali zdaj nobene preglavice. Misleč, da so brez vodnika, se je nadejal, da jih razbije in razkropi o prvem navalu. Po zmagi bi bil udaril prek Krke in vihral plené, moré in požigaje proti Ljubljani. V kasni noči se pridrvi na krški brod krdelo po hrvaško preoblečenih Turkov. Med njimi so bili mnogi častniki in tudi glavni zapovednik Abdul sam. Tolmač Grilmajer naznani Blagnetu, da bodo vozili čez Krko odslej Hrvatje. Slovenski poveljnik sprejme prihodnike prav prisrčno ter jih odvede pod ogromen šotor, da bi jih pogostil. Nalil je velikansko kupo vina in jo dal Abdulo govoreč: »Hrvatje drage goste, ki jim prvikrat pridejo v hišo, počaste z dobrodošlico, katero zovo ›bilibikum«. Isto tako vas pozdravljamo danes mi Slovenci. Uverjen sem, da ne boste prezirali tega domačega daru. Bog poživi hrvaške sokole, ki so se nas spomnili v nadlogah in nam prihiteli na pomoč proti našemu in svojemu sovražniku, proti peklenskemu turškemu zmaju.

Prosim, da bi izpili zdravico slovenskih bratov vsi po vrsti in to v dušek, kakor zahteva vaša junaška šega.«

Abdul pogleda mrko, postavi čašo predse in zarohni: »Jaz sem se zarekel Bogu, da ne pokusim vina, dokler bo trajala sedanja vojna.«

Blagne se nasmeje dobrovoljno: »Kar jaz vem, si nakladajo obljubo vinskega posta samo božji ugodniki in bolni siromaki, ti pa nisi ne svetnik ne bolnik nego najpodlejši turški rokovnjač in bedak Abdul!«

To rekši, ukaže brambovcem, da ga denejo v kopel; ker ne mara slovenskega vina, naj se naloče slovenske vode. Vojaki uklenejo Abdula in ga vržejo v Krko.

Poveljnik ga je imenoval po pravici bedaka. Da je imel le količkaj pravega razuma, ne bi se šel nastavljat Blagnetu. Lahko bi se bil domislil, da ga bo spoznal po glasu, obrazu in raški slovenščini, katere se je bil naučil za svoje nekdanje sužnosti. Kakor on branili so se vina vsi njegovi tovariši turške krvi. Tudi nje so zvezali brambovci enega za drugim in jih pometali v globoko Krko. Za mizo je sedel še edini Grilmajer. Blagne mu doprinese dobrodošlico. Pograbil jo je hlastno z obema rokama in izpraznil do dna, preden bi bil odmolil kdo očenaš, čeprav je jemala tri poliče stare mere. Ko mu je zdrknil po grlu zadnji požirek, je zahvalil Slovence z dolgim govorom, ki se je zdel poslušalcem tako ganljiv in krasen, da so mu vpili od vseh strani: »Živio, živio!«

Blagne se je čudil in ga vprašal: »Za Boga milega, kaka nesreča je zagnala tebe med turške zverine? Jezik in čustva te razodevajo, da moraš biti naš človek.«

Grilmajer odgovori: »Vi ste dobro pogodili, da sem vaš zemljak. Zibali so me blizu mirne vode Rinže. Za mladosti sem krošnjaril, pozneje pa sem se naselil v Zagrebu, kjer sem ometal meščanom dimnike. Moja umetnost jim je tako ugajala, da so me sprejeli za svojega. Hitro sem se udomačil med to veselo in dobrodušno gospodo. Nekoč sem se vračal iz vinskega hrama domov. Ker sem naložil pretežko breme, me je podrlo na poti, da ne vem ni kje ni kako. Prebudil sem se v turškem šotoru. Vame je zijalo deset grdogledih dedcev, ki so držali nože v rokah. Dejali so, da se moram poturčiti ali pa mi bodo odrezali glavo. Jaz reva sem ljubil bolj zemljo nego nebesa, bolj življenje nego zveličanje; prestopil sem k turški veri, ki je tako prismojena in pasja, da prepoveduje ljudem najslajše darove božje: vino, pleče in klobase. Turki so me vlačili s sabo sem ter tja, da sem jim rabil za tolmača. Pitali so me s pusto bravino in smrdljivo riževo kašo. Taki veri in takim gospodarjem pameten človek ne služi nikoli z veseljem. Če pa me vzamete v službo vi domačini, bom izpolnjeval vaše zapovedi drage volje s tem pogojem, da ne bom stradal vina in da me ne boste silili v boj. Truplu mojemu je prirojeno čudno svojstvo, če ugleda sovražnika, da se nehote obrne in teče brez oddiha, kolikor in dokler ga morejo nositi zdrave noge.

Hrvatje so se mnogo pehali, da bi me prestrojili v junaka, ali vsi trudi so jim ostali jalovi. Prosim vas, da ne boste ponavljali takih nepotrebnih poskušanj. Zato, da me ne mikajo pretepi, pa nikar ne mislite, da vam ne bom nič pomagal in koristil. Trapasti Abdul je izbrbljal vpričo mene vse svoje osnove in nakane, korenito znam tudi mnoge druge turške skrivnosti, ki vas bodo gotovo zanimale.«

Slovenci niso dolgo premišljevali, kaj bi ukrenili in kako bi postopali s strahopetnim Grilmajerjem. Skoro so se uverili, da se ne hvali brez razloga s svojimi vednostmi. Poročila in prijave njegove so jih zadovoljile popolnoma, zlasti pa je bil všeč poveljniku Blagnetu. Ko ga je natanko izprašal in izvedel vse, kar je trebalo, mu je naložil prijetno dolžnost, da bo skupljeval in pošiljal brambovcem vino. Po končani vojni se bo smel vrniti v Zagreb, ali pa bo ometal dolensjske dimnike, kakor ga bo volja.

Zarja ni bila še zarumenela, ko so Turkom naznanili ogleduhi grozovito prigodbo, ki se je zvršila na zakrakovskem brodu. Ta novica je predramila in oživila njihov tabor, kakor bi bilo udarilo vanj sto nebeških strel. Naredila je v njem strah, ki se ne da misliti, nikar dopovedati. Turki so pričakovali vsak hip sovražnega napada. Izgubivši glavnega zapovednika in najboljše podpoveljnike, so obupali ne le o zmagi, ampak tudi o svojem rešenju. Vojska se jim je začela razhajati in bežati na razne strani

brez reda, pameti in smisla. Nekateri so krenili po ravnem proti Samoboru, drugi so utekli v hosto in hribe. Najmočnejša četa se je podila čez Kukovo goro. Gnala jo je divja želja, da bi se maščevala grofu Humpenhorstu, katerega je imela za krivca vse svoje nesreče in sramote. Begunci so mislili skoraj sploh, da je vzel turški denar, pa jih prevaril, da so poginili po njegovem povelju Abdul in drugi prvaki in častniki. Brez zapreke so prihrumeli divjaki v grad Tolsti vrh in zgrabili grofa, ki se je zaman klel, da je nedolžen. Privezali so mu noge za pripognjena vrhova dveh silnih smrek, katera so potem izpustili nazaj kvišku in ga tako raztrgali. Grad njegov so opleni, razstrelili in porušili, da ni ostal kamen na kamnu.

Blagne je dal hrib očistiti razvalin in je sezidal na njem ne veliko ali preprijazno cerkev sv. Roka. Ko je bila dodelana in posvečena, se je vršila v nji slavnostna služba božja, okoli nje pa hrupna narodna veselica, na katero je prišlo mnogo tisoč dolenjskih in hrvaških romarjev. Nobeden ni bil tako dobrovoljen, lačen in žejen kakor Grilmajer. Jedel in pil je za deset drugih, zato ni bilo čudno, da se je domov grede strmoglavil v prepadi-no, treščil z glavo ob skalo in se ubil. Zakopali so ga lepo po krščansko na Tolstem vrhu. Ali duša mu dolgo, dolgo ni mogla najti pokoja. Dobrih tristo let je hodil Podgorce strašit. O polnoči se je prikazal za Sv. Rokom suh, tanek mož, opravljen po dimnikarsko, z metlo na plečih

in je začel valiti okoli cerkve velikanski sod vina. Valil ga je neprestano dve, tri ure. Ko pa se je oglasil prvi zvon, sta zdrknila dimnikar in sod po strmini navzdol in iz daljave se je slišalo čez nekaj trenutkov zamolklo ječanje umirajočega človeka. Prikazen je zagovoril staroverski duhovnik pred kakimi petdesetimi leti. Razsekal je z blagoslovljeno sekuro sod, da je izteklo vse vino po tleh. Brez vina pa se Grilmajer ni maral potikati po Tolstem vrhu, od takrat ga niso več videli.

Gospodarji tega zemljišča so si zidali pozneje pod Gorjanci nov grad, ki se zove Gracarjev turn in stoji na položni višavi v prostornem in rodovitnem dolu, spadajočem med najlepše pokrajine v vsi naši prelepi slovenski domovini. Humpenhorstov zaklad pa leži še dandanes uklet v »Bratovski gomili«.

Usoda ga je namenila tistemu njenemu lastniku, ki bo ljubil dom in narod svoj, da mu bo rabil ne le na svojo korist in radost, ampak tudi na slavo in blaginjo vse naše Slovenije. Takega gospodarja je dobila »Bratovska gomila« baš v sedanjo dobo. Miljutin Hrastnik je resničen domoljub in poštenjak, kakršnih živi jako malo na tem spačenem svetu. Pojdi k njemu in mu razloži imenitno skrivnost, ki si jo slišal od mene. On je imovit mož, ali turški rumenjaki mu bodo podvojili in potrojili bogastvo, če jih da iz hvaležnosti tudi celo polovico tebi. O ugodni priliki ga prosi za roko zlate svoje Milke

in jaz sem ti porok, da boš z njega odgovorom povsem zadovoljen.

S temi besedami je končala miška dolgo pripovedovanje.

Poklonivši se Hudolinu, mu je želela veselo svatbo in šinila z odpustkom v svoje podzemeljsko prebivališče. Njena povest ga je tako razvnela in oduševila, da ni mogel nič zaspati. Šel je z »Bratovske gomile« in se šetal do dne po žitnem polju, ki se razgrinja med hribovjem in Staro vasjo. S tem duhovitim mladeničem sem govoril prvikrat pred petimi leti. Po kratkem znanju mi je odkril vse svoje dogodke, misli in namere. Nekoč sem ga pobaral, če je priobčil Hrastniku zanimivo miškino pripovedko.

Dejal je: »Nisem se usodil. Bal sem se, da jo bo smatral za prazno sanjo in bajko in se smejal in rogal moji lahkovernosti in razpaljeni mašti.«

Ker sva bila z Miljutinom stara prijatelja, razložil sem mu jaz zgodovino »Bratovske gomile« in ga nagovarjal, naj bi jo dal razkopati.

Reče mi smejaje: »Naj bo, da se priljudna miška ne bo jezila na preboječega pesnika, ki ni izpolnil njene zapovedi, pisal bom še to pomlad po slovečega našega starinokopa P., da nam bo razvrpal in preiskal gomilo. Če se najde zaklad, si ga razdeliva s Hudolinom po bratovsko, kakor se spodobi. Tudi za Milko se pogodiva brez težave. Zdaj je še premlada. Če pride ponjo čez dve leti, jo bo odvedel svobodno pred oltar, potem

pa, kamor bo hotel, ali v Moskvo ali pa še dalje, npr. v razcvetajoči se – Vladivostok.«

Ta pomenek sva imela s prijateljem o novem letu. Bilo je kazno, da se bo stvar ugodno končala za pesnika. Ali zopet se je potrdil modri pregovor: »Človek obrača, Bog obrne.« Miljutin je umrl še tisto zimo za boleznijo, ki je trajala komaj pol dneva. Hudolina pa se je polastila neozdravna obupnost, poslovil se je z vsako dobro nado in tudi z Milko za vekomaj. Prisegel je sebi in svojemu stvarniku, da ne bo mislil nikdar več nase, nego da bo živel, delal in trpel samo za ubogi svoj narod in za človeštvo. Pred malo meseci sem izvedel, da je strla smrt tudi njega sredi zelenja in cvetja najkrepkejše mladosti. Humpenhorstovi novci so ostali tedaj tam, kjer so bili več nego tri stoletja. Morda jih bodo ogrenili izvrstni Miljutinovi sinovi, ki se odlikujejo po očetovem zgledu in nauku z najiskrenejšo ljubeznijo do slovenske domovine, knjige in narodnosti. Kadar se bo nahajal zaklad v njih radodarnih rokah, bo pripotoval izpod Gorjancev marsikateri dobrodejen stotak in tisočak v skromne blagajnice naših narodnih društev in zavodov.

Razodetje

Strastno in stanovitno je ljubil Ivan Slobodin svojo domovino. Nastopile so zanjo jako nepovoljne politične in gospodarske razmere. Narodni stranki se niso izpolnile niti najpohlevnejše želje. Zlasti pa so ubogega kmeta pritiskala bremena, katerih ni mogel nikakor več nositi. V vseh okrajih in župah so se mu prodajale hiše in zemljišča. Kupoma je jel preseljevati se v tuje dežele in celo v Ameriko. Slobodina se je polastil strah, da zapusti, preden mine stoletje, zadnji seljak našo očetnjavo in da zamre potem poslednja domača beseda v rajskih gorah in dolinah slovenskih. Domoljubni žalosti so se pridružile pa tudi neozdravne srčne bolečine. Predraga Zalika je začela prezirati dolgo in iskreno njegovo ljubezen. Trpečo dušo bi mu bila mogla okrepčati vera, ali k nji se ni zatekel, ker so mu jo bili ozloglasili in zamorili suhoparni nemški modrijani in razbrzdani francoski romanopisci. V svoji obupnosti je sedel, dokončal svoje »Spomine« ter jih zapečatil in dejal: »Ta spis razjasni žlahti in mojim prijateljem, zakaj se mi je pristudilo

življenje.« Rokopis spominov položi v kovček, iz njega pa vzame nabit samokres in se napoti v Gorjance.

Z višave nad samotno čuvarnico ozre se še enkrat na sirotno krasotico, svojo domovino. Gorje njeno ga tako prevzame, da se jame jokati na ves glas. Brzo pa se mu ustavi plač, brezbožna desnica seže po samokresu. Ta usodni hip mu položi nekdo gorko roko na ramo. Slobodin se obrne in ugleda čestitega meniha, ki mu veli: »Mladenič, tebi je prevelika bridkost pomračila razum in pamet, ali plemenito srce ti bije v prsih. Ker ne ljubiš le sebe, ampak tudi svoje brate, prišel sem te tolažit, pojdi z menoj!« Slobodin zaječi: »Pusti nesrečnika, ki ni zanj nobene tolažbe na tem svetu.« Blagi redovnik ga pokara: »Ne žali sv. Duha, vir milosti božje je neizčrpen.« To rekši, ga prime prijazno za roko.

Neka nevidna moč omami Slobodinu uporno voljo, da gre za menihom pokoren kakor malo dete za brižno materjo. Vodnik koraka z njim v skalno duplino in ga dovede po položnih stopnicah v podzemeljsko dvorano, ob kateri so se videla brezštevilna zaprta vrata. Na prvih je bila zapisana letnica 1875, na drugih 1876 in tako dalje. Po dolgem potovanju prideta do vrat, na katerih je bila zabeležena letnica 2175. Pred njimi se menih ustavi in poslovi z besedami: »Dolžnost me kliče domov, odslej ti bo hoditi brez tovariša. Idi skozi tale vrata in videl boš reči, ki se bodo nahajale in godile ob Gorjancih leta 2175, torej čez tristo let. Uverivši se, da slovenskemu

narodu in tebi ni namenjena nesreča in poguba, zahvali Boga in pridi nazaj v Gorjance.«

Ko prikazen izgine, odpre Slobodin vrata, ali ne stopi v izbo, kakor je mislil, nego na plano v košat drevored, ki je šel ob gladki cesti nizdol proti Beli krajini. Mimo njega so hiteli mnogi po narodno oblečeni ljudje, ki so govorili vsi najčistejšo knjižno slovenščino. On jih pozdravlja po naše, toda nihče mu ne odzdravlja. Vprašal je ženo, če drži ta cesta proti Metliki, ona mu ne odgovori ničesar. Tako nepriljudno so se vedli tudi vsi drugi, katere je ogovoril. Malo po malem je spoznal, da ga ti potniki niti ne vidijo, niti ne slišijo! Obhajala ga je groza, vendar se je privadil prav kmalu svoji nevidnosti. Zdelo mu se je celo prijetno, da opazuje lahko ljudi in okolico brez bojzani, da bi bil komu nadležen in zoprn.

Kar strmel je, kako čudovito so se Gorjanci spremenili in polepšali minula tri stoletja. Bujno so se zarasle vse nekdanje preseke in izseke. Puste goličave so jim pokrili povsod sočni travniki in plodno polje. Mnogokrat je prehodil te kraje za prve svoje mladosti, itak ni poznal zdaj skoraj nobene ceste in steze; bilo je kazno, da so jih deželani preložili poleg potrebe in koristi. Ob vseh potih je stalo krasno drevje, tod lipe, tam kostanji, zvečine pa jablane, slive in hruške. Še veliko bolj so ga razveseljevala kmetska prebivališča, ki so bila naredna, snažna in očitna kakor nekdanj komaj grajske pristave in gosposka letovišča. Spodaj so imela kleti, shrambe

in suše. Po dvojnih stopnicah se je šlo na pokrit, ličen hodnik, ki so ga imenovali: krilca. Za hodnikom se je širila prostorna veža. Ob nji so stanovali domačini v svetlih, udobnih, poslikanih izbah. Najlepša se je zdela gornica. V nji so se ščeperili zlikani predalniki, mehka, blazinasta sedala, svilna zagrinjala. V vsaki gornici je našel Slobodin tudi hišno knjižnico, brez katere ni bila nobena le količkaj imovita rodovina. Bogate vasi so se vrstile ena za drugo s kratkimi presledki ob velikih in stranskih cestah. V večjih selih je bila povsod šola, čitalnica in pevsko društvo, v mnogih pa tudi cvetoče tovarne, ki so jih vodili spretno kmetje sami.

Slobodin je motril korenito in natanko, kako mu žive in se ponašajo rojaki. Srce mu je kipelo in vriskalo od veselja, da so bili gospodarji ne le marljivi in denarni, ampak tudi nravni in rodoljubni možje. Krčme ni bilo v nobeni vasi, doma pa so se gostili ljudje jako mastno in slastno. Jedli so meso še ob delavnikih, ob nedeljah pa se je natovorilo na mize toliko vsakovrstnih dobrot, kakor da bi praznovali v vseh hišah svatbo. Za žejo so pili najrajši pivo, ki so ga sami kuhali. Tej zdravi narodni pijači so rekli kvasec. Z vinom se niso zalivali, dasi so ga obilo rodile gorice in ravnice. Devet desetin so ga prodali trgovcem, sami so ga uživali prav zmerno le o svečanih prilikah. Vsak dan so ga dajali po malem samo starcem, bolnikom in otročnicam.

Med vasmi in za hišami so se razprostirali zali vrtili, senožeti in oranice. Vsaka ped zemlje je izpričevala jasno, da jo obdelujejo oratarji na vso moč pridno in razumno, izpolnjujoč vestno vse nauke znanosti in izkušnje. Pred tristo leti je štrlelo iz vseh njiv in lok trdo skalovje, zdaj pa bi bil iskal človek zaman najdrobnejšega kamenčka. Rahla, več čevljev debela črna prst je ležala na poljih in zelnikih. Delavcem je rabilo orodje, ki je bilo kaj lahko in lično, ali trdno in držno, večinoma železno. Lesene pluge so opustili že tako zdavnaj, da jih v to dobo niso niti pomnili. Prav tako so spremenili vsi gospodarji starinske puste spašnike v bujne košenice, katere so gnojili in namakali ob suši po vodotočih, navedenih iz potokov, kalov, vodnjakov in celo iz Kolpe. Živina se ni pasla nikjer zunaj, krmili so jo brez izimka doma v hlevih in svinjaki. Na vrteh se je skrbno gojeno drevje kar šibilo in lomilo pod težo žlahtnega sadja. Za noben denar ne bi bil dobil na njem suhe veje, mahu, goseničjega gnezda in drugih znamenj zanikrnega sadjarstva. Mesto nekdanje gnile in razmetane lesene ograde ga je varovala gosta in visoka, čedno obrezana živa meja. Take prijazne seči so delile često tudi njivo od njive, travnik od travnika, vinograd od vinograda.

Po mnogih dražestnih potih in ovinkih je prišel Ivan Slobodin naposled do veličastnih, umetno zidanih, z marmornatimi stebri in bronastimi sohami okrašenih vrat, na katerih se je lesketal zlati napis: Mesto Semenič.

Od čuda obstane kakor okamenel, kajti dobro je vedel, da je bila nekoč na tem kraju župna vas Semič, ki je imela prav pošten glas pri vseh sosedih, ali kaj malo mestne podobe. Slobodin je hodil po Semeniču očaran kakor za svojega detinstva po Ljubljani, ko je videl prvič slovensko stolico. Na vse strani se je obračal in upiral oči. Nikdar se ni mogel nagledati krasot, ki mu jih je razkazovalo mesto malone na vsakem koraku, po vseh glavnih in stranskih ulicah. Raztezalo se je pol ure daleč po višinah in pod goro. Prebivalo je v njem gotovo petnajst, morebiti celo dvajset tisoč slovenskih ljudi. Tuje besede ni slišal iz nobenih ust, niti tuje šege niso se mogle v njem udomačiti. Moški in ženske so nosili dragocene surke, sosebno lepo pristojale so gospodičnam baržunaste, z zlatom in biseri izprevezene kapice.

Semenič se je Slobodinu tako priljubil, da je ostal v njem nekoliko dni. Pohodil je skoraj vsako hišo, vsak zavod, vsako skupščino in veselico. Vse, kar je zapazil in čul, mu je dokazovalo prediven razvoj in podvig najčistejšega narodnega življenja in izobraževanja. V mestu so izhajale petere slovenske in ene slavjanske novine. Jezik tega slavjanskega časnika se je pisal s cirilico in ni bil enak nobenemu sedanjih slovanskih narečij. Bil je polnglasen, krepak in mogočen kakor ruski, ali malone brez tistih inostranih besed, ki kaze tako neprijetno in po nepotrebnem današnjo pismeno ruščino. »Po slavjansko« so se razgovarjali Slovenci z drugimi

Slovani, zlasti pa s tujci, ki so se učili temu jeziku v vseh svojih višjih učilnicah. Baš na sredi mesta se je vzdigoval ponosno štirinadstropni Narodni dom, v katerem so se shajali ob nedeljah in zimske večere vsi meščani brez razločka stanu na duševne in telesne zabave. Razen njega je bilo v Semeniču še kakih deset inih narodnih društev. Vsako je imelo svojo hišico s čitalnico, kuhinjo in pivnico. Kuhalo in točilo se je tu kakor v Narodnem domu samo udom in gostom. Kakor na deželi ni bilo niti v mestu nobene krčme. Slobodin je našel resda dve veliki, jako okusno opravljene gostilni, ali v njih so ostajali samo tuji popotniki, nikoli se ni nameril v njih na domačina. Meščani niso marali dosti niti kavarn, dasi so bile prav udobne in gosposke. V eni je poslušal Slobodin Nemca in Italijana, ki sta se pomenkovala po slavjansko. Po večjem ju je razumel. Njun pogovor ga je zanimal neznansko. Pretresala sta politiko. Nемеc je pravil Italijanu, da je nekako pred tristo leti ugonobil nemško mogočnost neki minister, čigar ime je pozabil. Mnogi sijajni uspehi so napuhnili tega nesrečnega človeka, da je razžalil in razkačil vse sosednje narode. Napovedali so mu boj in po večletni krvavi vojni so omagali hrabri Nemci in izgubili veliko zemlje in svojega ugleda. Itak morajo hvaliti usodo svojo, ker se zmagovalec ni maščeval prehudo. Zdaj resda ne morejo nikogar zatirati, ali niti njim ne sme delati nihče nič žalega. Na svetu je zavladala obča pravica in z njo se je doselil na zemljo

stalen mir, ki ugaja in koristi vsakemu narodu. Radi njega so se olajšala ljudem bremena, tožbe na presilne davke so potihnile po vseh deželah.

V kavarni je prebiral Slobodin često semeniške časnike, iz katerih je zvedel vse polno veselih novic iz vseh krajev slovenske domovine in slavjanskega sveta. Dopis iz Ljubljane mu je naznanil, da so našteli v nji o zadnji splošni popisnji dvesto in petdeset tisoč domačih prebivalcev. Razen dvesto začetnih, strokovnjaških in srednjih narodnih šol imela je tudi razne velike, čisto slovenske učne zavode, ki so se zvali akademije. Bilo jih je šest: zemljedelska, trgovska, leposlovna, pravoslovna, zdravniška in politehniška. Iz nekega drugega dopisa je povzel Slobodin, da je dobila Ljubljana že pred sto in osemdeset leti najvišji upravni in sodni dvor za vse slovenske pokrajine.

Iz kavarne je krenil često v mestno zbornico in v deželske urade. V vseh pisarnah se je govorilo in uradovalo samo na našem jeziku, rodoljubnega opazovalca ni nikjer žalila ni tujčeva drzovitost ni birokratska in pisarska besnost. Posebno je zadovoljilo Slobodina cesarsko sodišče. Razpravljalo se je v njem vse ustno, stvarno in brzo. Zapisovalo se je povsem ob kratkem samo to, kar je segalo v bodočnost, npr. dolžna pisma. Za takove spise se je potrebovalo pred tristo leti marsikdaj po več pol papirja, zdaj se je opravilo vse s tremi ali štirimi vrsticami. Slobodin je smatral po pravici za

radostno znamenje jako nizke obresti, ki so se zahtevale v Semeniču. Za sto srebrnikov sta se dajala samo po dva na leto. Hotel je tudi pogledati, kako se vedo in kaj se razgovarjajo kaznjenci v ječah, ali našel jih je prazne. V novinah je potem čital, da že dva meseca ni trebalo nikogar goniti v zapor.

Slobodin je prehodil mnogokrat vse mesto in obližje, pa se ni naveličal nikoli tega šetanja, ker je bilo povsod dovolj sence, narednih počivališč in vsakovrstnih inih ugodnosti. Vse trge so polepšavali drevoredi in cvetniki, brez lipovih in kostanjevih zasadov ni bilo nobenih ulic, nobene predmestne ceste. Na trgih, šetališčih in drugih večjih prostorih je dalo postaviti mestno starešinstvo premnoge marmornate in rudne podobe slovenskih in slavjanskih junakov, izbornih pisateljev, mislecev, izumnikov. V Semeniču se je nameril Slobodin tudi na nekaj posebnega, česar ni videl še nikoli v svojem življenju. Pod pečevjem za ječami je stala dolga vrsta nakaznih črnih stebrov. Ti stebri so bili spomeniki, toda ne častni. Izklesali in namestili so se tukaj na sramoto izdajalcem in inim narodnim sovražnikom in v svarilo sedanjim in vsem bodočim rodovom. Na prvem stebri se je zvijal velik, pisan gad. Napis, izdolben v tem svitku, je preklinjal doktorja Šlebedra, ki je služil našim zatiralcem za dopisnika, vohuna in ovaduha. Drugi steber je doletel nekega Florijana Čičerko zato, ker je mesto vzvišenih naukov Kristusovih oznanjal ljudem babje

vraže, tercijske čenče in romarske bajke. Ta spominek mu je omislilo cerkveno glavarstvo, ki ga je opominjalo često ali zaman, da ne razširjaj glupega in pogubnega praznoverja.

Več takih črnih stebrov so si prislužili profesorji, ki so prepovedali naši mladini dobre in poštene slovenske časopise in knjige z nesramno pretvezo, da jo pohujšujejo. Brez zapreke pa je smela prebirati vse tuje spise, dasi so bili mnogi strašansko nespodobni in nenravni ali pa popolnoma nekrščanski in brezverski.

Cesarska vlada, mestni odbor in posamezni domoljubi in bogati podjetniki so preskrbeli Semenič obilo z brezbrojnimi obče koristnimi ustanovami, napravami in zavodi. Železnice so šle iz njega na tri strani, proti Ljubljani, Karlovcu in Ogulinu. Zračna pošta Samolet je nosila vsak dan blago in potnike v Ljubljano, Zagreb, Trst, Reko in Celje. To pošto je izumil pred sto leti neki Ljubljančan. Vozila je visoko nad zemljo, često nad oblaki brez najmanjše nevarnosti. Velikanski vodotoč je dovajal mestu vodo iz daleke Kolpe, po drugem vodotoku je dobivalo iz hribov bistro studenčino. Umno zemljedelstvo, trgovina, tovarne in premnoge ine delavnice so naklonile vsem stanovom znatno imovitost in splošno zadovoljnost. Starodavna borna »Purga« se je preimenovala po dobrem razlogu v »Milijonarski trg«, kajti stanovali so ob njem v svojih palačah sami težki

bogatini, ki denarcev svojih niso šteli, nego jih merili na vagone.

Najrajši in najdlje se je mudil Slobodin vsak pot v prvi mestni ulici v gimnaziju, ki se je razlikoval v marsičem od današnjih šol tega imena. Vsi predmeti so se razlagali po slovensko. Poleg domačega jezika učil se je najbolj »slavjanski«. Vsi dijaki so ga govorili tako gladko kakor svojo materinščino. Dajala pa se jim je prilika, da so se izurili lahko tudi v drugih slovenskih narečjih in v glavnih tujih jezikih. Jako mnogo ur je bilo odločenih računstvu, fiziki, prirodopisju in zemljepisu, grščini in latinščini pa – nobena! Čas, ki se je s tem dobil, se je upotrebljavajal velekoristno za glasbo, zdravoslovje in v višjih razredih za državoslovje. Glasba je bila zapovedan predmet za vse učence. Slobodin se je uveril, da so si semeniški dijaki čvrsto zapomnili pravila, kako jim je živeti, da si ohranijo zdravje. Dasi je bistro pazil, ni našel v vsem mestu nobenega mladega človeka, ki bi bil pijančeval, žgal smotke, ponočeval ali čepel sključen po vse ure pri vražjih kvartah. Dečaki so se dobrovoljili v prostih urah z dobrim berilom, duhovitim šahom, biljardom, žogo, telovadbo, prijetnimi izprehodi na deželo itd. Učitelj državoslovja je razkladal poslušalcem ustroj države in državljanske pravice in dolžnosti. Odraslim mladeničem je bilo torej politikovanje dovoljeno, kar se je zdelo Slobodinu jako pametno in potrebno. Zabeležil si je v listnico besede, s katerimi je končal profesor tega

predmeta svoje predavanje. Dejal je s povzdignjenim glasom: »Dragi prijatelji in slavjanski bratje moji, prosim in zaklinjam vas, da nikdar ne pozabite, da smo tudi mi prevažna veja tistega orjaškega drevesa, v katerega blagodatni senci počivajo in se radujejo vsi omikani narodi starega sveta.« V gimnaziji je bila nameščena izvrstno založena knjižnica in dijaška čitalnica, v kateri je ležalo na mizi do štirideset slovenskih in drugih slovanskih časnikov.

Krščanski nauk so se učili gimnazijci obširno in temeljito, ali ne za red v spričevalu in ne v šolskem poslopju, polnem dijaške lahkomiselnosti, nego v stolni cerkvi pred velikim oltarjem, za popotnico in vodilo po nebeških vzorih hrepenečemu duhu. Po službi božji, ki je bila slovenska od konca do kraja, razlagal ga je veleučeni duhovnik z milim glasom in tako preverljivim čutom, da mu je moral poslušalec potrditi hote ali ne hote slednjo besedo. Slobodin ga je čul, ko je govoril baš o istinitosti krščanske vere. Rekel je: »Prvi dokaz njene resničnosti nosimo v sebi, kajti ujemajo se vsi bistveni nauki krščanske vere s srcem, pametjo in vestjo vsakega poštenega človeka.« Slobodin ostrmi, da mu zastane sapa. Dejal je sam v sebi: Ta dokaz je tako naraven, prost, jasen in neovržen, da mora pregnati najtrdokornejšo nejevero. Kako je to, da mi ga niso povedali nikoli v šolah in da se ga nisem niti sam domislil! Verske sumnje, ki so ga mučile dolgo in neusmiljeno, so zdaj izginile

brez sledu, kakor se razhlapi zadušljiva, siva megla na žarkem soncu. Razburjeno srce mu ublaži zopet sladek mir; do svoje smrti se bo spominjal hvaležno svetega moža, ki mu je v semeniški cerkvi oživil z enim samim kratkim stavkom mrtvo vero.

V nedeljo popoldne se je hotel Ivan Slobodin vse-kako udeležiti zabave v Narodnem domu že zato, ker so naznanile vse novine, da bo čital njega predsednik, Janko Slobodin, jako mične, tristo let stare »Spomine« svojega pradedu. Mislil si je: Kaj, ko bi bil ta Janko moj sorodnik v desetem ali dvanajstem kolenu in bo razveseljeval občinstvo morda baš z mojimi zapiski? Kar je slutil, se je potrdilo popolnoma. Janko je opisal najprej pradedovo življenje. Povedal je tudi zgodovino njegove ljubezni, ki je vzbudila v dvorani precej glasno veselost. Pravil je, da je Ivan zdihoval in lazil za Zaliko dve leti. Zaklinjal se ji je vsak dan, da jo ljubi stokrat bolj nego vse ine ljudi in vse zaklade in slasti tega sveta. Ona mu je verjela in mu podarila svoje srce, kajti bil je Ivan nepokvarjen in jako čeden dečko. Zdel se ji je resda močno fantastičen, ali mladenke oprasčajo take slabosti kaj rade svojim ljubimcem. Toda Zalika je bila krščansko in pametno dekle. Hotela je biti Ivanova žena, ne pa ljubica. Da ji je rekel: »Vzemiva se!« – oklenila bi se ga bila okoli vrata in ga obsipala s poljubci. Ali njemu ni mogla zdrkniti z jezika beseda: zakon, ne zato, ker je imel morda nečiste namene. Bog varuj! On bi se bil rad

pozakonil z njo že prvi dan, ko jo je spoznal. Zadrževala ga je prazna bojazen, da ga deklica ne usliši. Najprej se je hotel uveriti, da ga ljubi, šele potem bi ji dejal: »Draga Zalika, dosti dolgo se že gledava, čas je, da se poročiva.« Po takem ni čudo, da je prišla zmešnjava. Oba sta čakala zaman, ona njegove snubitve, on pa njenega priznanja, da ga ljubi. Brez odločenja so tekli tedni za tedni, meseci za meseci. Dekleta zgrabi naposled nejevolja. Ko ji je začel zopet ponavljati, kar je že tolikokrat čula, bleknila je, da je sita tega zaljubljenega čvekanja, naj jo pusti pri miru. Bilo ji je precej žal, da so ji ušle take nepremišljene besede. Revica vso noč ni mogla zaspati. Da je prišel Ivan drugi dan k nji, prosila bi ga bila za zamero. Toda on se ni prikazal, ker ni poznal ženske trme. Bil je taka mila Jera, da se je imel za najnesrečnejšega človeka na zemlji. Poleg ljubezni ga je trla tudi rodoljubna žalost. Slovenski narod je trpel takrat grozne bede in ni bilo nobenega upanja, da se politične prilike in razmere skoroboljšajo. Ivana je ta dvojna bridkost tako zmešala, da se je nakanil ustreliti. Nebeški oče pa se je usmilil izgubljenega sina ter mu poslal skrivno razodetje, ki ga je potolažilo. Zamaknil se je iz devetnajstega v naše dva-indvajseto stoletje in gledal blaženo in slavno bodočnost slovenskega naroda in tudi mesta Semeniča. »Spomini« njegovi dokazujejo, da je došel poslušat baš nocojšnjo našo zabavo v Narodnem domu in da je zvedel iz njihovih ust, zakaj mu Zalika ni priznala svoje ljubezni. To se

ve, da se mu je zdaj na vso moč mudilo domov. Uboga Zalika je bila skoraj zblaznela, ko je slišala, da je izginil Ivan brez slovesa. Našel jo je vso objokano in obupano. Ali njena toga se je spremenila hitro v radost in smeh, ko jo je pritisnil na srce in jo imenoval »sladko svojo nevesto«. Poročila sta se še tisti mesec in odslej jima usoda ni grenila več življenja.

Po tem kratkem vekopisu je jel govornik Janko Slobodin čitati Ivanove »Spomine«, ki so naštevali natanko vse nadloge in težave, ki so pritiskale slovenski narod, zlasti slovenskega kmeta v devetnajstem stoletju. Ivan je poslušal zvesto svoje življenje, »Spomini« pa ga niso nič mikali, ker so mu bili znani. Zbodla ga je bila marsikatera opomnja Jankova, in ko se je občinstvo smejalo njegovi neokretni ljubezni, mu je šinila vsa kri v glavo od srama in jeze. Ali to razžaljenje je precej pozabil radi preveselih poročil, ki jih je čul v Narodnem domu o ljubljeni Zaliki. Zdaj je vedel za trdno, da ga ljubi in da mu je namenjena za ženo. Ves zamaknjen je hitel v cerkev in zahvalil Boga za rešenje in za dobljene tolažbe. Iz cerkve je tekel na vso sapo v Gorjance. Na vrhu mu opešajo noge in se ga poloti težka dremota. Legel je na mehko trato in zaspal. Vzbudivši se, vidi pod sabo samotno čuvarnico, kamnite rebri in golo bregovje. Ta pogled ga uveri, da se je preselil iz sončnega dvaindvajsetega nazaj v viharo in pusto devetnajsto stoletje. Čile noge ga prineso v treh urah domov.

Zgodilo se je vse tako, kakor je pripovedoval semeniški gospodi Janko Slobodin. V treh tednih sta bila Ivan in Zalika mož in žena in živita še zdaj prav zložno in srečno. Ivan se bavi mnogo s politiko. Domače časnike (tujih ne mara) prebira od prve do zadnje črke, mične članke in dopise še po dvakrat. Ker ve, da je bodočnost naša, ne delajo mu preglavice hude neprilike, v katerih se nahaja često narodna stranka. Kadar izve kako krivico, ki se je storila naši narodnosti, zakliče zmagoslavno: Vsaka sila je minljiva! Prešeren je prerokoval resnico, da se bodo »vremena razjasnila« tudi nam Slovencem, zato: Ne vdajmo se!

Kocaneža

Kakor da ta svet ne bi bil solzna dolina, živel je gospod Šale v podgorski svoji pristavi brez brig in nadlog, brez dušnih in telesnih bolečin in bolezni, ki stiskajo po vsi zemlji ubogi človeški rod. Poleg dohodkov, ki mu jih je dajalo zemljišče, je imel lepo in lahko službo, ki ga je osvobodila vseh skrbi za vsakdanje potrebe. Povse naravno je bilo torej, da ga dobra volja ni nikoli minila. Znal pa jo je zabeliti prav obilno tudi z bistrournimi dovtipi in burkami, katerim se je moral smejati vsak človek, pa naj je bil čemerer in star, kolikor mu drago. V njegovi hiši je vladala pristna slavjanska gostoljubnost. Za Šaletovo mizo so se zbirali jako pogostoma dolenjska gospoda na vesel pomenek, na oduševljeno popevanje, na živo pretresovanje političnih in narodnih razmer, na korenit dogovor, koga bi trebalo izvoliti za poslanca v deželni ali državni zbor. Njega so smatrali rodoljubi tega prostranega okraja malone za stožer narodnega gibanja in za glavnega podpornika slovenskemu slovstvu in vsem prosvetnim našim zavodom. Kdor je dlje

časa z njim občeval, mu ni mogel prehvaliti poštenja, istinitosti, blagodušja, sosebnost pa iskrene, bolj nego bratovske prijaznosti, s katero je prejemal in pogoščeval vse mnogobrojne svoje prihodnike. Po deželi je šla prelepa govorica, da so mu vsi znanci obenem tudi prijatelji. Trdilo se je sploh, da Šale nima nobenega sovražnika, in res se ni vedelo za nobenega, dokler ni začela hoditi v njegovo kuhinjo po ostanke dolgopeta Kocenova Neža, ki so jo klicali zabavljivi Dolenjci s skrajšanim imenom Kocaneža.

Ta baba ni bila beračica. Prosila ni nikoli ničesar. Ona je zahtevala, da jo hranijo drugi, ker je bila uverjena, da je to njihova dolžnost. Hvalila se je: »Jaz služim noč in dan Bogu in molim za vse ljudi, ali bi ne bilo v nebo vpijoč greh, ko bi mi ne dajali za to tiste mrvice živeža, ki ga potrebujem?« Podgorci so jo sodili različno. Nekateri so jo imeli za blazno, drugi za prekanjeno sleparico, ki pokriva svojo lenobo z ruhom svetosti, zvečine pa so ji vendar verjeli, da je res jako pobožna ženska, čeprav so se jim zdele nekatere njene navade nedoumne ali trapaste.

Doma ni šla skoraj nikoli k maši. Ob dveh, najkasneje ob treh zjutraj je zapuščala svoje stanovanje, podedovano po materi, in dirjala čez hribe in jarke v Kostanjevico, Novo mesto ali kam drugam, kakor ji je treščilo v glavo. Tam je ostala po več ur v cerkvi, potem pa hajdi zopet domov in – v posteljo! Često se je naspala, ko

se je storila komaj noč. Ini vaščani so se polegali, ona pa je vstala in šla molit na bližnje pokopališče ali pa h križu, ki je stal na samotnem razpotju pol ure od sela. Pobožnost svojo pa je opravljala tako natihoma samo take dni, ko ni mogla dobiti društva, npr. o velikem delu poleti. Skupno molitev je razglašala za najugodnejšo Bogu ne le zato, ker so jo priporočali duhovniki, ampak tudi iz častiljubja in radi svoje gospodljivosti. Kadar so se zbrale pri njeni hiši tercijalke, jih je razvrstila sparoma po velikosti in dobi in odvedla izprevod do kake daljne cerkve ali kapelice, ki je bila posvečena Materi božji. Korakala je pred njimi brez para. Držeč v desni roki zastavico z Marijino podobo, je molila z grmečim glasom rožni venec ali litanije. Očenaš njen se je odlikoval z dodatki, katerih ne pozna katoliška cerkev, npr. Bog oče naš, kir si v svetih nebesih, posvečeno bodi precartano tvoje ime itd. Tudi je klicala rada na pomoč svetnike, ki jih Slovenci ne časte dosti in so jim največ povsem neznani, npr. sv. Elijo, sv. Dizmana, sv. Šemposa, sv. Pafnucija in Benucija(!) idr.

Kocaneža je pazila strogo, da se je njeno krdelo ponašalo na poti spodobno in popolnoma po njenem zgledu. O najmanjšem neredu, ki se je pripetil, skočila je h grešnici, ji očitala brezbožnost in prerokovala večno pogubljenje. Kadar se je prav ujezila, jo je zgrabila tudi za lase in ušesa ali pa jo kaznovala z brcami in pljuskami. Večkrat je vzela v ta namen s sabo šibo ali palico ter

jo vihtela brez milosti nad glavami in pleči podložnih ji tovarišic. Marsikdo se je čudil, da se ji ni nikoli nobena izneverila navzlic tem surovostim in grdim priimkom in psovkam, s katerimi jih je neprestano pitala in pikala.

Tercijalke so ji oprostile rade vsako razžaljenje zato, ker so imele vse trdno vero, da pridejo po njeni milosti in z njeno pomočjo gotovo v nebesa. Kar izkušale so se med sabo, katera jo bo spoštovala z večjo vdanostjo in jo pogostila s slajšimi založki.

Volja njihova je bila brez sumnje dobra, ali ponuditi so ji mogle skoraj le proste jedi, kakršne uživajo kmetje, Kocaneža pa je mislila, da so njene zasluge vredne boljše postrežbe.

Seznanila in sprijaznila se je torej s Šaletovo kuharico, ki je bila v daljnem rodu ribniški Lenčiki in se je bila navzela tudi nje bogoslužnega duha in pridiganja. Od nje se je dobil vsak dan krožnik dobre juhe in kos govedine, često pa tudi reženj pečenke in kupica izvrstne starine.

Šale ji je privoščil na oči iz srca rad ostanke svojih obedov, vendar pa se ni mogel premagovati, da bi ji ne bil večkrat ponagajal in jo podražil, zabavlja je nje čudnim običajem in pustolovskim pobožnim vajam. Kocaneža ga je pogledala srpo in zlobno že precej prvi pot. Ko pa so se njegove šale ponavljale in bivale vedno ostrejšje, je počila z nogo ob tla, se mu zagrozila z visoko vzdignjenim prstom in zakričala, da jo je razžalil poslednjikrat.

Od tistega dne se ni več prikazala v njega kuhinji. Njena jeza se mu je zdela jako kratkočasna in smešna, kar ni bilo baš pametno. Da bi jo še bolj razpihal in vžgal, je naprosil svojega prijatelja, uradnika Rogača, ki je bil pesnik, da mu je zložil ujedljivo zabavljico, v kateri je bilo opisano vse življenje Kocanežino. To pesem so ji hodili prepevat fantje pod okno, kmalu pa se je razširila tudi po bližnjih župnijah in sčasoma po vsi Krški dolini.

Kocaneža je precej uganila, od koga ji dohaja to zasramovanje. Pihala je po gadje in snovala osveto. Čez nekaj dni je sklicala svojo bogomolno vojsko in začela romati z njo od cerkve do cerkve, od župnije do župnije. Povsod je dala župniku goldinar, da bi se brala zanj maša »v dober namen«. V kakšen dober namen, pa ni hotela nikjer povedati. Četa pride z Marijino zastavo tudi v Vohunovče. Dekla sodnika Pižma je poznala eno teh romaric ter jo vprašala, kaj pomenja ta božja pot? Tercijalka ji veli: »Me romamo v dober namen.«

»V kakšen dober namen?« jo pobara radovedna služabnica. Blebetavasta znanka se zasmee in pravi: »Viš, v tak, da bi poginil Kocanežin sovražnik z naglo smrtjo, brez izpovedi, brez kesanja in torej brez upanja, da bi se mogel kdaj zveličati.«

Dekla se strese od groze, teče domov in naznani gospodarju, kar je izvedela. Pižem se spomni raznih paragrafov, ki prepovedujejo strogo vsako oskrunjenje

vere in časti božje. Brž pošlje po romarice biriča in ob-
sodi Kocanežo v zapor.

Prebivši kaznen, se napoti vsa poklapljena nazaj v
Podgorje, tam pa jo dohiti nova nesreča. V temni noči
sta jo zaskočila dva hrusta in tako namahala, da je ostala
komaj živa. Dejala je: »Ta lopova je najel Šale, toda gorje
mu, jaz mu moram priti do živega, če mi je zapraviti tudi
dušo in nebesa.«

Ležala je bolna cele kvatre. Ko je zopet okrevala, je
bila vsa spremenjena. Molltev ji je mrzela, cerkve in kri-
ža ni marala niti videti, prejšnjih tovarišic se je ogibala.
Ker je obupala, da bi se mogla maščevati z božjo pod-
poro, je zatajila Boga in sveto vero, se zapisala hudobcu
in pridružila coprnicam. Stanovala je odslej, kadar je
bila doma, v gorjanskem brlogu. Denarja in dragotin je
imela, kolikor je hotela: v vseh žepih so ji žvenketali zlati
in tolarji. Po gosposko oblečena se je vozila v kočiji od
vasi do vasi in povpraševala, kje bi mogla dobiti črnega
petelina. Česar je iskala, je našla v žumberških Vlahih,
ali gospodinja ji veli, da svojega črnega kokca ne more
dati izpod petih goldinarejv. Kocaneža se zagrohota in ji
našteje zanj sto rumenih zlatov. Vzame ga s sabo v Gor-
jance in ga pita v temi s čarobnimi zelmi in vivodinsko
starino tri leta in tri mesece.

Četrli mesec četrtega leta ji znese debelo jajce, ki je
bilo žolto kakor žveplo. To jajce začne goditi Kocane-
ža v najglobočji rupi svojega podzemeljskega brloga.

Prebivališče je zapustila zdaj za malo ur samo takrat, kadar si je šla kupovat hrane in pijače.

Kocaneža je imela mladega, jako lahkoživega žlahtnika, Trampuševega Jurija, kateremu je bila tudi botra. Jurij je dobil po bratih, ki so mu umrli za kolero, 1200 goldinarjev. Ker so mu pomagali prijatelji in ljubica, zaluckal in zatratil je te lepe denarce v nekoliko mesecih, potem pa je bil zopet tako suh in prazen kakor nekdanj; ni prijatelji ni ljubica ga niso hoteli poznati, nikar mu vrniti dobrote z dobrotami. Fant začne premišljevati, kam bi šel iskat dela in zaslužka. Dejal je: »Ako najdem kmalu v štiri peresca deteljo, pojdem še danes na Hrvaško.«

Gledaje po detelji, zapazi na tleh neko zlato reč, ki je bila podobna na enem koncu ključku, na drugem pa kurjemu parkeljcu. To čudno dragotino vtakne v žep in se jame znova ozirati po njivi. Preden bi naštel do dvajset, najde deteljo ne le v štiri, ampak v pet peresc! Preleti ga slutnja, da ga čaka morda še večja sreča, nego si jo želi. Stopivši s polja na cesto, kar ostrmi, ker ugleda Kocanežo, ki se je na bližnji vrbi obešala! Jurij jo vpraša, zakaj se ji je življenje zamerilo? Baba zajavka: »Izgubila sem svoj dragoceni ključ, kakršnega ne zna narediti nobena človeška roka. Brez njega ne morem odpreti svojega stanovanja, v katerem leže vsi moji zakladi. Joj meni!«

Jurij ji pokaže najdeno zlatnino. Starka ga vsa zamaknjena objame in mu se zareče, da za ta ključek prejme od nje nagrado, ob kateri bo mogel živeti brez sile do svoje smrti. Hitro namaže pod pazduho z nekako mastjo sebe in njega in zdajci sta se dvignila v zrak in odfrčala v Gorjance. Kocaneža odpre tam z zlatim ključkom brlog in razkazuje fantu svoje zaklade, ki so bili neizmerni. Opozori ga tudi na žolto jajce in mu pove, da se prav kmalu izleže iz njega Maliček, ki povrne Šaletu z obrestmi vred vse, kar mu je dolžna. Ponudi mu potem tri reči, izmed katerih naj si za plačilo izbere tisto, ki mu najbolj ugaja. Vpraša ga, če hoče tako korenino, da ga ne bo videl noben človek, kadar jo bo imel pri sebi? Ali ga mika morda prt, ki se pogrnen na mizo napolnjuje kar sam z najslajšimi jedmi in vini? Ali pa bi mu bil nemara najljubši onile umazani mehur? V njem je samo ena šestica, ali če jo vzame iz njega, nadomesti se precej z drugo in tako si nabere lahko polne vreče drobiža.

Jurij veli: »Ne maram ni korenine ni prta, daj mi mehur! Za denar, če je prav majhen in droben, kupim si vsega, česar koli mi poželi srce.« Čarovnica mu da blatni mehur in ga hoče pregovoriti, da bi šel tudi on v coprnike. Fant jo pobara porogljivo: »Kako pa se pride v tak imeniten stan?« Baba hiti: »Na, tu ti je lonec. Zdaj pa reci: ›Jaz ne verujem v Boga, nego v tale pisker.‹ To je vsa coprniška vera in molitev! Razen te poglavitne reči so še neke malenkosti, katere ti razložim pozneje.«

Jurij, ki je bil lahkomiseln dobroživček, ali čvrst kristjan, prime lonec in zavpije, da se je razlegalo do pol Gorjancev: »Jaz verujem v pravega Boga, v tale pisker pa se ...«

Srdita coprnicca zgrabi bič, da bi ga ošinila. Jurij skoči iz brloga in pobegne proti mestu ves vesel, da si je rešil neumrljivo dušo. V mestu si kupi lepo mošnjo, katero napolni s šestnicami, mehur pa si prišije k dnu malhe, da ga ne izgubi.

Živel je odslej brezskrbno in prijetno kakor ptica pod nebom. Podnevi je kaj malega delal, da si je kratil čas, zvečer pa je jedel, pil in se dobrovoljil. Dostikrat je najel kakega slovečega godca, da mu je godel, pel in pripovedoval burke in bajke. Kadar mu je zaigrala mlada kri, je šel tudi plesat, ali vselej brez para. Spominjaje se nehvaležnih prijateljev in nezveste ljubice, bal in ogibal se je skupnih veselic in mlade družine. Vsakemu revežu in beraču je podaril šestico in za nameček še kupico vina, proti vsem drugim ljudem pa je bil skopih rok in kamnitega srca. Zaman so se mu dobrikali pijančki, zaman ga je lovil sleparski gospod Katilina s sladko prijaznostjo in hvalo in mu ponujal celo svojo bratovščino. Njega se je odkrižal Jurij z zabavljivim odgovorom: »Bratovščine Vaše se ne branim, ako bom pil potem jaz pri Vas, ne pa Ti pri meni.« – Brez uspeha so se mu nastavljale tudi dekleta, in ne le kmetska.

Ko se je razvedelo, da ima Trampušev Jurij denarja kakor črepinj, je jela zahajati, ali to seveda le po naključju, v najljubšo mu krčmo »Pri Ocvirku« svetlolasa Klara, ki so jo smatrali še pred desetimi leti vsi mladeniči za tretjo krasotico v mestu. Njen zgled je posnemala naša stara znanka jezična doktorica Cizara. Prihramala je k Ocvirku v višnjevi, čisto novi opravi, ki se ji je zdela pred zrcalom na vso moč pristala in premagovalna. Kmalu za njo se je oglasila mršava talmi-gospodična Hana, tista, ki so ji rekli nekateri »ta pusta«, drugi pa pravilneje po slovensko »puščoba«. Tudi zelenooka gospa Fani je trdila, da se tako ljubko vino kakor pri Ocvirku ne toči nikjer v mestu in pred mestom. Prišumela je tja vsak pot v prastarem, ali svilenem krilu. Ponosna Fani se nekdam ni ozirala po kmetskih samcih, toda se je brzo otresla te gosposke mržnje, odkar ni hotel zaradi prečastitih njenih let noben gospod z njo plesati ni v kazini ni v čitalnici.

Ali trdina Jurija niso ganile ne peče ni tiste »kofrni-ce«, ki jih gospoda ne vem zakaj imenujejo »klobuki«. Kadar ga je katera priljudno pozdravila, se je obrnil v stran, zakašljaj, pljunil in zagodrnjal napol glasno: »Tice! – Skrb me je! – Fiii!« – Ženski spol se mu je zdel tako nevaren, da mu zakon ni prišel nikoli na misel. Da je dalj živel, dal bi se bil v tej reči morda kaj pogovoriti in omehčati.

Ko se je že nekoliko naveličal enoličnega življenja novomeškega, je stisnil v roko popotno palico in mahnil čez Gorjance. Na hribu ga sreča dečko v zeleni suknjici in rdeči kapici in ga pozdravi samopašno: »Dober dan, Trampušev stric, kajne, da jo režete proti Metliki?« Jurij se začudi, da ga fante pozna, pa ga vpraša, kdo je in kam ide? Dečko hiti: »Jaz sem Maliček, sin Kocanežin in torej tvoje žlahte. Namenil pa sem se v Podgorje k Šaletu, da se bova kaj zabavala in smejala.« Juriju stopijo lasje pokonci, šklepetaje z zobmi zajeclja: »Meni se zdi, da obtiči Šaletu ta pot smeh v grlu. Ti greš gotovo zato k njemu, da ga zadaviš.« Paglavec veli: »Ti ne znaš dobro pogajati. Taka kazen bi bila zanj preblaga. Bolelo bi ga samo en trenutek. Mati moja pa želi, da bi trpel ne le hude, ampak tudi dolge bolečine. Naročila mi je torej, naj ga olupim. Skoraj vsak človek hoče, da bi ga imeli ljudje za boljšega, nego je. Da bi ga ne spoznali, si zaprede dušo v mrežo, da ji ne morejo videti pravih misli. Ti mreži pravimo hinavščina. Veliki licemerci jo zavijajo v več takih nevidnih pajčevin. Šaletova, ki je prvak vseh hinavcev, je zadelana v štiridesetih! Te mreže mislim jaz z nje odmotati in potem ugledajo znanci resnično njeno podobo in začno Šaleta ravno tako sovražiti in prezirati, kakor ga zdaj spoštujejo. Splošno zaničevanje bo peklo, žgalo in razjedalo slavohlepnega malopridneža noč in dan, kakor da mu leži žerjavica v osrčju. Te muke

utegnejo trajati več mesecev in let. Kocaneža si je izmislila po takem jako primerno in izdatno maščevanje.«

To rekši, okrene Maliček na stransko pot, držečo v podgorsko bregovje, Jurij pa koraka dalje po veliki cesti. Ustavi se najprej v Metliki, kasneje je živel nekaj tednov tudi v Karlovcu. Godilo se mu je prav po volji in ljudje so se mu priljubili precej prve dni. V Belokranjcih in Hrvatih je našel več resnosti, moštva in istinitega prijateljstva nego v bližnjih svojih rojakih. Tujim krajem pa se vendar nikakor ni mogel privaditi. Tožilo se mu je čimdalje močnejše po prelepi Krški dolini in prisojnem Podgorju.

Vrnivši se na Dolenjsko, je stanoval v predmestni, s krčmami blagoslovljeni Kandiji. Za življenje si je bil ustanovil že zdavnaj neka pravila, ki niso bila povse napačna. Jedel je dobro, ali nikoli preveč ali takih reči, ki bi bile škodile želodcu. Ob delavnikih je izpil vsak dan po pet šest meric vina, v nedeljo si je eno ali dve privrgel. Ob velikih praznikih in svečanostih pa se na svojo nesrečo ni držal nobene določene mere. Svojega godu dan si je privoščil pet bokalov jakega hrvata in pripetilo se mu je to, kar že brez števila drugim pijanim in celo treznim ljudem. O mraku je zašel s ceste, se prekopicnil v Krko in utonil.

V njegovi mošnji se je dobilo toliko denarja, da so ga zagrebli prav lepo in spodobno. Smejali pa so se grdemu mehurju, ki je bil prišit k malhi. Odparavši ga,

so izvadili šestico, mehur pa vrgli na cesto. Ugleda ga breška mamka Capudrovka, ki je prišla Jurija kropit. Nekoliko zvedljiva pobrska po njem z nogo in zapazi šestico. Komaj jo pobere, zasveti se v mehurju mesto nje druga šestica, za njo tretja, četrta, peta itd. Tako se odkrije ženi predragoceno svojstvo Jurijevega mehurja. Zavila ga je v robec in nesla domov. Bila je tako razburjena, da se je tresla kakor šiba. Od neskončne radosti se ji zarodi v glavi cel roj lepih in prijetnih misli. Dejala je sama sebi: »Najprej moram si nametati iz mehurja toliko šestic, da si kupim kar se le da krasen, gosposki klobuk. Ali mi bodo zavidale vse breške tercijalke in dijaške matere! Pa naj mi le, saj me bodo imele za kaj. Dičnemu našemu gostaču, diurnistu Cviklju dam narediti frak od najdražjega sukna, pa kaj samo frak, vsega ga oblečem od nog do glave, mar mi je sto ali dvesto goldinarjev! Hočem mu dokazati, da moja prijaznost ni dim nego zlata resnica. Zdaj, ko nisem več prazna, vem, da se ne bo branil ženitve: preden preteče ta mesec, si bova mož in žena. Mlade mestne gizdavke bodo kar pokale od jeze, da dobim tako lepega gospoda. Cvikelj mora še danes odpovedati in pomoliti pod nos figo vražjemu doktorju, ki ga za beraško plačo mikasti, gnete in trpinči, kakor bi bil tovorna živina, ne pa olikan učenjak, ki ima več pameti v peti nego doktor v glavi. Ponagajati bo treba tudi tistemu ministru, ki Cviklju ni hotel podeliti službe, ki mu je šla bolj po pravici nego vsem pecirkom,

šuftavtmanom, kantolorjem in presidentarjem. Precej po poroki oddrdrava se ne Dunaj, pa bova korakala mogočno ob ministrovi palači ali bajti gor pa dol, gor pa dol, da se uveri, če ni brljav, lahko na svoje oči, da midva živiva dobro in po gosposko tudi brez njegove milosti in blagonaklonjenosti, ha, ha, ha!»

To tiho govorjenje izpričuje, da je Kocanežin mehur prišel v last dvema človekoma, ki sta ga bila prav krvavo potrebna. Kako sta uživala svoje šestice bivši diurnist Cvikelj in njega gospa, bivša Capudrovka, ne morem povedati, ker že veliko let ne prebivata na Dolenskem. Kmalu po svojem prihodu z Dunaja, kamor sta se šla kazat njega prevzvišenosti (ekscelenciji) ministru Herbstu, sta se preselila na Primorsko med vrle čakavske Hrvate v toplo, brezvetrno in rajsko Opatijo.

Šale se je jako obveselil Malička, ker mu je naznanil, da je trgovski pomočnik, ki skupljuje slive na drevju. Šla sta na vrt, na katerem so rasle same češplje, ki so bile to leto izredno polne. Pogodila sta se brez težave. Bodri dečko se je Šaletu brzo priljubil. Slanim, dasi precej nespodobnim njegovim burkam ni se mogel nasmejati. Čuditi se je pa moral tudi neopisni njegovi urnosti. Pokušaje slive, plezal in skakal je po drevju spretneje in predrzneje od vsake vevice. Ko je zazvonilo poldne, je začel tekati okoli Šaleta, opominjaje ga, naj gleda pozornostno, pa bo videl, da priteče okoli njega štiridesetkrat še preden odzvoni. Radovedni Šale šteje pazno. Da treba

moliti, se ni niti domislil, in ta nemarnost ga je pogubila. Maliček je tekal in tekal. Prišedši okoli Šaleta, je odvil z njega vsak pot po eno mrežo in preden je odzvonilo poldne, je odlupil vseh štirideset pajčevin, ki so zakrivale njegovo duševno grdobo in zavrženost. Dogotovivši posel, ki je radi njega prišel, se je zagrohotal zaničljivo in izginil, kakor bi se bil v zemljo udrl.

Osupli Šale odide domov. Spotoma sreča več dobrih znancev, ki so ga pa gledali vsi strašno pisano. Ko jih pozdravi, niso mu hoteli odzdraviti. Na kosilo je bil povabil nekoliko prijateljev, ali pričakoval jih je zaman. Bili so se napotili k njemu in prišli, ko je poldne zvonilo, že v vežo, tam so se pa premislili in obrnili. Šale se skoro uveri, da ga nihče več ne čisla in ne mara. Kjerkoli se je pokazal, so pljuvali in bežali od njega kakor od kužnega bolnika. Vprašal je nekatere bivše mu prijatelje, zakaj so se tako spremenili? Odgovorili so mu s srditim obrazom in mrkim pogledom: »Zato, ker smo te spoznali.« Da, ljudje so ga zdaj poznali, pa so se kar prekriževali in sklepali roke in se čudili svoji slepoti, da so mu mogli toliko let verjeti in zaupati. Mesto nekdanjih prikupljivih svojstev so videli v njegovem srcu peklensko zlobo, nagnusno lažljivost, zvijačnost, napuh, sebičnost, zavist, lakomnost. Odkritosrčnost in dobrodušnost sta mu rabili za ličino, za katero se mu je skrivala strupena potuhnjenost, ki je prežala noč in dan, da bi škodila rojakom z besedo in dejanjem. Kakor bi trenil, se je zdaj razkadila

vsa njegova gostoljubnost. On je sprejemal rad samo velikaše in bogatine, od katerih se je nadejal mastnega povračila ali kake odlike; vse druge prihodnike pa je imenoval lačne berače, ki dohajajo k njemu, da bi se zastonj nažrli in nalokali. Sladkal se je tudi njim, ker je bil lačen časti in hvale vsakega človeka, še bolj pa zato, ker se je bal, ko bi jim pokazal svojo nejevoljo, da ga bodo opravljali in raznašali. Šale je poznal prijateljstvo le po imenu. Ljubil je iskreno samo sebe, drugega pa nikoli nikogar, niti žene in otrok svojih. Uradniku Rogaču se je tako primilil s hinavsko svojo prijaznostjo, da bi bil dal zanj kri in življenje svoje, zdaj pa je zvedel novico, da je vabil neprenehoma k sebi njega in lepo njegovo gospo radi nje, da bi mu jo zmotil in izneveril! Vsem znancem, ki so ga smatrali za prijatelja, se je za hrbtom rogal in jih razglašal, če ne za kaj hujšega, vsaj za bedake in šušmarje, ako pa so popili le eno kapljico njegovega vina, pa tudi za strašne pijance, čeprav nekaterih ni videl nikoli pijanih. Že od nekdanj se ga je držala navada, da je proti včerajšnjim gostom obrekoval predvčerajšnje, proti današnjim včerajšnje itd. Nobena reč na svetu ni Šaleta tako veselila kakor to, če je mogel snesti komu poštenje. Brez vzroka in razloga je očital najvzornejšim poštenjakom sleparstvo, prešestovanje, kradljivost. Najboljšim rodoljubom je podtikal tajno zvezo z našimi nasprotniki in nasprotnicami, pobožni kristjani so mu bili licemerci in skrivni grešniki, vsi dobrovoljci pa

bogokletniki in razuzdanci. Šale je spadal resda k narodni stranki, zapisal se je bil v razna slovenska društva, kričal je: »Živio!« prepeval: »S Črne gore do Urala« itd., ali v narodni tabor ga ni privedlo srce in uverjenje, nego sila javnega mnenja, lakomnost časti in še razni zunanji nagibi. Da je svoj narod izdal, ne bi bil hotel občevati z njim noben vrstnik, noben duhovnik, noben veljak, noben izobražen domačin tega okraja. Narodne zavode je podpiral Šale na videz jako darežljivo in požrtvovalno, skrivaj pa jim je umikal dohodke, kolikor je le mogel: marsikak goldinar, ki je bil njim namenjen, je zastal v njegovem žepu! Kadar se je zamešal med odpadnike, je obžaloval svojo usodo, da živi v takih razmerah in prilikah, da mora tuliti s slovenskimi volkovi.

Šale ni imel sovražnikov radi svoje brezznačajnosti. Pogovarjaje se z nemškutarji, je potrjal in odobral vse njihove kletve, laži in krivice. Če so bili o volitvah premagani, jih je prišel tolažit: »Danes smo zmagali mi, ali komaj, komaj! Čast, komur gre čast, borili ste se hrabro. Jaz bi stavil svojo glavo, da bo drugi pot sreča na vaši strani. Pa saj je to tudi naravno, kajti je v vašem taboru boljši ustroj, več razumnosti, več značaja, več poštenja,« itd. Obleko in druge reči je kupoval Šale vedno od najstrastnejših naših sovražnikov in svojo hčer je dal učiti nemškemu petju; slovenske pesmi so se mu zdele zanjo nepotrebne. Slovenskih bukev ni niti sam prebiral, niti ni opominjal na to svojih otrok. Kdo bi se čudil, da

takovega »rodoljuba« ni črtil noben protivnik slovenske narodnosti! Šaletovi dovtipi so prej izredno kratkočasili vsako domačo družbo, zdaj pa so se pristudili vsem ljudem, in po pravici, kajti so žalili skoraj brez izimka dostojanstvo in poštenje bližnjiku. Oponašal je govorjenje in vedenje svojih prijateljev, rogal se njih duševnim in telesnim slabostim, izmišljal si o njih vsakovrstne smešne napake in posebnosti: to je bila vsa nekdanj toliko hvalisana šaljivost tega podlega človeka.

Vsi so se sramovali zdaj samih sebe, da so mogli ploskati takšnim brezdušnim zabavljicam. Šaletu ni ostal noben človek več dober, zvest in privržen, niti v svoji hiši ne. Ženi se je primrzil, ker jo je varal, otroci pa se niso brigali zanj, ker jih je vzgajal brezumno in zanikrno, brez vere in strahu božjega. Maliček je uganil, da ga bo žgalo splošno zaničevanje kakor žerjavica. Zavidal je zdaj poslednjemu beraču, kajti ni učakal več do svoje smrti nobenega prijetnega dne, nobene vesele ure. Dišala mu ni niti najslajša jed, noč in spanje sta ga bolj utrudila nego okrepčala. Kakor marsikateri izgubljenec, si je iskal tudi on razvedrila in tolažbe v vinu, ki ga je pa še silneje oslabilo in zbegalo. Često je divjal in besnel kakor gorska zver. Ker je svoje dolžnosti povsem zane-marjal, odstavilo ga je glavarstvo in dalo njegovo službo sposobnejšemu možu. Ta udarec je Šaleta popolnoma potrl: truplo mu je začelo brzo hirati, tresti se in sušiti, duh pa blesti in bebiti. Umrl je neobžalovan, nihče se ga

ni prijazno spominjal, nobena solza ni kanila na njegov grob. Stara Kocaneža pa je v svojem brlogu ukala, pela in poskakovala od peklenškega veselja, da se ji je pogo- dila tako strašna in tako sladka osveta.